بسم الله الرحمن الرحیم

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

تولید نمایش‌های عروسکی

رشتهٔ تولید برنامهٔ تلویزیونی
گروه هنر
شاخهٔ فنی و حرفه‌ای
پایهٔ دهم دورهٔ دوم متوسطه

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب: تولید نمایش‌های عروسکی- ۲۱۰۵۵۸
پدیدآورنده: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف: دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف: خدیجه بختیاری، روح‌الله مالمیر، محمدعلی صفورا، گیتا آمیلی و بهرام قاسمی (اعضای شورای برنامه‌ریزی)
منصور پاک‌بین، بهرام قاسمی، میرآرش مصطفایی و ندا هادیان دولت‌آبادی (اعضای گروه تألیف)
ویراستار علمی: محمدعلی صفورا
مدیریت آماده‌سازی هنری: ادارهٔ کلّ نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شناسه افزوده آماده‌سازی: جواد صفری (مدیر هنری) ـ رضوان جهانی فریمانی (صفحه‌آرا) ـ مریم کیوان (طراح جلد)
نشانی سازمان: تهران: خیابان ایرانشهر شمالی ـ ساختمان شمارهٔ ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)
تلفن: ۹ـ۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کدپستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
وب‌گاه: www.chap.sch.ir و www.irtextbook.ir
ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران: تهران ـ کیلومتر ۱۷ جادهٔ مخصوص کرج ـ خیابان ۶۱ (داروپخش)
تلفن: ۵ ـ ۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۹ـ ۳۷۵۱۵
چاپخانه: شرکت چاپ‌ونشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
سال انتشار و نوبت چاپ: چاپ نهم ۱۴۰۵

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به‌صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

شابک ۷-۳۶۹۵-۰۵-۹۶۴-۹۷۸ **ISBN 978-964-05-3695-7**

ملت شریف ما اگر در این انقلاب بخواهد پیروز شود باید دست از آستین برآرد و به‌کار بپردازد. از متن دانشگاه‌ها تا بازارها و کارخانه‌ها و مزارع و باغستان‌ها تا آنجا که خودکفا شود و روی پای خود بایستد.

امام خمینی «قُدِّسَ سِرُّهُ»

این کتاب در سال‌های ۱۴۰۲و۱۴۰۳ مورد ارزشیابی کشوری از منظر ۴ گروه از دنیای کار (کارفرمایان بزرگ ـ خبرگان حرفه‌ای ـ فروشندگان و ارائه‌دهندگان خدمات ـ انجمن‌های حرفه‌ای) و ۴ گروه از دنیای آموزش (هنرآموزان خبره ـ مربیان سازمان فنی‌وحرفه‌ای ـ هنرجویان پایهٔ دوازدهم رشتهٔ تولید برنامهٔ تلویزیونی و فارغ‌التحصیلان شاغل در این رشته) قرار گرفت و نتایج آن در محتوا اعمال گردید.

فهرست

پودمان ۱: ساخت عروسک‌های دستکشی و ماپت ۱

- واحد یادگیری ۱: ساخت عروسک‌های دستکشی ۲
- ارزشیابی شایستگی ساخت عروسک‌های دستکشی ۱۷
- واحد یادگیری ۲: ساخت عروسک‌های ماپت ۱۸
- ارزشیابی شایستگی ساخت عروسک‌های ماپت ۲۶

پودمان ۲: ساخت عروسک‌های میله‌ای و نخی ۲۷

- واحد یادگیری ۱: ساخت عروسک‌های میله‌ای ۲۸
- ارزشیابی شایستگی ساخت عروسک‌های میله‌ای ۳۶
- واحد یادگیری ۲: ساخت عروسک‌های نخی ۳۷
- ارزشیابی شایستگی ساخت عروسک‌های نخی ۴۵

پودمان ۳: ساخت صحنهٔ نمایش عروسکی ۴۷

- واحد یادگیری ۱: طراحی صحنهٔ نمایش عروسکی ۴۸
- ارزشیابی شایستگی طراحی صحنهٔ نمایش عروسکی ۵۷
- واحد یادگیری ۲: اجرای صحنهٔ نمایش عروسکی ۵۸
- ارزشیابی شایستگی اجرای صحنهٔ نمایش عروسکی ۶۴

پودمان ۴: طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نمایشی ۶۵

- واحد یادگیری ۱: طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نمایشی دستکشی و ماپت ۶۶
- ارزشیابی شایستگی طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نمایشی دستکشی و ماپت ۷۲
- واحد یادگیری ۲: طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نمایشی میله‌ای و نخی ۷۳
- ارزشیابی شایستگی طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نمایشی میله‌ای و نخی ۷۷

پودمان ۵: بازی‌دهندگی و صداپیشگی عروسک‌های نمایشی ۷۹

- واحد یادگیری ۱: بازی‌دهندگی عروسک‌های نمایشی ۸۰
- ارزشیابی شایستگی بازی‌دهندگی عروسک‌های نمایشی ۹۱
- واحد یادگیری ۲: صداپیشگی عروسک‌های نمایشی ۹۲
- ارزشیابی شایستگی صداپیشگی عروسک‌های نمایشی ۹۸

سخنی با هنرجویان عزیز

شرایط در حال تغییر دنیای کار در مشاغل گوناگون، توسعهٔ فناوری‌ها و تحقق توسعهٔ پایدار، ما را بر آن داشت تا برنامه‌های درسی و محتوای کتاب‌های درسی را در ادامهٔ تغییرات پایه‌های قبلی براساس نیاز کشور و مطابق با رویکرد سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامهٔ درسی ملی جمهوری اسلامی ایران در نظام جدید آموزشی بازطراحی و تألیف کنیم. مهم‌ترین تغییر در کتاب‌ها، آموزش و ارزشیابی مبتنی بر شایستگی است. شایستگی، توانایی انجام کار واقعی به‌طور استاندارد و درست تعریف شده است. توانایی شامل دانش، مهارت و نگرش می‌شود. در رشته تحصیلی ـ حرفه‌ای شما، چهار دسته شایستگی در نظر گرفته شده است:

۱. شایستگی‌های فنی برای جذب در بازار کار مانند توانایی ساخت عروسک‌های دستکشی
۲. شایستگی‌های غیر فنی برای پیشرفت و موفقیت در آینده مانند نوآوری و مصرف بهینه
۳. شایستگی‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات مانند کار با نرم افزارها
۴. شایستگی‌های مربوط به یادگیری مادام‌العمر مانند کسب اطلاعات از منابع دیگر

براین اساس دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش مبتنی بر اسناد بالادستی و با مشارکت متخصصان برنامه‌ریزی درسی فنی و حرفه‌ای و خبرگان دنیای کار، مجموعه اسناد برنامه درسی رشته‌های شاخه فنی و حرفه‌ای را تدوین نموده‌اند که مرجع اصلی و راهنمای تألیف کتاب‌های درسی هر رشته است.

این کتاب دومین کتاب کارگاهی است که ویژهٔ رشتهٔ تولید برنامهٔ تلویزیونی تألیف شده است و شما در طول دو سال تحصیلی پیش‌رو، چهار کتاب کارگاهی و با شایستگی‌های متفاوت را آموزش خواهید دید. کسب شایستگی‌های این کتاب برای موفقیت در شغل و حرفه برای آینده بسیار ضروری است. هنرجویان عزیز سعی نمایید تمام شایستگی‌های آموزش داده شده دراین کتاب را کسب و در فرایند ارزشیابی به اثبات رسانید.

کتاب درسی ساخت و بازی‌دهندگی عروسک‌های نمایشی شامل پنج پودمان است که هر پودمان دارای دو واحد یادگیری می‌باشد و هر واحد یادگیری از چند مرحلهٔ کاری تشکیل شده است. شما هنرجویان عزیز پس از یادگیری هر پودمان می‌توانید شایستگی‌های مربوط به آن را کسب نمایید. هنرآموز محترم شما برای هر واحد یادگیری یک نمره در سامانهٔ ثبت نمرات منظور می‌نماید و کسب شایستگی در هر دو واحد یادگیری پودمان شرط لازم برای کسب شایستگی در پودمان است.

همچنین علاوه بر کتاب درسی شما امکان استفاده از سایر اجزای بستهٔ آموزشی که برای شما طراحی و تألیف شده است، وجود دارد. یکی از این اجزای بسته آموزشی کتاب همراه هنرجو می‌باشد که برای انجام فعالیت‌های موجود در کتاب درسی باید استفاده نمایید. کتاب همراه خود را می‌توانید هنگام آزمون و فرایند ارزشیابی نیز همراه داشته باشید.

فعالیت‌های یادگیری در ارتباط با شایستگی‌های غیرفنی از جمله مدیریت منابع، اخلاق حرفه‌ای، حفاظت از محیط‌زیست و شایستگی‌های یادگیری مادام‌العمر و فناوری اطلاعات و ارتباطات همراه با شایستگی‌های فنی طراحی و در کتاب درسی و بستهٔ آموزشی ارائه شده است. شما هنرجویان عزیز کوشش نمایید این شایستگی‌ها را در کنار شایستگی‌های فنی آموزش ببینید، تجربه کنید و آنها را در انجام فعالیت‌های یادگیری به کار گیرید.

رعایت نکات ایمنی، بهداشتی و حفاظتی از اصول انجام کار است. لذا توصیه‌های هنرآموز محترمتان را در خصوص رعایت مواردی که در کتاب آمده است، در انجام کارها جدی بگیرید.

امیدواریم با تلاش و کوشش شما هنرجویان عزیز و هدایت هنرآموزان گرامی، گام‌های مؤثری در جهت سربلندی و استقلال کشور، پیشرفت اجتماعی و اقتصادی و تربیت مؤثر و شایستهٔ جوانان برومند میهن اسلامی برداشته شود.

دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش

سخنی با هنرآموزان گرامی

در راستای تحقق اهداف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامهٔ درسی ملی جمهوری اسلامی ایران و نیازهای متغیر دنیای کار و مشاغل، برنامه‌ی درسی رشتهٔ تولید برنامهٔ تلویزیونی طراحی و بر اساس آن محتوای آموزشی نیز تالیف گردید. کتاب حاضر از مجموعه کتاب‌های کارگاهی می باشد که برای سال دهم تدوین و تألیف گردیده است این کتاب دارای ۵ پودمان است که هر پودمان از ۲ واحد یادگیری تشکیل شده است. همچنین ارزشیابی مبتنی بر شایستگی از ویژگی‌های این کتاب می‌باشد که برای کسب شایستگی در هر پودمان احراز شایستگی در هر دو واحد یادگیری آن ضروری است.

هنرآموزان گرامی می‌بایست برای هر پودمان یک نمره در سامانهٔ ثبت نمرات برای هر هنرجو ثبت کنند. از ویژگی‌های دیگر این کتاب طراحی فعالیت‌های یادگیری ساخت‌یافته در ارتباط با شایستگی‌های فنی و غیرفنی از جمله مدیریت منابع، اخلاق حرفه‌ای و مباحث زیست محیطی است. این کتاب جزئی از بستهٔ آموزشی تدارک دیده شده برای هنرجویان است که لازم است از سایر اجزاء بستهٔ آموزشی مانند کتاب همراه هنرجو، نرم‌افزار و فیلم آموزشی (رمزینه‌های سریع پاسخ ابتدای هر پودمان) در فرایند یادگیری استفاده شود. کتاب همراه هنرجو در هنگام یادگیری، ارزشیابی و انجام کار واقعی مورد استفاده قرار می‌گیرد. شما می‌توانید برای آشنایی بیشتر با اجزای بستهٔیادگیری، روش‌های تدریس کتاب، شیوه ارزشیابی مبتنی بر شایستگی، مشکلات رایج در یادگیری محتوای کتاب، بودجه‌بندی زمانی، نکات آموزشی شایستگی‌های غیرفنی، آموزش ایمنی و بهداشت و دریافت راهنما و پاسخ فعالیت‌های یادگیری و تمرین‌ها به کتاب راهنمای هنرآموز این درس مراجعه کنید.

کتاب شامل پودمان‌های ذیل است:

پودمان اول: با عنوان «ساخت عروسک‌های دستکشی و ماپت» که ابتدا عروسک‌های نمایشی و سپس به لوازم و ابزارهای ساخت عروسک دستکشی اشاره شده است و در ادامه به شیوه‌های ساخت آنها پرداخته می‌شود.

پودمان دوم: عنوان «ساخت عروسک‌های میله‌ای و نخی» دارد، که در آن کاربرد و ویژگی‌های این نوع عروسک و ساخت آن آموزش داده شده است و در ادامه به ابزار و تجهیزات و روش‌های ارائهٔ آن برای نمایش عروسکی پرداخته می‌شود.

پودمان سوم: دارای عنوان «ساخت صحنهٔ نمایش عروسکی» است. در این پودمان ابتدا وسایل مورد نیاز برای صحنه‌پردازی نمایش‌های عروسکی آموزش داده شده و در ادامه، مراحل کار برای ساخت صحنه شرح داده شده است.

پودمان چهارم: «طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نمایشی» نام دارد. ابتدا تاریخچه طراحی لباس برای عروسک شرح داده شده و در ادامه طراحی و دوخت لباس آموزش داده شده است.

پودمان پنجم: با عنوان «بازی‌دهندگی و صداپیشگی عروسک‌های نمایشی» است که اساس عروسک‌گردانی و صداپیشگی در اجرای برنامه‌های عروسکی تلویزیونی را شرح داده و مهارت عروسک‌گردانی را آموزش می‌دهد.

امید است که با تلاش و کوشش شما همکاران گرامی اهداف پیش‌بینی شده برای این درس، محقق گردد.

دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش

پودمان ۱

ساخت عروسک‌های دستکشی و ماپت

عروسک دستکشی از دیرباز به وسیلهٔ دوره‌گردهایی که تمام صحنه را بر دوش خود حمل می‌کردند، به تماشاچیان عرضه شد.

عروسک **ماپت** (Muppet) که نوع پیشرفته‌تری از عروسک دستکشی است، بنا به شرایط موجود وارد صحنهٔ نمایش و برنامه‌های تلویزیونی شد. عروسکی که دارای خصوصیات حرکتی همانند عروسک دستکشی است، با این تفاوت که می‌تواند فک بزند و دهانش را باز و بسته کند. این نوع عروسک توسط **جیم هنسن** (Jim Henson) به عرصهٔ تلویزیون معرفی شد.

واحد یادگیری ۱

ساخت عروسک‌های دستکشی

آیا تا به حال پی برده‌اید

- برای ساخت عروسک‌های دستکشی چه مهارت‌هایی لازم است؟

هنرجویان در این واحد یادگیری با فرم، عملکرد و دیگر ویژگی‌های عروسک‌های دستکشی آشنا می‌شوند و می‌توانند با مواد مختلف و تکنیک‌های متنوع عروسک نمایشی بسازند.

استاندارد عملکرد

- ساخت یک عروسک دستکشی با قابلیت حرکت سر مطابق با شخصیت نمایشی در متن مصوّب.

نمایش عروسکی

عروسک چیست؟

وقتی از عروسک سخن به میان می‌آید بلافاصله در ذهن افراد، جسمی به‌عنوان بازیچهٔ کودکان نقش می‌بندد. حال آنکه نگاهی گذرا به پیشینهٔ کاربرد عروسک در زندگی انسان‌ها نشان می‌دهد که عروسک همچون تندیس مقدسی از بشر، هزاران سال پیش نه تنها به‌عنوان بازیچهٔ کودکان بلکه به‌گونه‌ای نمادین در زندگی انسان‌ها نقش داشته است. در گذشته‌های بسیار دور، انسان‌ها از اشکال کوچکی که از چوب و سنگ به‌شکل و شمایل انسان یا حیوانات گوناگون در قالب عروسک ساخته می‌شد، بهره می‌بردند. بسیاری از نیازها و کمبودهای خود را با آن در میان می‌گذاشتند. در این اشکال بی‌جان، قدرت جادویی تصور کرده، آن را نماد دشمن خود پنداشته و برای انتقام، سوزنی در قلب بی‌حرکت آن عروسک فرو می‌بردند. در دوران پیش از تمدن رومی‌ها، عروسک نقش و اثر رمزی ـ جادویی داشته است و در نمایش‌های آئینی به اشکال مختلف، مورد استفاده قرار می‌گرفت. جادو پزشکان و درمانگران ساحر از کاربرد آن برای برون‌افکنی خشم، مهر و... سخن‌ها گفته و سفارش‌ها کرده‌اند. حتی در آن زمان، این عروسک‌ها چنان قداستی داشتند که کودکان، این دارندگان و مالکان امروزی عروسک‌ها، اجازه دست زدن به این اشیای به ظاهر مقدس را نداشتند.

اشکال مختلف عروسک‌ها، نماد، رنگ لباس و چهرهٔ عروسک برای کودکان، قصه‌ها دارند و موجودات رازدار آنها به‌حساب می‌آیند. باید توجه داشت که در طی زمان، عروسک از صورت نمادین به اشکال مختلف درآمده و کاربردهای گوناگونی یافته است.

به‌طورکلی می‌توان عروسک‌ها را با پنج عنوان و کاربرد شناخت.

۱ **عروسک‌های آئینی:** مانند بت‌های عصر جاهلیت، تندیس‌های قدیسین و...

۲ **عروسک‌های آئینی ـ نمایشی:** مانند تکم، بز شکار، چمچه خاتون، بوکه بارانه و...

۳ **عروسک های نمایشی:** مانند مبارک، پهلوان کچل و...

۴ **عروسک‌های بازی:** مانند اسباب بازی‌ها

۵ **عروسک‌های کاربردی:** مانند کوله‌پشتی‌های عروسکی، جالباسی‌های عروسکی و...

تصویر ۱ ـ انواع عروسک

پرسش

به عروسک‌های تصویر ۱ در صفحهٔ قبل نگاه کنید .

- کدام یک از تصاویر صفحهٔ قبل، عروسک نمایشی است؟
- شباهت‌ها و تفاوت‌های این عروسک‌ها را بیان کنید.
- در مورد عروسک هرچه می‌دانید بنویسید.

نمایش عروسکی چیست؟

نمایش عروسکی از خیال‌پردازی ما آغاز می‌شود. ما گاهی به اجسام و ابزارهای اطرافمان به‌شکل یک جاندار نگاه می‌کنیم، یا در آنها و اشخاص، شباهت‌هایی می‌بینیم. نمایش عروسکی یکی از شیوه‌های نمایش یا تئاتر است که در آن عروسک‌ها جایگزین بازیگران شده‌اند. این نمایش، امکانات و ویژگی‌های خاص خود را دارد و تلفیقی از هنرهای نمایشی و تجسمی است. در قلب این هنر، دو عنصر حیاتی و وابسته به هم نهفته است. یکی عروسک و دیگری بازی‌دهندهٔ آن. عروسک، به تنهایی هیچ مفهوم خاصی را به تماشاگر القا نمی‌کند، بلکه واسطه‌ای است که اهداف نمایشگر عروسکی را برای تماشاگران به نمایش می‌گذارد. عروسک محصول کار مجسمه‌سازی و نقاشی است و اصولاً یک کار هنری محسوب شده که توسط هنرمندان این رشته، ساخته و پرداخته می‌شود. زنده کردن عروسک توسط بازی‌دهندهٔ عروسک انجام می‌شود. به‌همین جهت، بازی‌دهنده باید شخصیتی را خلق نموده، نقش او را از طریق عروسک به نمایش بگذارد. پس از نظر حرفه‌ای، یک بازی‌دهندهٔ عروسک باید علاوه‌بر کلیهٔ مهارت‌هایی که یک بازیگر نیاز دارد، توانایی انتقال حس از طریق دست به عروسک و سپس به مخاطب را نیز دارا باشد.

همان‌طور که مطرح شد، قرار نیست که اجرای یک نمایش عروسکی، مو به مو شبیه یک نمایش غیرعروسکی باشد که تنها در قالب متفاوتی به نمایش گذاشته می‌شود. زمانی‌که یک بازی‌دهندهٔ عروسک سعی در تقلید محض از انسان یا حیوان دارد، شکست می‌خورد. چه بسا یک بازیگر تئاتر این کار را بهتر انجام دهد. اگرچه تقلید محض از زندگی، ممکن است خیره‌کننده و جذاب باشد، اما از ویژگی‌های لازم برای خلق یک نمایش عروسکی موفق برخوردار نیست.

نمایش عروسکی یکی از ساده‌ترین، قوی‌ترین و اثرگذارترین هنرهای نمایشی است. زمانی‌که از صحنهٔ تئاتر به جعبهٔ جادویی تلویزیون راه پیدا کرد، به تدریج خود را در آن تثبیت نمود و به ابزار آموزشی برای کودکان تبدیل شد. عروسک‌های نمایشی گاهی در محبوبیت و شهرت، گوی سبقت را از بازیگران ربوده، در قلب کودکان و بزرگسالان نفوذ کرده و ماندگار شده‌اند. بسیاری از کودکان دیروز، الفبای فارسی را با مهدا در «شهرک الفبا» یاد گرفته و همراه با دم باریک، کپل، عینکی و نارنجی سرکلاس «مدرسه موش‌ها» نشسته‌اند. از پنجرهٔ «خونهٔ مادربزرگه» با هزار قصهٔ ریز و درشت آشنا شدند و با کلاه قرمزی و پسرخاله کوچه پس‌کوچه‌های شهر را گشته‌اند.

تاریخچهٔ نمایش عروسکی

پژوهشگران، پیدایش عروسک و نمایش عروسکی را از ابتدای ظهور بشریت (معاصر با اولین گهواره‌ای که در آن یک دختر کوچک به خواب رفته است) می‌دانند. آن زمان که انسان‌های اولیه نمی‌توانستند از زبان به عنوان یک وسیلهٔ ارتباطی استفاده کنند و از بدن به همراه ماسک و اصوات نامشخص بهره می‌جستند، نمایش متولد شد.

تصور کنید میلیون‌ها سال پیش، وقتی مردان شکارچی از شکار موفقیت‌آمیز خود باز می‌گشتند، گاومیشی را که شکار کرده بودند روی آتش سرخ کرده و می‌خوردند، چگونه و به چه وسیله‌ای می‌توانستند نحوهٔ شکار را برای زنان و مردانی که این صحنه را ندیده بودند، تعریف کنند. به احتمال زیاد شکارچی اصلی، پوست گاومیش را به تن کرده به همراه باقی مردان گروه، با استفاده از حرکات نمایشی صحنه شکار را بازسازی و اجرا می‌کردند. مردان و زنانی که دور او حلقه زده بودند (تماشاگران) ازآنجا که پس از مدتی غذای سیری خورده و از شکار راضی بودند با شادی و نشاط، بازیگران را تشویق می‌کردند. مردان جوان از این نمایش نکته‌ها برداشت می‌کرده و نوجوانان با آداب شکار کردن آشنا می‌شدند.

هنرهای نمایشی از تئاتر ماسک که ریشه در مذاهب و آیین‌های مختلف دارد آغاز شد. از تئاتر ماسک، دو شکل اجرایی متولد گردید؛ یکی نمایش عروسکی و دومی که مدت‌ها بعد به شکل تئاتر درآمد. هنرپیشه ماسک را رها کرد. ماسک به تدریج از هنرپیشه جدا، به بالای سر او منتقل گردید و بعدها به‌صورت عروسک میله‌ای درآمد. بعد از مدتی کم‌کم از دست‌های او دور شده و توسط نخ و ریسمان‌هایی به‌حرکت درآمد، بدین‌گونه عروسک نخی پدید آمد.

نمایش عروسکی مدرن

سرگئی آبرازتسف (Sergey Obraztsov)، مدیر و کارگردان تئاتر عروسکی مسکو، بر این باور بود که با جزئی‌ترین و در عین حال ساده‌ترین اشیا نیز می‌توان موفق به آفریدن نقش‌های بسیار جالب توجه شد. او در پی اثبات این امر، با استفاده از دو عدد توپ تنیس و قرار دادن آنها برروی انگشتان اشاره‌اش بدون آنکه با لباس یا پوشش پارچه‌ای دیگری آن را بپوشاند، نمایشی اجرا کرد که آوازه‌اش در جهان پیچید. (مجموعه تصاویر شماره۲)

تصویر۲ـ انتقال حس توسط دست

فعالیت کارگاهی

یک توپ تخم‌مرغی را بردارید، روی آن چشم و ابرو بکشید و برای آن اسم بگذارید. اکنون شما صاحب یک شخصیت نمایشی هستید.
داستان این شخصیت را تعریف کنید.
چگونه او سر از خانهٔ شما در آورده است؟
چند سال دارد؟
دختر است یا پسر؟
شما از یک توپ تنیس روی میز عروسک ساخته‌اید و مشغول قصه‌پردازی هستید.
اگر هم دوست داشته باشید لباس تن عروسک کنید، کافی‌است تکه پارچه‌ای برداشته، سه سوراخ مانند شکل در آن ایجاد کنید. انگشت اشاره را از سوراخ وسط پارچه بیرون آورده، درون حفرهٔ توپ قرار دهید و انگشت شست و میانه را از دو سوراخ کناری بیرون بیاورید. (تصویر ۳)

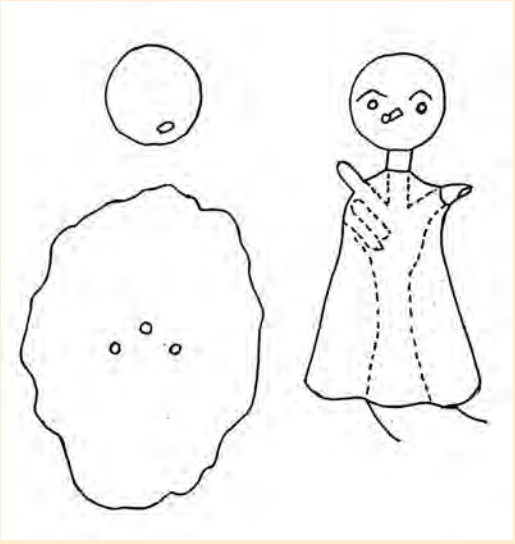

تصویر ۳ـ عروسک دستکشی ساده

نمایش عروسکی به همین سادگی است. بیان یک قصه و درک راحت‌تر آن به‌وسیلهٔ یک عروسک. باید توجه داشت که برای ساخت و پرداخت یک عروسک نمایشی نیاز به خلق شخصیتی داریم تا بتوانیم عروسکی به یاد ماندنی و منحصر به‌فرد ارائه کنیم.

فعالیت کارگاهی

به چهار گروه تقسیم شوید و هرکدام داستان ساده‌ای بنویسید. از ابزارهای موجود در کلاس (کتاب، دفتر، تراش رومیزی، تخته پاک‌کن، جعبه دستمال کاغذی و ...) برای بیان قصه استفاده کنید.
اکنون قصه‌ها را «اجرا» کنید.
این آغاز نمایش عروسکی است.

عروسک دستکشی

پرسش

- آیا تفاوت عروسک دستکشی با عروسک بازی را می‌دانید؟
- آیا با دیدن تصاویر زیر می‌توانید تعریف ساده‌ای از عروسک دستکشی ارائه دهید؟

تصویر ۴ــ انواع عروسک‌های دستکشی

عروسک دستکشی به نوعی از عروسک‌های نمایشی گفته می‌شود که انگشتان بازی‌دهنده، مستقیماً هدایت سر و دست‌های عروسک را برعهده دارد.

عروسک دستکشی از دو بخش تشکیل می‌شود: یکی سر و دیگری بدن. سر و دست‌ها به بدنی توخالی وصل شده و بازی‌دهنده به‌راحتی می‌تواند دستش را از پایین‌ترین قسمت عروسک که باز است وارد بدن کرده، انگشتان خود را در سر و دست‌های عروسک قرار دهد. (تصویر ۴)

فعالیت کلاسی

- در مورد عروسک‌های دستکشی سنتی ایرانی و عروسک‌های دستکشی شناخته شدهٔ جهانی تحقیق کرده و در کلاس ارائه دهید.

- بدون استفاده از ابزار یا مواد خاصی هم می‌توان عروسک ساخت، مثلاً با نقاشی روی دست. (تصویر ۵)

تصویر ۵ــ تبدیل دست و انگشت به عروسک ساده نمایشی

■ ساده‌ترین شکل عروسک دستکشی، تزیین یک دستکش به شکل دلخواه است.

فعالیت کارگاهی

یک جفت دستکش (دستکش آشپزخانه، تریکو، بافتنی و ...) به کلاس بیاورید.
با اضافه کردن اجزاء و یا کشیدن اشکال روی آنها، عروسک‌های متفاوت و متنوع بسازید. (تصویر۶)

تصویر۶ـ تبدیل دستکش به عروسک نمایشی

پرسش

■ برای ساخت مو، ریش و سیبیل از چه موادی می‌توان استفاده نمود؟ (تصویر۷)
■ برای ساخت چشم از چه ابزار و موادی می‌توان استفاده کرد؟ (تصویر۸)

تصویر۷ـ نمونه‌هایی از مواد ساخت موی عروسک نمایشی

تصویر۸ـ نمونه‌هایی از مواد ساخت چشم عروسک نمایشی

فعالیت کارگاهی

■ به کمک هنرآموز خود چند عروسک دستکشی را از نزدیک ببینید و بررسی کنید. سپس به مواد سازندهٔ آنها دقت کنید و تا جایی‌که می‌توانید این مواد را نام ببرید.
■ آیا تاکنون در ساخت عروسک دستکشی به موادی برخورد کرده‌اید که نام آنها را نمی‌دانستید؟

برای تکمیل این جدول از هنرآموز خود کمک بگیرید.

عروسک	مواد
سر عروسک	
چشم‌های عروسک	
موی عروسک	
بدن عروسک	

طراحی چهرهٔ عروسک دستکشی

به چند عروسک که قبلاً توسط سازندگان عروسکی ساخته شده است، توجه کرده و طرح اولیهٔ آنها را ترسیم کنید.

برای‌آنکه بتوانید عروسک خودتان را طراحی کنید به چه دانشی نیاز دارید؟

عروسک‌هایی که از روی آنها کپی کرده‌اید به چه شخصیت‌هایی در اطراف شما شبیه هستند؟

چهرهٔ یکی از نزدیکان خود را در نظر بگیرید: این چهرهٔ انتخابی به کدام یک از اشکال هندسی نزدیک‌تر است؟

براساس یک نظریهٔ زیباشناسی، اگر با یک خط فرضی عمودی، چهرهٔ شخصی را به دو قسمت مساوی تقسیم کنیم، باید تمام اجزای صورت به یک فاصله از آن خط و یک اندازه باشند. همچنین اگر با دو خط فرضی افقی چهره را به سه قسمت مساوی تقسیم کنیم، باید از رستنگاه مو تا ابرو، از خط ابرو تا زیر بینی و از زیر بینی تا پایان چانه به یک اندازه باشد.

با این تقسیم‌بندی، ابروان روی خط بالایی و چشم‌ها کمی پایین‌تر از خط ابرو قرار می‌گیرند. در ضمن فاصلهٔ چشم‌ها از یکدیگر، به اندازهٔ طول یک چشم درنظر گرفته می‌شود و بینی و گوش‌ها در ناحیهٔ میانی قرار می‌گیرند. دهان نیز در قسمت پایینی این تقسیم‌بندی، کمی بالاتر از نیمهٔ آن جای می‌گیرد. (تصویر۹)

برای طراحی عروسک، نخست این تصویر نمونه را (درصورتی که عروسک ما شکل و شمایل انسانی داشته باشد) رسم کرده، براساس شخصیت عروسک قسمت‌بندی‌ها را کم یا زیاد و اجزای صورت را بزرگ و یا کوچک می‌کنیم. (تصویر ۱۰)

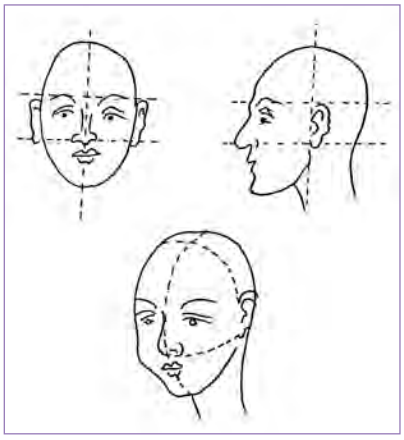

تصویر۹ــ طراحی چهره

تصویر ۱۰ــ طراحی چهرهٔ اغراق‌شده

یادآوری می‌شود که در اینجا منظور از شخصیت، بیشتر تیپ نمایشی می‌باشد، چرا که شخصیت، یک صفت درونی است.
اکنون که حجم کلی را برای چهرهٔ عروسک در نظر گرفتیم و تقسیم‌بندی‌های اولیه را انجام دادیم، با توجه به فرضیه‌های ریخت‌شناسی، اجزای صورت را با آن هماهنگ می‌کنیم.

فعالیت کارگاهی

- ویژگی‌های اجزای صورت که می‌تواند ما را در جهت رسیدن به تیپ‌های شخصیتی راهنمایی کند بیابید و در کلاس ارائه کنید (مانند اندازهٔ بینی، شکل چانه، انواع لب و...).

- تمام چهره‌های شخصیت‌ها، به نوعی شبیه به یکی از اشکال هندسی می‌باشد.
به این اشکال نگاه کنید:

- هر کدام از این شکل‌ها القاءکنندهٔ چه حسی است؟
- هر یک از این اشکال به چهرهٔ کدام حیوان نزدیک‌تر است؟

فعالیت کارگاهی

- با استفاده از اشکال بالا طرح ساده‌ای از یک حیوان ترسیم کنید.
- با اشکال هندسی متقارن، چهره‌ای متفاوت بسازید.
- یک طرح ساده برای چهرهٔ عروسک بکشید.
- با جابه‌جا کردن اجزای صورت چه تغییری در شخصیت عروسکتان حاصل می‌شود؟
- چگونه می‌توان چهرهٔ یک عروسک خشمگین، خوشحال، غمگین و یا بی‌خیال را طراحی کرد؟

با استفاده از کاغذ پوستی از چهره‌ها و اجزای ارائه شده یک تصویر جدید خلق کنید.
سپس اجزای صورت را در طرح چهره جابه‌جا کنید و تغییر شخصیت را در طرح به‌دست‌آمده ببینید. (تصویر ۱۱)

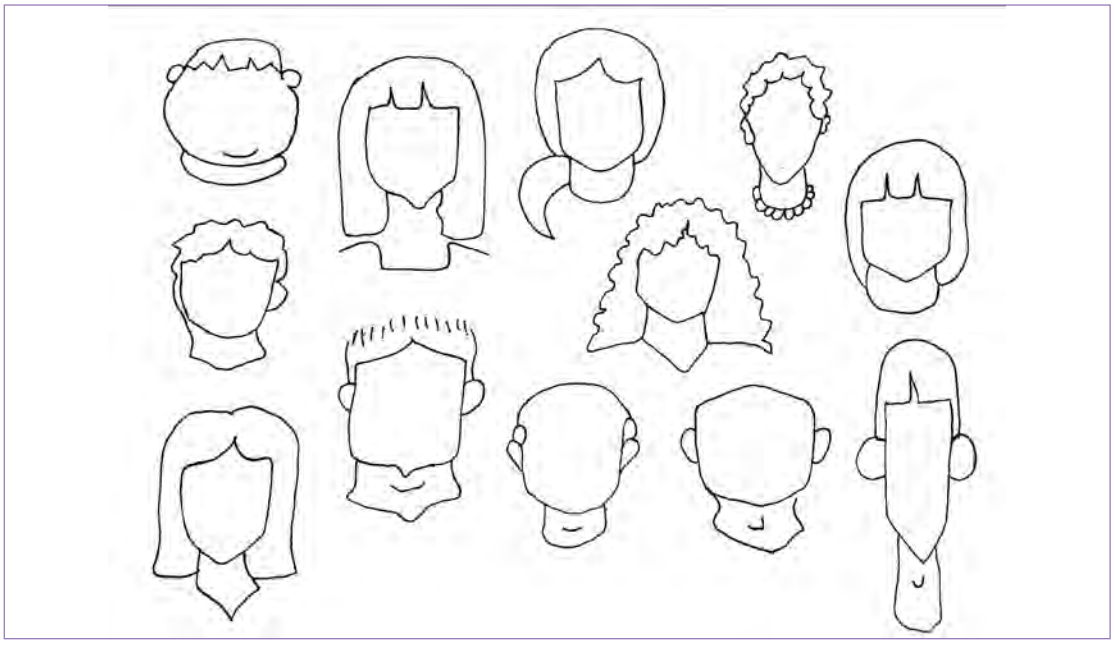

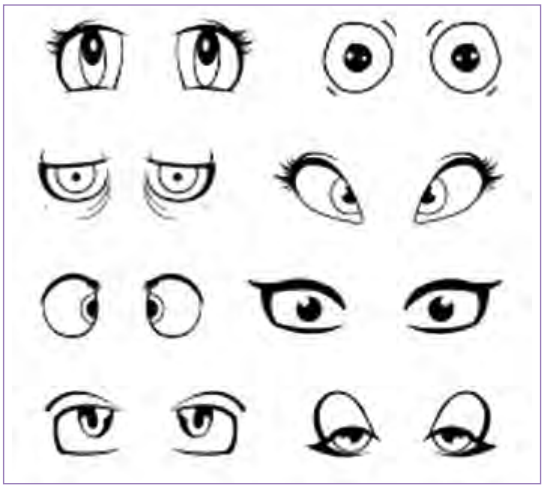

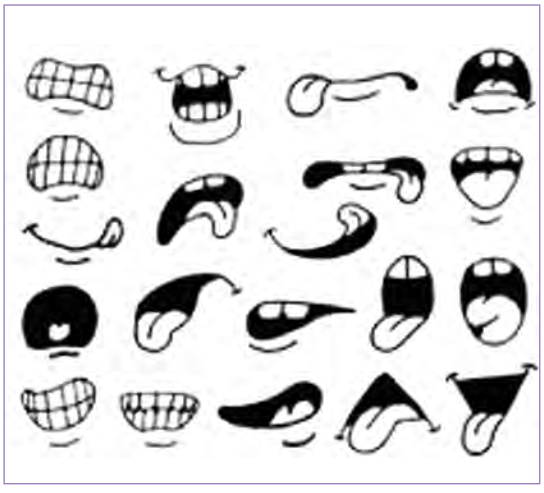

تصویر۱۱ـ انواع چهره و اجزای صورت

فعالیت کارگاهی

با استفاده از انواع خمیر، حجم‌های مختلفی برای سر عروسک بسازید. کره، هرم، مکعب و... (به عنوان مثال: می‌توان از خمیر نشاستهٔ ذرت، خمیر آرد گندم، خمیر هوا خشک و خمیر مجسمه‌سازی استفاده نمود.)

حال دربارهٔ تأثیر شکل سر بر روی تیپ شخصیتی در کلاس گفت‌وگو کنید.

- یک حیوان طراحی کنید.
- در طراحی شخصیت‌های فانتزی، تمامی قواعد و قوانین فیزیکی و طبیعی زیر پا گذاشته شده و موجودات خیالی تصویر می‌گردد.
- با توجه به توضیحات ارائه شده، هرکدام از شما یک موجود فانتزی را طراحی نمایید.

ساخت عروسک دستکشی

بیایید با هم یک عروسک دستکشی بسازیم.

قسمت‌های مختلف یک عروسک دستکشی کدامند؟

فرض می‌کنیم در کارگاه عروسکی اقلامی نظیر پنبه، اسفنج، پلاستوفوم (Plast-O-Foam) (یونولیت) و چوب وجود دارد.

شما برای ساخت یک عروسک دستکشی کدام یک از این مواد را انتخاب می‌کنید؟ چرا؟

اگر شما یک دستکش پارچه‌ای را برای بدن عروسک انتخاب کرده و یکی از اقلام موجود را به‌عنوان سر عروسک درنظر گرفته‌اید، چگونه می‌توانید سر را به بدن عروسک متصل کنید؟

گردن عروسک دستکشی یکی از مهم‌ترین قسمت‌های بدن عروسک است که تأثیر مستقیم بر چگونگی بازی با عروسک دارد. بنابراین همهٔ عروسک‌های دستکشی به گردن نیاز دارند.

گردن عروسک، حجم استوانه‌ای شکلی است که سر عروسک حول محور آن ساخته می‌شود. طول گردن به قطر عمودی سر عروسک بستگی دارد و متناسب با شخصیت عروسک انتخاب شده، تعیین می‌شود. قطر این لوله هم به اندازهٔ قطر انگشتی که داخل آن قرار خواهد گرفت، انتخاب می‌شود. (تصویر۱۲)

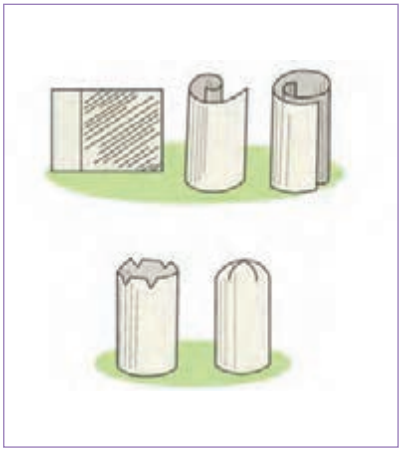

تصویر۱۲ـ ساخت لولهٔ گردن

معمولاً لولهٔ گردن در مورد سرهای توخالی، از بالاترین نقطهٔ سر و در مورد سرهای توپر، حدوداً از مرکز آن آغاز و پس از خروج از حجم سر، حدود دو تا پنج سانتی‌متر ادامه پیدا می‌کند که این قسمت گردن عروسک است.

نحوهٔ ساخت حجم سر

پس از ساخت لولهٔ گردن، نوبت به حجم سر می‌رسد.
این حجم می‌تواند از مواد مختلفی نظیر اسفنج، پلاستوفوم (یونولیت)، یلوفوم، خمیر هواخشک و هر مادهٔ دیگری که وزن زیادی نداشته باشد ساخته شود.
برای نمونه یک عروسک پنبه‌ای آموزش داده می‌شود.
قسمت بالای لولهٔ گردن را به‌چسب مایع آغشته کرده؛ چند لایه پنبه روی لوله قرار می‌دهیم. (تصویر ۱۳)

تصویر ۱۳ــ قراردادن پنبه روی لولهٔ گردن

در مرحلهٔ بعد، دور تا دور آن را نخ می‌پیچیم.
سپس کم‌کم پنبه را به آن اضافه می‌کنیم، پیچیدن نخ را ادامه می‌دهیم تا حجم اصلی سرعروسک ساخته شود. (تصویر ۱۴)

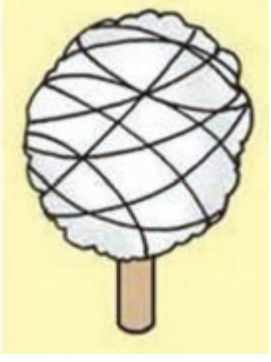

تصویر ۱۴ــ پیچیدن نخ دور پنبه

هنگامی که حجم سر عروسک، به اندازهٔ دلخواه درآمد، یک قطعه پارچهٔ حوله‌ای یا کشی، براساس رنگ متناسب با صورت عروسک روی آن قرار داده، از همه طرف می‌کشیم تا به خوبی روی حجم سر را بپوشاند. پارچه را به پشت‌سر عروسک هدایت کرده، قسمت‌های اضافی پارچه را جدا و با نخ و سوزن می‌دوزیم. (تصویر ۱۵)

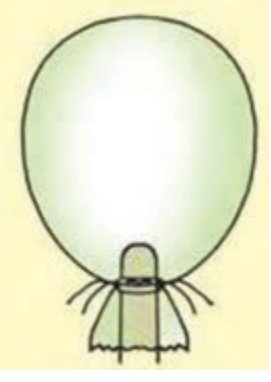

تصویر ۱۵ــ کشیدن پارچه روی سرعروسک

طراحی چهرهٔ عروسک

با نقاشی کردن بر روی چهرهٔ عروسک می‌توانیم اجزای صورت عروسک، رنگ پوست، حالت چشم و ابرو، سن، جنسیت، ملیت، نژاد و خصوصیات دیگر را در شخصیت عروسک ایجاد کنیم. همچنین می‌توانیم با قطعه‌چسبانی، چهرهٔ عروسک را طراحی کرده و شخصیت مورد نظر را به وجود آوریم.

فعالیت کلاسی

- یکی از هنرجویان، حالت‌های حسی متفاوتی را در چهره‌اش نشان دهد (عصبانی، خندان، غمگین و...) و بقیهٔ هنرجویان خطوط چهره را در حالت‌های مختلف طراحی کنند.
- اکنون با توجه به خطوط اصلی و اغراق در اجزای صورت، طرح شخصیت عروسکتان را کامل کنید.

در روش «قطعه‌چسبانی» اجزای صورت نظیر چشم، لب و بینی به‌طور جداگانه ساخته شده و سپس آنها را روی چهرهٔ عروسک متصل می‌کنند. این قطعات را می‌توان به دو روش مسطح (دو بعدی)، مانند بریدن دور نقاشی یا تصاویر کاغذی یا نمدی و یا سه بعدی، مانند استفاده از توپ یا تخم‌مرغ‌های پلاستیکی و یا حجم‌های دیگر ساخت. انتخاب هرکدام از این روش‌ها به ضرورت‌های شخصیت عروسک در هر نمایش بستگی دارد. به عنوان مثال: اگر قصد داشته باشیم که عروسک حالت مضحکی به خود بگیرد، بینی او را بزرگ و حجیم می‌سازیم و به نحوی به صورت عروسک می‌دوزیم که فقط اتصال مختصری داشته باشد، تا حین بازی تکان بخورد.

فعالیت کارگاهی

- به چهارگروه تقسیم شوید، هرگروه با یک مادهٔ متفاوت، حجم سر عروسک را بسازید.
- در کلاس در مورد مزیت‌ها و محدودیت‌های هرکدام از مواد به‌کار رفته، با دوستانتان گفت‌وگو کنید.

روش ساخت موی سرعروسک

با دو روش چسباندن و دوختن می‌توان برای عروسک، مو گذاشت. موی عروسک می‌تواند از جنس کاموا، نمد، پولیش، سیم ظرفشویی و... باشد. اگر عروسک شکل و شمایل انسانی داشته باشد، برای درست کردن موی سر با کاموا می‌توانیم به روش‌های گوناگون عمل کنیم.

به عنوان مثال: می‌توان کاموا را دور انگشتان دست (دو، سه یا چهار انگشت) چندین بار پیچیده و از یک طرف آنها را با تکه‌ای کاموا بسته و از طرف دیگر با قیچی از هم جدا کنیم. دسته موی آماده شده را از قسمت بسته شده به فرق سرعروسک متصل می‌کنیم. با توجه به بزرگی و کوچکی سر عروسک، به چند دسته مو نیاز داریم.

در روشی دیگر می‌توان به این ترتیب عمل کرد:

مقوایی به عرض ۵ و طول ۲۰ سانتی‌متر انتخاب می‌کنیم، (البته این اندازه‌ها ثابت نبوده و به تناسب سر عروسک و میزان بلندی مو، قابل تغییر است.) سپس با چسب، ابتدای کاموا را به یک طرف مقوا چسبانیده و آن

را حول عرض مقوا می‌پیچانیم، به‌طوری که رشته‌های کاموا کنار هم قرار گیرند. وقتی کاموا به آخر مقوا رسید، می‌توانیم قسمت آخر را هم با چسب به مقوا وصل کنیم (تصویر۱۶).

پس از اینکه تعدادی از این مقواها را درست کردیم سعی می‌کنیم که وسط آنها را با چرخ خیاطی چندین مرتبهٔ متوالی بدوزیم (تصویر۱۷)، سپس با قیچی کامواها را از دو سو جدا می‌کنیم (تصویر۱۸).

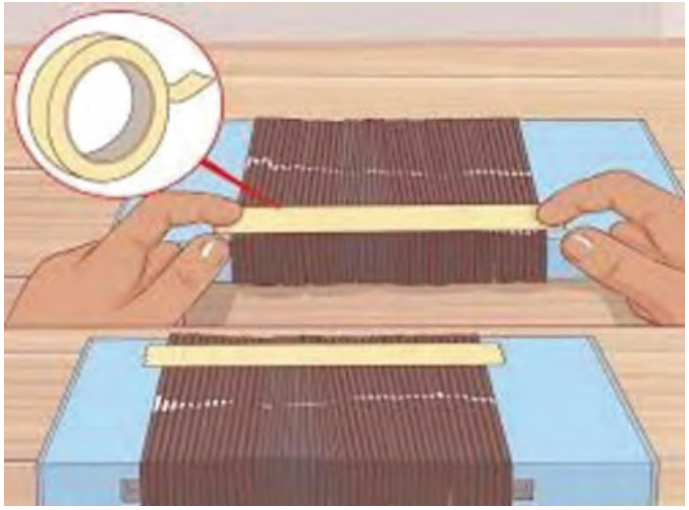

تصویر۱۶ــ پیچیدن کاموا دور مقوا

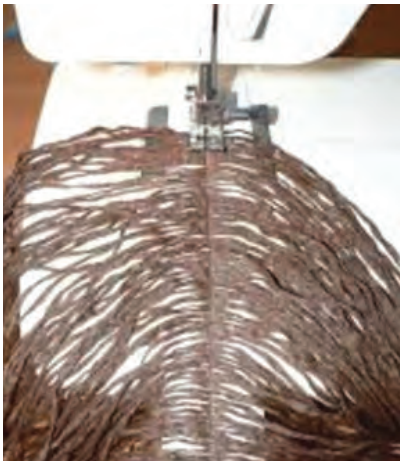

تصویر۱۷ــ دوختن رشته‌های کاموا توسط چرخ خیاطی

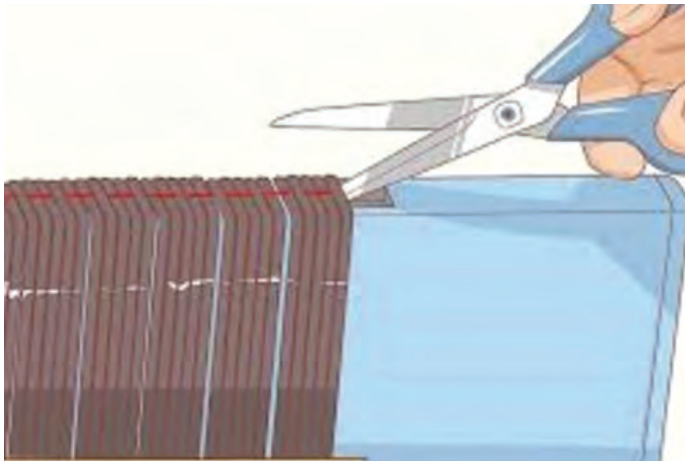

تصویر۱۸ــ جداکردن رشته‌های کاموا

بدن عروسک دستکشی

در اکثر موارد، بدن عروسک دستکشی همان لباس آن است و باید طوری انتخاب شود که برای بازی‌دهنده و عروسک، امکان حرکت‌های مختلف را فراهم کند. به همین دلیل لازم است اندازه‌های لباس هر عروسک متناسب با اندازه‌های دست بازی‌دهنده‌اش باشد.

مطابق تصویر ۱۹، دست بازی‌دهنده را بر روی یک ورق کاغذ که از وسط تا شده‌است، می‌گذاریم و با در نظر گرفتن فواصل ۲، ۳ و ۴ سانتی‌متری، محدوده و حاشیهٔ لباس را مشخص می‌کنیم.

سپس کاغذ را از روی خطوط ترسیم شده قیچی می‌کنیم. در مرحلهٔ بعد، تای الگو را باز کرده و آن را روی پارچهٔ دولا می‌اندازیم و با سوزن به پارچه متصل می‌کنیم. درنهایت، دور تا دور الگو را قیچی می‌کنیم. بدین ترتیب پارچه نیز مطابق الگو بریده می‌شود.

یادآوری می‌شود که برای بدن عروسک به دو عدد الگوی پارچه‌ای نیاز داریم. پارچه‌ها را روی هم قرار می‌دهیم و با فاصلهٔ یک سانتی‌متر از لبه، کوک ریز زده یا با چرخ خیاطی آنها را به یکدیگر می‌دوزیم. سپس لباس را پشت و رو می‌کنیم. (تصویر ۲۰)

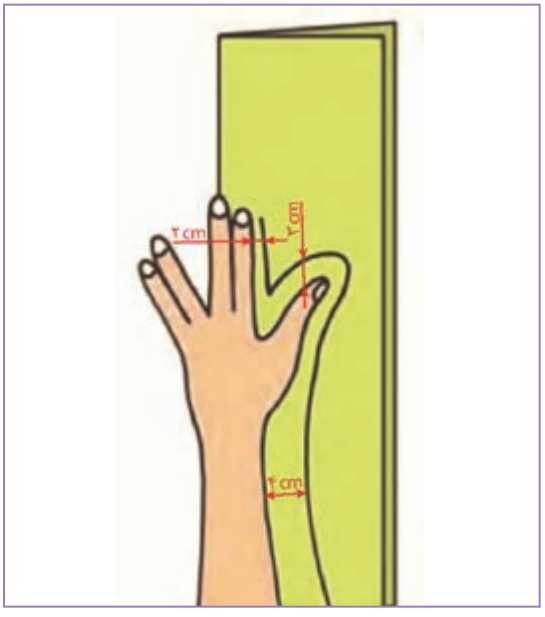

تصویر ۱۹ــ ساخت الگوی بدن عروسک دستکشی

تصویر ۲۰ــ نحوهٔ قرارگیری دست در بدن عروسک دستکشی

ارزشیابی شایستگی ساخت عروسک‌های دستکشی

شرح کار:
بررسی شکل عروسک با توجه به محتوای متن نمایشی و انتخاب شیوهٔ مناسب، برای ساخت یک عروسک دستکشی که بتواند مفهوم متن نمایشی را انتقال دهد.

استاندارد عملکرد:
ساخت یک عروسک دستکشی با قابلیت حرکت سر، مطابق با شخصیت نمایشی در متن مصوّب.

شاخص‌ها:
ـ مطالعهٔ متن نمایشی و طراحی الگوهای عروسک متناسب با آن
ـ انتخاب ابزار و وسایل
ـ ساخت عروسک دستکشی و ارائهٔ آن برای نمایش

شرایط انجام کار، ابزار و تجهیزات:
مکان: کارگاه عروسک‌سازی
ابزار و تجهیزات: میزکار، صندلی، چوب‌ساب‌ها، ابزار مورد نیاز قالب‌گیری، انواع کاردک، انواع قلم‌مو، چسب‌ها، انواع رنگ، پارچه‌های مختلف، انواع کاموا، قیچی، پنبه و مقوا.
زمان: ۹۰ دقیقه

معیار شایستگی:

ردیف	مرحله کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	طراحی چهره و الگوی عروسک دستکشی	۲	
۲	انتخاب مواد و ابزار	۱	
۳	ساخت حجم سر	۲	
۴	دوخت بدن با استفاده از الگو	۲	
شایستگی‌های غیرفنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست‌محیطی و ...		۲	
میانگین نمرات			*

*** حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی ۲ می‌باشد.**
*** شایستگی‌های غیرفنی در نمرهٔ واحد یادگیری تأثیر مستقیم ندارد، ولی کسب شایستگی (حداقل ۲) در این بخش، شرط لازم برای محاسبهٔ دو بخش دیگر(نمرهٔ شایستگی‌های فنی و نمرهٔ مستمر) است.**

واحد یادگیری ۲

ساخت عروسک‌های ماپت

آیا تا به حال پی برده‌اید

■ برای ساخت عروسک‌های ماپت در برنامه‌های تلویزیونی چه الگوهایی مناسب‌ترند؟

هنرجویان در این واحد، مهارت ساخت عروسک‌های ماپت را فرا می‌گیرند و آن را برای نمایش در برنامهٔ تلویزیونی ارائه می‌کنند.

استاندارد عملکرد

■ ساخت عروسک ماپت، با توجه به تکنیک‌های موجود طبق متن مصوّب.

به تصاویر زیر نگاه کنید: (تصویر ۱)

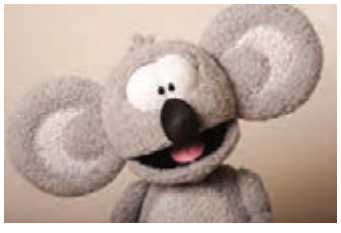

تصویر ۱ــ انواع عروسک‌های ماپت

عروسک ماپت

تمام این شخصیت‌ها هنگام حرف زدن دهانشان باز و بسته می‌شود. به این عروسک‌ها که دهانشان به‌طور اغراق‌آمیزی باز و بسته می‌شوند، **ماپت** می‌گویند.
اکنون به اطراف خود نگاه کنید، اشیای بی‌شماری را می‌بینید که با یک ترفند ساده قابلیت تبدیل شدن به یک عروسک ماپت را دارند. مانند: جوراب.
جورابی تهیه کنید، دست خود را داخل جوراب به‌گونه‌ای قرار دهید که پاشنهٔ جوراب به طرف پشت دست شما باشد. به همین راحتی شما از اشیای اطرافتان یک عروسک ساخته‌اید که فقط نیاز به چشم و گوش دارد تا کامل شود. (تصویر ۲)

تصویر ۲ــ عروسک جورابی

حال اگر بخواهیم عروسک، دهان داشته باشد و این دهان موقع صحبت کردن مرتب باز و بسته شود، کافی است که انتهای جوراب را به طرف داخل «تا» بزنید و دو قسمت تازده را به یکدیگر بدوزید. اکنون شما یک عروسک ماپت ساخته‌اید. (تصویر ۳)

تصویر ۳ــ عروسک جورابی همراه با جزئیات

با استفاده از یک جعبهٔ مقوایی هم می‌توان عروسک ماپت ساخت. یک جعبهٔ مقوایی (در حدود اندازهٔ جعبهٔ دستمال کاغذی) تهیه کنید. آن را از وسط طوری ببرید که به دو قسمت مساوی تقسیم شود. سپس یک طرف از دو قسمت جدا شده را با لولا به یکدیگر متصل کنید.

در پشت جعبه دو حفره، یکی را در بالا و دیگری را در پایین لولا، به‌گونه‌ای ایجاد کنید که انگشت شست شما در حفرهٔ پایین و چهار انگشت دیگر در حفرهٔ بالا قرار گیرند.
اکنون به راحتی می‌توانید ضمن حرکت دادن عروسک، دهانش را نیز باز و بسته کنید.
صورت عروسک را نقاشی و تزیین کنید. قسمت دهان را قرمز رنگ و چشم و گوش را اضافه کنید. (تصویر ۴)

تصویر ۴ــ عروسک ماپت جعبه‌ای

کار گروهی

- عروسک‌های ساخته شده را در کلاس به نمایش بگذارید.
- قصهٔ کوتاهی برای عروسک‌ها بنویسید و با آنها یک نمایش عروسکی اجرا کنید.

طراحی عروسک ماپت

با ساخت این دو عروسک و عروسک‌های مشابه، به این حقیقت پی‌می‌بریم که در طراحی عروسک ماپت آنچه وجه تمایز آن با سایر عروسک‌های نمایشی است، حالت فک‌زدن عروسک است که به صورت اغراق‌آمیزی طراحی می‌شود.

فعالیت کلاسی

- به اطراف خود نگاه کنید:
- کدام یک از اشیای اطرافتان قابلیت تبدیل شدن به عروسک ماپت را دارد؟
- قیچی می‌تواند نمونهٔ خوبی برای تبدیل شدن به عروسک ماپت باشد.
- شما چه اشیای دیگری را پیشنهاد می‌کنید؟
- در کلاس دربارهٔ این اشیاء گفت‌وگو کنید.

مواد مورد استفاده در ساخت عروسک ماپت

اگر به‌مواد به‌کار رفته در دو عروسک جورابی و جعبهٔ مقوایی دقت کنید، درمی‌یابید که مواد ساخت عروسک ماپت تنوع زیادی دارد. به عروسک جورابی نگاه کنید. این عروسک، دهانش بازوبسته می‌شود، به‌علاوه، می‌توان با تغییر شکل دست که سر عروسک را به‌حرکت در می‌آورد، شکل چهره‌اش را نیز تغییر داد ولی در عروسکی که برای ساخت آن از جعبهٔ مقوایی استفاده شده چهره ثابت است.

عروسک ماپت قابلیت‌های زیادی در حرکت چهره (**میمیک**-mimique) دارد و علاوه بر فک‌زدن، چهره و سر عروسک نیز قابل تغییر است.

این ویژگی عروسک را می‌توان با انتخاب موادی نظیر اسفنج، بیشتر نشان داد. (تصویر۵)

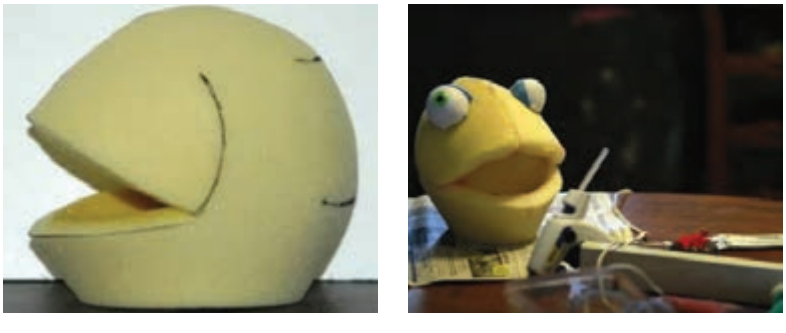

تصویر۵ــ عروسک ماپت اسفنجی

ساخت حجم سر عروسک ماپت با استفاده از اسفنج

سر عروسک ماپت به دو صورت ساخته می شود:
با اسفنج نازک و یا حجیم (توپر). در این پودمان، ساخت سر عروسک ماپت با استفاده از اسفنج نازک آموزش داده می‌شود.

ساخت حجم سر عروسک ماپت به‌وسیلهٔ اسفنج نازک

ساده‌ترین روش ساخت سر با اسفنج نازک، استفاده از یک الگوی ساده است که با تغییر شکل و ابعاد آن می‌توان حجم سرعروسک را کشیده‌تر، پهن‌تر و یا با اشکال دیگر طراحی و اجرا کرد.
نخست اسفنج ۲ سانتی‌متری را روی میز کار پهن کرده، الگوی مورد نظر را روی آن قرار داده و دورتادور آن را با ماژیک می‌کشیم، سپس با کاتر یا قیچی قسمت‌های اضافی اسفنج را جدا می‌کنیم تا الگوی ما به‌دست‌آید. (تصویر۶- الف)
یادآوری می‌شود که برای ساخت این نوع سر، دو الگوی هم‌شکل نیاز است. این قطعات برای ساخت دو نیمکرهٔ راست و چپ سر مورد استفاده قرار می‌گیرد.

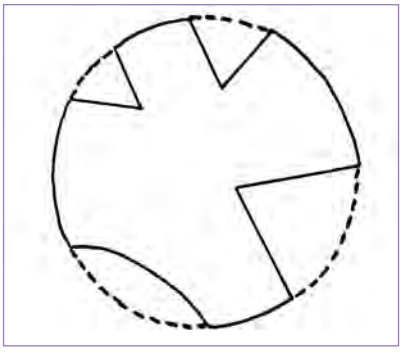

تصویر۶ـ الف ـ الگوی سادهٔ سرعروسک ماپت اسفنجی

اکنون فضاهای بریده شده که در تصویر مشخص هستند را چسب آهن می‌زنیم و پس از نیمه‌خشک شدن می‌چسبانیم.
پس از آن دورتادور هرکدام از اسفنج‌ها (به‌جز قسمت دهان و گردن که در تصویر مشخص گردیده) را چسب زده و دو نیمکره را به یکدیگر می‌چسبانیم.
علاوه بر الگوی فوق، می‌توان از طرح‌های دیگر نیز استفاده نمود. برای مثال دو الگوی دیگر نیز ارائه می‌شود.

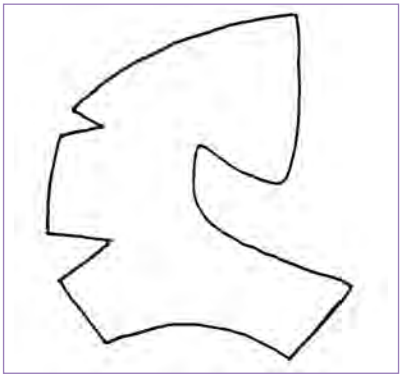

تصویر۶ـ ب ـ الگویی دیگر برای سرعروسک ماپت اسفنجی

- در تصویر ۶- ب مانند الگوی قبلی عمل شده ولی حاصل، شکلی متفاوت خواهد بود.

- در تصویر ۶- ج با اضافه و کم کردن طول الگو شکل سر عروسک تغییر خواهد کرد.

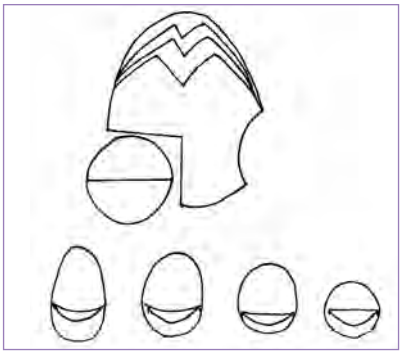

تصویر ۶ـ ج ـ الگویی دیگر برای سرعروسک ماپت اسفنجی

ساخت دهان عروسک ماپت

مقوایی را از وسط «تا» کرده، داخل شکاف دهانِ عروسک ساخته شده قرار می‌دهیم. سپس قسمت‌های اضافی را با ماژیک مشخص و با قیچی جدا می‌کنیم. (تصویر ۷)

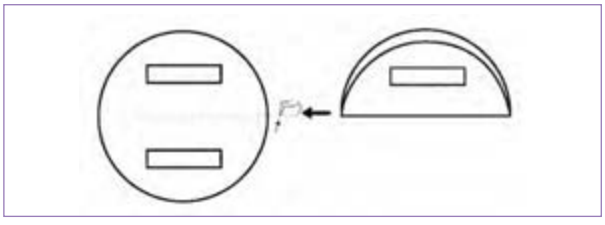

تصویر ۷ــ الگوی ساخت دهان عروسک ماپت

مقوای دایره‌ای شکلی را از وسط تا و باز کرده، دو تکه کش عریض برای قرار گرفتن انگشتان دست روی این مقوا می‌چسبانیم و پارچه‌ای به رنگ قرمز یا نارنجی را به طرف دیگر مقوا می‌چسبانیم. (در واقع این قسمت دهان عروسک می‌شود.) (تصویر ۸)

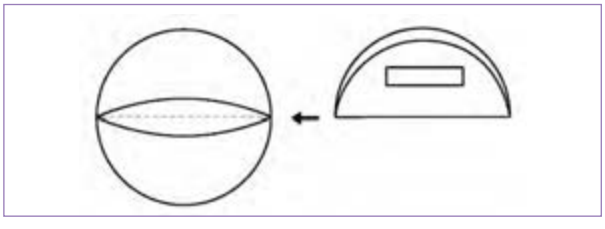

تصویر ۸ــ محل قرارگیری کش در الگوی دهان عروسک ماپت

اکنون مقوای تاشده را در داخل کره قرار داده، نیمی از مقوای تاشده را به بالا و نیمی از آن را به پایین نیمکره متصل می‌کنیم.

انگشت شست زیر کش پایین و چهار انگشت دیگر زیر کش بالا قرار می‌گیرد.

با دور و نزدیک کردن انگشت شست به انگشتان دیگر، دهان عروسک باز و بسته می‌شود. (تصاویر ۹ و ۱۰)

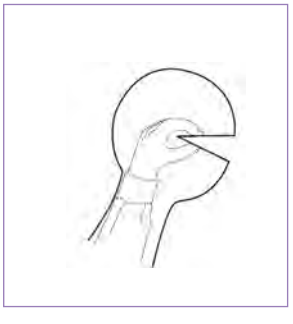

تصویر ۹ــ محل قرارگیری دهان در سر عروسک ماپت

تصویر ۱۰ــ دهان عروسک ماپت

روکش کردن سر عروسک

براساس شخصیت عروسک، می‌توانیم از پولیش‌های رنگی برای تزیین و روکش اسفنج استفاده نماییم. (تصویر ۱۱)

روش روکش کردن سر این نوع عروسک بدین صورت است که، پارچهٔ پولیش را به پشت پهن کرده و الگوی سر عروسک را روی آن قرار می‌دهیم، سپس دورتادور آن را خط می‌کشیم. در مرحلهٔ بعد، الگو را برگردانده، به حالت قرینه دوباره روی پارچه قرار می‌دهیم و دور آن را خط می‌کشیم.

در انتقال الگو روی پارچه، به پرزهای پولیش دقت کنید که در جهت درست قرار گیرند.

با در نظر گرفتن محل دوخت (حدود یک سانتی‌متر)، دورتادور خطوط را بریده، ابتدا قسمت برش خورده (ساسون) را دوخته و سپس دو تکه پارچه را به یکدیگر می‌دوزیم و روی اسفنج سر می‌کشیم.

در پایان، پارچهٔ پولیش را به سمت داخل دهان آورده و به پارچهٔ درون آن می‌دوزیم. (تصویر ۱۲)

در روش دیگر، با استفاده از پارچهٔ کشباف یا حوله‌ای پارچه را به‌طور مستقیم روی سرعروسک کشیده، قسمت‌های اضافی آن را قیچی کرده و پس از چسب زدن پارچه روی سر، لبه‌های آن را به هم می‌دوزیم. (تصویر۱۳)

تصویر ۱۱ــ عروسک‌های ماپت پولیشی

تصویر ۱۲ــ روکش کردن یکپارچهٔ سر و بدن عروسک‌های ماپت

تصویر ۱۳ــ روکش کردن سر عروسک‌های ماپت

فعالیت کارگاهی

براساس مطالب گفته شده، سرعروسک ماپت خود را روکش کنید.

ساخت بدن عروسک ماپت

بدن عروسک را می‌توان از دو لایه اسفنج نازک ساخت که براساس الگوی ارائه شده بریده می‌شود. ابتدا با قیچی قسمت‌های اضافی آن را جدا می‌کنیم. سپس برای آنکه بدن عروسک حجم داشته باشد، با استفاده از دو نوار اسفنجی، دو لایه اسفنج را با چسب آهن به یکدیگر می‌چسبانیم. (تصاویر ۱۴، ۱۵ و ۱۶)

در مرحلهٔ بعد، بدن عروسک با استفاده از یک پارچهٔ کشباف که به شکل استوانه‌ای ساخته می‌شود به سر آن متصل می‌شود. پارچهٔ گردن حدوداً در ابعاد بیست در بیست و پنج سانتی‌متر تهیه، درز آن دوخته شده، از یک طرف به سر و از طرف دیگر به بدن متصل می‌شود.

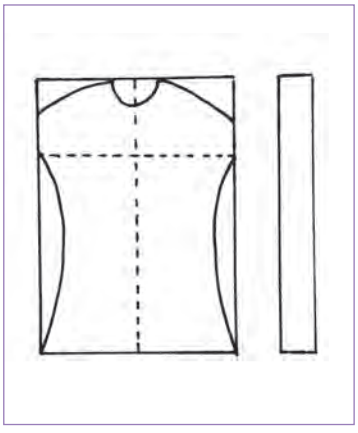

تصویر ۱۴ــ الگوی بدن عروسک‌های ماپت

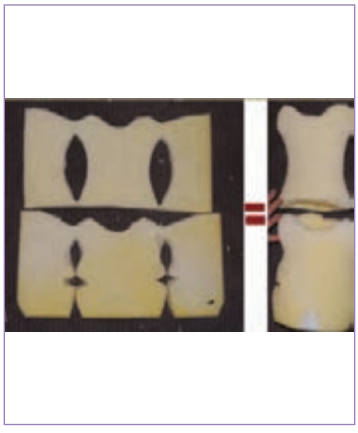

تصویر ۱۵ــ مراحل ساخت بدن عروسک‌های ماپت

تصویر ۱۶ــ بدن عروسک‌های ماپت

ساخت دست عروسک ماپت

دست عروسک ماپت به دو روش ساخته می‌شود:

۱ دست بازی‌دهندهٔ عروسک که دستکشی را پوشیده، از آستین پیراهن عروسک خارج می‌شود و حرکت دست بازی‌دهندهٔ عروسک به عنوان حرکت دست عروسک قلمداد می‌شود. (تصویر ۱۷)

۲ دستی از اسفنج، یونولیت یا چوب ساخته شده و با میلهٔ فلزی (مِسوار) حرکت داده می‌شود. (تصویر ۱۸)

تصویر ۱۷ــ عروسک ماپت با دست بازی‌دهنده

تصویر ۱۸ــ عروسک ماپت با دست اسفنجی

در دستان عروسکی که نیاز به حرکت انگشتان دارد، لازم است که دست عروسک را از دو لایه اسفنج نازک ساخته و میان آن دو لایه، مفتول سیمی قرار دهیم. با این تکنیک هرجا که لازم بود می‌توانیم به انگشتان، حالت دلخواه دهیم. (تصویر ۱۹)

همان‌طور که در تصویر مشاهده می‌کنید، بعد از قرار دادن مفتول سیمی میان دو لایه اسفنج و چسباندن آن دو لایه به یکدیگر، نوبت به چسباندن کناره‌های اسفنج می‌رسد. اکنون کف دست عروسک ما آماده شده است.

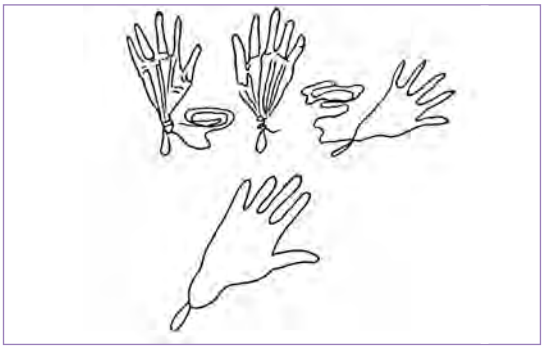

تصویر ۱۹ـ ساخت کف دست عروسک با استفاده از اسفنج و مفتول سیمی

برای ساخت قسمت‌های دیگر، نظیر ساعد، بازو، ران و ساق پای عروسک می‌توانیم از مواد مختلفی استفاده کنیم که در هرصورت با پارچهٔ کشباف روکش می‌شود. (تصویر ۲۰)

برای اینکه دست‌ها و پاها حرکت راحت و منطقی داشته باشند، بین کف دست، ساعد و بازو، همچنین بین کف پا، ساق و زانو مفصل قرار می‌دهیم. جنس این مفصل می‌تواند از نمد، چرم مصنوعی یا هرنوع پارچهٔ محکمی باشد. (تصویر ۲۱)

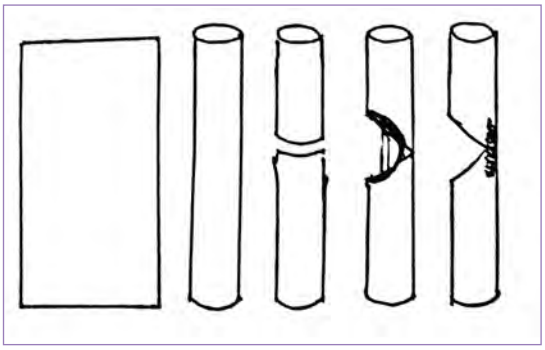

تصویر ۲۰ـ ساخت ساعد و بازوی عروسک توسط اسفنج نازک

ساخت چشم، گوش و بینی در عروسک ماپت

برای ساخت چشم می‌توان از توپ تنیس روی میز (توپ پینگ‌پنگ) و توپ‌های پلاستیکی، برای بینی از برش دادن ظروف شامپو و برای ساخت گوش می‌توان علاوه بر مواد یاد شده از پارچهٔ روکش سر عروسک و مقوا استفاده کرد.

خلاقیت در طراحی و ساخت عروسک، مهم‌ترین قسمت کار یک عروسک‌ساز است. وسایل گفته شده فقط به‌عنوان پیشنهاد ارائه می‌گردد. شما با ابتکار خود می‌توانید از هر وسیله و ابزاری برای ساخت و پرداخت عروسک استفاده نمایید.

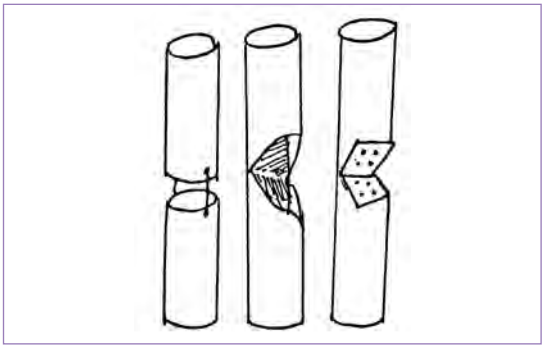

تصویر ۲۱ـ انواع مفاصل برای آرنج یا زانوی عروسک

ارزشیابی شایستگی ساخت عروسک‌های ماپت

شرح کار:
ساخت عروسک ماپت براساس طراحی اولیه، دوخت و روکش کامل آن.

استاندارد عملکرد:
ساخت عروسک ماپت، با توجه به تکنیک‌های موجود طبق متن مصوّب.
شاخص‌ها:
ـ شناخت عروسک ماپت و خوانش متن و ارتباط عروسک با متن
ـ انتخاب مواد و ابزار متناسب با ساخت ماپت
ـ طراحی و ساخت عروسک و ارائه به واحد نمایش

شرایط انجام کار، ابزار و تجهیزات:
مکان: کارگاه عروسک‌سازی
ابزار و تجهیزات: میزکار، صندلی، ابزار صنعتی برش چوب و فلز، انواع قلم‌مو، چسب‌ها، انواع رنگ، اجاق گاز، اسفنج دو سانتی‌متری، پارچهٔ پولیشی، پارچهٔ حوله‌ای، سیم مفتول، مسوار، کاموا، کاتر، قیچی، نخ و سوزن.
زمان: ۱۲۰ دقیقه

معیار شایستگی:

ردیف	مرحله کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	تعریف و تشخیص عروسک ماپت	۱	
۲	انتخاب مواد و ابزار	۱	
۳	طراحی و ساخت حجم سر و بدن عروسک ماپت	۲	
۴	دوخت و روکش کردن کامل عروسک ماپت	۲	
شایستگی‌های غیرفنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست‌محیطی و ...		۲	
میانگین نمرات			*

*** حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی ۲ می‌باشد.**
*** شایستگی‌های غیرفنی در نمرهٔ واحد یادگیری تأثیر مستقیم ندارد، ولی کسب شایستگی (حداقل ۲) در این بخش، شرط لازم برای محاسبهٔ دو بخش دیگر(نمرهٔ شایستگی‌های فنی و نمرهٔ مستمر) است.**

پودمان ۲

ساخت عروسک‌های میله‌ای و نخی

عروسک میله‌ای همان‌گونه که از نامش پیداست به عروسکی گفته می‌شود که با میله یا میله‌هایی در دست بازی‌دهندهٔ عروسک به حرکت در می‌آید. این نوع عروسک به واسطهٔ ویژگی‌هایی که دارد، می‌تواند در اندازه‌های کوچک رومیزی تا عروسک‌های غول‌آسا ساخته شود.

عروسک نخی، توسط نخ‌هایی که به اعضای بدنش متصل است، هدایت می‌شود و به‌دلیل آناتومی کامل، شباهت بیشتری به نمونهٔ زنده‌اش (انسان، حیوان یا ...) دارد. اگر در دست بازی‌دهنده‌ای توانا قرار گیرد، با ارائهٔ ظرافت‌های بازی، بیشتر تداعی‌گر حرکت انسانی یا حیوانی است و درعین‌حال، توانایی انجام حرکات فانتزی ویژهٔ عروسک‌ها را نیز دارا می‌باشد.

واحد یادگیری ۱

ساخت عروسک‌های میله‌ای

آیا تا به حال پی برده‌اید

■ برای ساخت عروسک‌های میله‌ای چه مهارت‌هایی نیاز است؟

هنرجویان در این واحد یادگیری، به ساخت انواع عروسک‌های میله‌ای با ابزار و مواد گوناگون می‌پردازند. برای این کار باید از فرم، شکل، رنگ و ترکیب مواد گوناگون و قابلیت و کاربرد آنها در ساخت عروسک استفاده کنند.

استاندارد عملکرد

■ ساخت یک عروسک میله‌ای با قابلیت حرکت و رعایت اصول طراحی و زیباشناسی بر اساس متن مصوّب.

عروسک میله‌ای

به تصاویر زیر نگاه کنید:
کدام یک تصویر عروسک میله‌ای است؟ (تصویر ۱)

تصویر ۱ـ چند نوع از عروسک‌های نمایشی

عروسک میله‌ای به عروسکی گفته می‌شود که به وسیلهٔ یک یا چند میله که در دست بازی‌دهندهٔ عروسک قرار می‌گیرد، بازی داده می‌شود. این عروسک توسط یک میلهٔ نگهدارندهٔ اصلی و میله‌های دیگر (متناسب با حرکت عروسک) که به دست و در موارد استثنایی به پاهایش متصل است، حرکت داده می‌شود.

اگر به تصاویر عروسک‌های میله‌ای ارائه شده دقت کنید (تصویر۲) متوجه می‌شوید که مشخصهٔ تمام آنها، میله‌هایی است که به سر و سایر اعضای بدن عروسک متصل است. شاید در نگاه اول متوجه این میله‌ها نشویم، زیرا بعضی از آنها زیر لباس عروسک پنهان شده و قابل رؤیت نیستند اما با مشاهدهٔ یک عروسک میله‌ای از نزدیک، می‌توانیم به وضوح به ساختار بدن عروسک دسترسی پیدا کنیم.

تصویر۲ـ چند عروسک میله‌ای

فعالیت کارگاهی

به دو گروه تقسیم شده، با استفاده از تجارب هنرآموز خود، گروه اول با توپ پلاستیکی کوچک، بطری یک‌بار مصرف، تکه‌ای چوب یا میله و... (تصویر۳)؛ گروه دوم با بشقاب یک‌بار مصرف و تکه‌ای چوب و چسب کاغذی و... (تصویر۴)، عروسک میله‌ای بسازید.

تصویر۳ـ عروسک میله‌ای با استفاده از توپ و...

تصویر۴ـ عروسک میله‌ای با استفاده از بشقاب یک‌بار مصرف و...

می‌دانید عروسک‌هایی که ساخته‌اید، ساده‌ترین عروسک‌های میله‌ای هستند؟
به این معنا که در ساخت آنها فقط از یک میله استفاده شده است. میله‌ای که به سر عروسک متصل است، میلهٔ اصلی یا میلهٔ نگهدارنده نامیده می‌شود.
عده‌ای از نمایشگران عروسکی در جهان از عروسک‌های میله‌ای مسطح استفاده می‌کنند. آنها عروسک مورد نظر خود را از موادی غیرقابل انعطاف می‌سازند و به وسیلهٔ یک یا چند میله به نمایش درمی‌آورند.
درصورتی‌که بخواهیم یک عروسک مسطح میله‌ای بسازیم برای ساخت آن از موادی مانند: فیبر، تخته سه‌لا، مقوای کارتن، یونولیت‌های کم عرض و... استفاده می‌کنیم. (تصویر۵)

تصویر۵ـ عروسک میله‌ای مسطح

تصویر۶ـ نوعی عروسک میله‌ای

با استفاده از تصویر۶ در صفحهٔ قبل، برای عروسکی که ساخته‌اید شانه و دست بگذارید. ساده‌ترین روش ساخت، آن است که میلهٔ بدن به سرعروسک متصل گردد.
برای ساخت دست‌ها نیز می‌توان از دو تکه ریسمان ضخیم استفاده کرد. ریسمان از یک طرف به شانه و از طرف دیگر به پنجهٔ دست متصل می‌شود.
اکنون که موفق شدیم یک عروسک میله‌ای ساده بسازیم و با اسکلت‌بندی این نوع عروسک نمایشی آشنا شدیم، کار را گسترش داده و شروع به ساخت یک عروسک پیچیده‌تر می‌کنیم.

ساخت حجم سر عروسک میله‌ای

در مبحث نمایش عروسکی دستکشی با برخی از مواد سازندهٔ سر عروسک آشنا شدیم. این مواد در ساخت سر عروسک میله‌ای نیز همان کاربرد را دارد.
از آنجا که در این شیوهٔ نمایش عروسکی وزن کلی عروسک به میلهٔ اصلی نگهدارنده منتقل می‌شود، بازی‌دهندهٔ عروسک باید بتواند ضمن تحمل وزن عروسک و بدون گرفتگی عضلانی، عروسک مورد نظر را به‌راحتی به‌حرکت درآورد. لذا سعی می‌شود که مواد انتخابی سر عروسک میله‌ای که بیشترین وزن عروسک را به خود اختصاص می‌دهد از موادی سبک باشد.
پلاستوفوم (یونولیت) یکی از مناسب‌ترین موادی است که در ساخت سرعروسک میله‌ای استفاده می‌شود. یونولیت، قابل برش، تکه‌برداری و صافکاری می‌باشد. در ضمن پس از زیرسازی حجم سرعروسک، قابلیت رنگ‌پردازی هم پیدا می‌کند.
برای شروع کار با توجه به اندازهٔ سرعروسک، از یک تکه یونولیت حجیم استفاده می‌کنیم. تصویر روبه‌رو و نیمرخ سرعروسک را روی دو وجه آن می‌کشیم و به وسیله کاتر یا یونولیت بر دورتادور خطوط اصلی را جدا می‌کنیم. (تصویر۷)
سپس با استفاده از کاتر یا چوب‌ساب شروع به تکه‌برداری کرده تا حجم مورد نظر به دست آید. (تصویر۸)
جهت صیقلی شدن حجم سر، سطح کار را سنباده می‌زنیم. (تصویر۹)

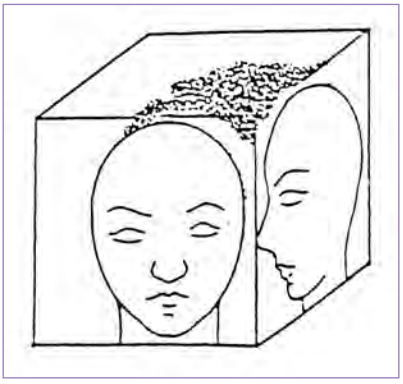

تصویر۷ــ انتقال تصویر روبه‌رو و نیم‌رخ سر برروی یونولیت و تکه برداری

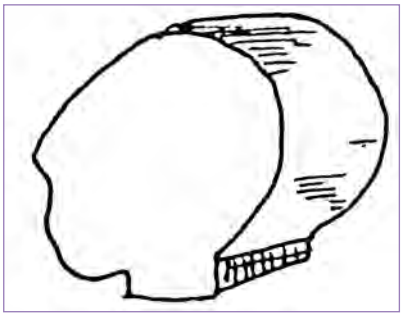

تصویر۸ــ ادامهٔ تکه‌برداری سر عروسک

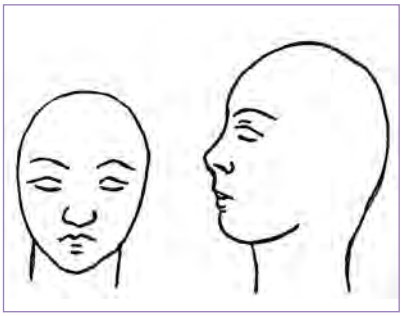

تصویر۹ــ سر کامل شدهٔ عروسک

پاپیه ماشه (papier–mâché)

برای آنکه عروسک مقاوم و رنگ‌پذیر باشد آن را «پاپیه ماشه» می‌کنیم. پاپیه ماشه در اصل لغتی فرانسوی است که به معنای کاغذ فشرده (پاپیه به معنای کاغذ و ماشه به معنای مچاله کردن) می‌باشد که به دو صورت انجام می‌شود.

۱ پوشاندن سطح سرعروسک با استفاده از خمیر کاغذ: در این روش مقداری روزنامهٔ کهنه، شانهٔ تخم‌مرغ و... را تکه تکه کرده، درون ظرفی خیس نموده، بعد از یک شبانه‌روز آب اضافهٔ آن را گرفته، مقداری چسب چوب به آن می‌افزاییم و مواد را هم‌زده تا به‌صورت خمیر یکدستی در بیاید. خمیر آماده شده را به طور یکنواخت با قطر حدود نیم سانتی‌متر روی تمام سطح سرعروسک قرار می‌دهیم.

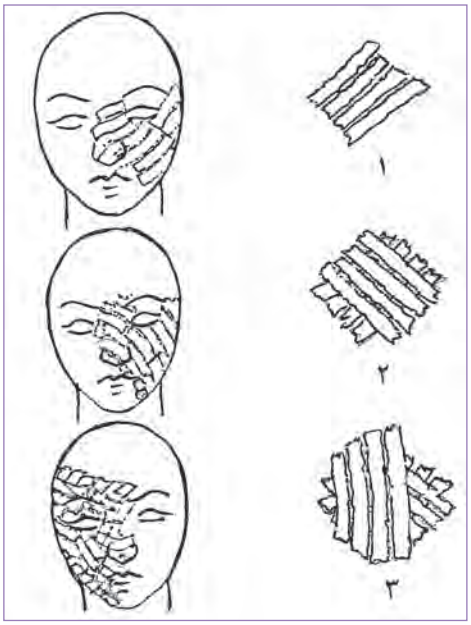

تصویر ۱۰ـ روش پاپیه ماشه کردن با تکه‌های کاغذ

۲ پوشاندن سطح سرعروسک با استفاده از تکه‌های کاغذ: در این روش تکه‌هایی از روزنامه، کاغذ گراف و... به صورت تکه‌هایی حدود ۲ × ۵ سانتی‌متر با دست بریده می‌شود. (بزرگی و کوچکی تکه‌ها بستگی به اندازهٔ سر عروسک دارد.) هر تکه را به چسب چوب رقیق آغشته کرده روی سطح سرعروسک می‌چسبانیم. هنگامی که برش تکه‌های کاغذ با دست انجام می‌شود، تار و پود کاغذها در هم رفته و بافت یکدستی را می‌سازد. (تصویر ۱۰)

پس از خشک شدن یک لایه، این عمل را تکرار می‌کنیم تا لایه‌های پاپیه‌ماشه حداقل به پنج لایه برسد.

یادآوری می‌شود که هرچه تعداد لایه‌ها بیشتر باشد، عروسک ما مقاوم‌تر خواهد بود. (تصویر ۱۱)

بعداز پاپیه‌ماشه نوبت به سنباده‌زدن می‌رسد. سنباده را به صورت چرخشی روی سرعروسک حرکت داده تا سطح سرعروسک کاملاً صیقلی شود، سپس رنگ‌آمیزی کار را شروع می‌کنیم.

تصویر ۱۱ـ سرعروسک پاپیه ماشه شده

فعالیت کارگاهی

■ توسط پلاستوفوم سر عروسکی را بسازید و زیر نظر هنرآموز خود به پاپیه ماشه کردن آن بپردازید.

ساخت بدن عروسک میله‌ای

ساده‌ترین روش ساخت بدن آن است که بعد از متصل کردن سر به میلهٔ نگهدارنده، برای شانهٔ عروسک از یک تکه فیبر یا تخته سه‌لا که به شکل بیضی برش خورده است استفاده کنیم.

نخست سوراخی در مرکز این بیضی تعبیه می‌کنیم تا میلهٔ نگهدارندهٔ سرعروسک از آن عبور کند. این سطح بیضی حکم شانهٔ عروسک را دارد.

اکنون دو سوراخ کوچک در سمت راست و دو سوراخ دیگر در سمت چپ حفرهٔ میلهٔ اصلی ایجاد می‌کنیم. وسط میلهٔ نگهدارنده در محل تلاقی آن با بیضی شانه نیز دو سوراخ ایجاد کرده، نخ ماهیگیری را به صورت ضربدر از سوراخ‌های شانه و میلهٔ نگهدارنده عبور داده و محکم می‌کنیم. (تصویر ۱۲)

تنها مشکل این شیوه آن است که اگر بخواهیم سر عروسک به طرف چپ یا راست متمایل شود به ناچار شانهٔ عروسک نیز هم‌زمان با آن حرکت می‌کند. برای رفع این مشکل در عروسک‌های کامل‌تر، لوله‌ای را از قسمت پایین به شانه می‌چسبانیم، به‌طوری که میلهٔ نگهدارنده از درون آن عبور کند. (تصویر ۱۳)

در این روش نیازی نیست که میلهٔ نگهدارنده را توسط نخ ماهیگیری به شانه متصل کنیم، تنها یک واشر را برروی میلهٔ نگهدارندهٔ اصلی کمی پایین‌تر از گردن عروسک می‌چسبانیم تا سر عروسک نتواند زیاد از حد به شانه نزدیک شود. ارتفاع این لوله باید از میلهٔ نگهدارنده کوتاه‌تر باشد، به‌گونه‌ای که بازی‌دهندهٔ عروسک با یک دست لوله و با دست دیگر میله را نگه دارد. در این روش وقتی سرعروسک به اطراف چرخانده می‌شود، شانه حرکت نمی‌کند و فقط در مواقع لزوم، بازی‌دهندهٔ عروسک به کمک لوله، شانه را حرکت می‌دهد.

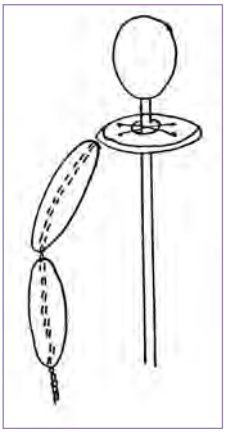

تصویر ۱۲ــ نحوهٔ اتصال دست به سرشانه

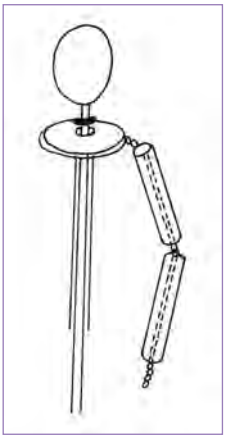

تصویر ۱۳ــ نحوهٔ اتصال دست به سرشانه گردان

ساخت دست عروسک میله‌ای

دست عروسک میله‌ای مانند بیشتر عروسک‌های نمایشی دارای قسمت‌های بازو، ساعد و پنجه می‌باشد. می‌توان این قسمت‌ها را از چوب، اسفنج لوله‌ای، یونولیت و... ساخت. (تصاویر ۱۴ و ۱۵)

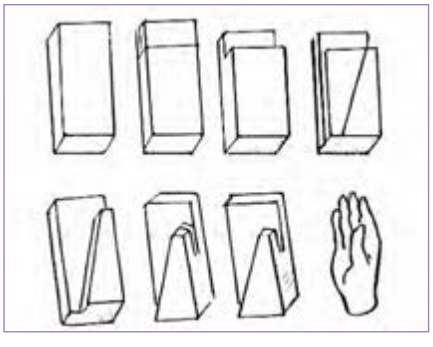

تصویر ۱۴ــ مراحل ساخت کف دست

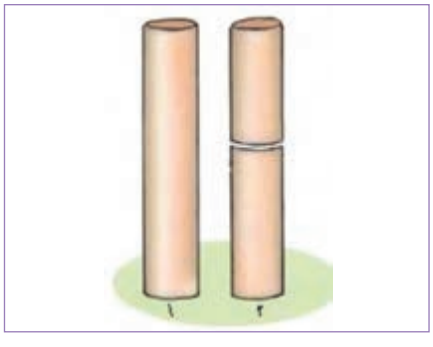

تصویر ۱۵ــ بازو و ساعد عروسک

برای به‌حرکت درآوردن دست عروسک، از یک میلهٔ آهنی با روکش مس به نام **مسوار** استفاده می‌کنیم که از یک طرف به پهنهٔ دست عروسک و از طرف دیگر به یک قطعه چوب گرد (چوب دوبل) متصل می‌شود تا به دست بازی‌دهندهٔ عروسک آسیب نزند. (تصویر۱۶)

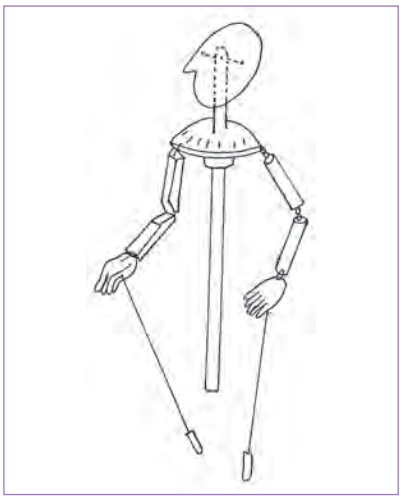

تصویر۱۶ــ نحوهٔ اتصال مسوار به دست عروسک

عروسک‌های رومیزی

عروسک‌های رومیزی نیز جزء عروسک‌های میله‌ای محسوب می‌شوند با این تفاوت که میلهٔ نگهدارندهٔ اصلی از پشت به سرعروسک متصل شده است. همچنین این نوع عروسک علاوه بر سایر اعضا، دارای «پا» نیز می‌باشد و در واقع نسبت به عروسک‌های دیگر میله‌ای، از آناتومی کاملی برخوردار است. (تصویر۱۷)

تصویر۱۷ــ عروسک رومیزی

فعالیت کارگاهی

یک عروسک رومیزی بسازید و با عروسک‌هایتان به صورت گروهی نمایش اجرا نمایید.

فعالیت کلاسی

دربارهٔ عروسک رومیزی در کلاس بحث و تبادل نظر کنید.

ارزشیابی شایستگی ساخت عروسک‌های میله‌ای

شرح کار:
طراحی و ساخت عروسک میله‌ای برای یک متن نمایشی همراه با کاربرد ابزار و وسایل متنوع و قابل ارائه برای نمایش.

استاندارد عملکرد:
ساخت یک عروسک میله‌ای با قابلیت حرکت و رعایت اصول طراحی به منظور نمایش بر اساس متن مصوّب.

شاخص‌ها:
ـ مطالعهٔ متن نمایشی و طراحی عروسک متناسب با آن
ـ انتخاب مواد و ابزار ساخت عروسک
ـ ساخت حجم، چهره و اندام، مفصل‌بندی عروسک و ارائه برای نمایش.

شرایط انجام کار، ابزار و تجهیزات:
مکان: کارگاه عروسک‌سازی
ابزار و تجهیزات: میزکار، صندلی، انواع گیره، چوب‌ساب‌ها، ابزار صنعتی برش چوب و فلز، انواع قلم‌مو، لولاها، چسب‌ها، دریل، انواع رنگ، اجاق گاز، کاغذ روزنامه، مفتول سیمی، مسوار، پارچه‌های تریکو و حوله‌ای.
زمان: ۱۲۰ دقیقه

معیار شایستگی:

ردیف	مرحله کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	طراحی عروسک میله‌ای متناسب با شخصیت نمایشی	۱	
۲	انتخاب مواد و ابزار	۱	
۳	ساخت حجم چهره و اندام	۲	
۴	مفصل‌بندی عروسک میله‌ای	۲	
شایستگی‌های غیرفنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست‌محیطی و ...		۲	
میانگین نمرات			*

*** حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی ۲ می‌باشد.**
*** شایستگی‌های غیرفنی در نمرهٔ واحد یادگیری تأثیر مستقیم ندارد، ولی کسب شایستگی (حداقل ۲) در این بخش، شرط لازم برای محاسبهٔ دو بخش دیگر(نمرهٔ شایستگی‌های فنی و نمرهٔ مستمر) است.**

واحد یادگیری ۲

ساخت عروسک‌های نخی

آیا تا به حال پی برده‌اید

عروسک‌های نخی چه کاربردی در گسترهٔ هنرهای نمایشی دارند و برای ساخت آنها چه مهارت‌هایی لازم است؟ هنرجویان در این واحد یادگیری، به ساخت انواع عروسک‌های نخی متناسب با نمایش‌های آئینی و قصه‌های ملی می‌پردازند و کاربرد مواد گوناگون در ساخت عروسک‌های نخی را فرامی‌گیرند.

استاندارد عملکرد

ساخت عروسک نخی با توانایی حرکتی منطبق با شخصیت نمایش در متن مصوّب.

عروسک نخی (ماریونت) (Marionette)

عروسک نخی نوعی عروسک نمایشی است که با نخ‌ها و یا رشته‌هایی نظیر آن و حتی میله‌های فلزی از بالا، بازی داده می‌شود. این شیوهٔ عروسکی در میان نمایشگران جهان به نام «ماریونت» مشهور است. (تصویر ۱)

تصویر ۱ــ عروسک نخی

فعالیت کارگاهی

یک دستمال پارچه‌ای تهیه کنید:

- یک گوشهٔ آن را گره بزنید و به وسیلهٔ یک رشته نخ، آن را به حرکت درآورید.
- اکنون عروسک (دستمال) را به‌وسیلهٔ دو رشته نخ به‌حرکت درآورید. چه تغییری در نحوهٔ حرکت ایجاد می‌شود؟
- اگر تعداد رشته‌های نخ سه، چهار و یا بیشتر باشد نحوهٔ حرکت عروسک (دستمال) نسبت به حرکت‌های قبل چگونه خواهد بود؟

تصویر ۲ــ عروسک نخی سنتی ایران

آیا این عروسک را می شناسید؟ (تصویر ۲)
آیا تا به‌حال یک نمایش خیمه‌شب‌بازی دیده‌اید؟

خیمه‌شب‌بازی

مبارک یک شخصیت نمایش عروسکی مشهور ایرانی می‌باشد. این عروسک به‌عنوان یکی از شخصیت‌های نمایش خیمه‌شب‌بازی تنها با دو نخ به حرکت درمی‌آید و به‌عنوان نماد نمایش عروسکی ایران در یونیما (اتحادیهٔ بین‌المللی نمایشگران عروسکی) ثبت شده است.

بازی‌دهندهٔ عروسک مبارک برای تولید صدای این عروسک از شیئی به نام صفیر استفاده می‌کند که صدای سوت مانندی دارد.

معروف‌ترین نمایش خیمه شب‌بازی، نمایش «بارگاه سلیم خان» است که مجموعهٔ شخصیت‌های آن گاهی بیش از هشتاد نقش را شامل می‌شود و یک اجرای کامل آن می‌تواند تا سه ساعت نیز ادامه پیدا کند.

«مرشد» یا «بابا» که معمولاً ضرب می‌زند، سمت راست صحنه می‌نشیند و به‌عنوان راوی و مفسر در پیشبرد داستان نمایش نقش بسزایی دارد. از جمله وظایف مهم مرشد، ترجمه و قابل فهم کردن صحبت‌های سوت مانند مبارک است. شوخی‌ها و رابطهٔ مرشد و مبارک بیشترین گیرایی و خنده را می‌آفرینند.

شایان ذکر است یک نوازندهٔ تار یا کمانچه نیز در سمت چپ صحنه به همراه ضرب مرشد در خلق موسیقی نمایش همکاری لازم را دارد. (تصویر ۳)

تصویر ۳ــ خیمه‌شب‌بازی

در نمایش خیمه‌شب‌بازی از نوع بسیار سادهٔ عروسک‌های نخی استفاده می‌شود که به‌علت یکپارچه بودن بدن، حرکت این عروسک‌ها جهشی می‌باشد.

فعالیت کارگاهی

یک تکه پارچه شبیه به روسری تهیه کنید. یک توپ پلاستیکی کوچک را وسط آن قرارداده، دور آن را با پارچه بپوشانید و با نخ ببندید.

اکنون دو نخ به دو طرف سر و دو نخ دیگر را به گوشه‌های پارچه متصل کنید و نخ‌ها را به یک تکه چوب یا لوله وصل کنید.

عروسک نخی شما آماده است. می‌توانید با خم و راست کردن این چوب یا میله، دست‌های عروسک را بالا و یا پایین ببرید. (تصویر ۴)

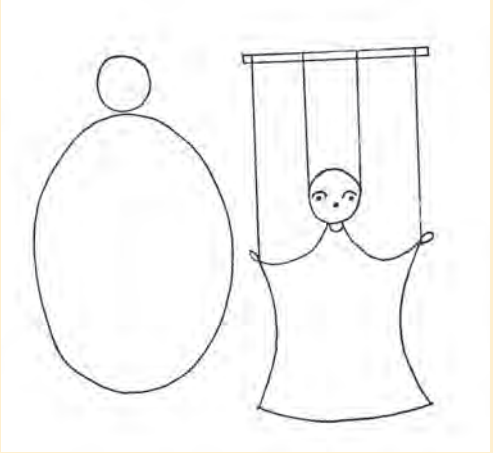

تصویر ۴ــ عروسک نخی ساده

طراحی عروسک نخی

در طراحی عروسک نخی باید دو ویژگی آن را درنظر گرفت: (تصویر۵)

۱ عروسک نخی آناتومی کاملی دارد (یعنی علاوه بر سر، دست، شانه و بدن، «پا» نیز دارد).

۲ تمام اعضای بدن عروسک نخی حرکت می‌کند. لذا در طراحی عروسک نخی باید نوع مفصل‌بندی آن نیز در نظر گرفته شود.

تصویر۵ـ عروسک نخی

توجهات زیست محیطی و ایمنی

- در هنگام کار با ابزارهای برنده و تیز، نکات ایمنی را رعایت کنید.
- در هنگام کار با وسایلی مانند کاتر، سنباده، دریل، اره و ... از دستکش مخصوص استفاده کنید.
- هنگام کار با چوب، جهت جلوگیری از صدمات ناشی از تراشه‌های آن، از عینک محافظ استفاده کنید.

ساخت حجم سر عروسک نخی

برای ساخت سر عروسک نخی می‌توان از مواد مختلفی استفاده کرد. ساده‌ترین حالت، استفاده از خمیر است. در دسترس‌ترین خمیرها، خمیر آرد گندم است، ولی شما می‌توانید از خمیرهای دیگر نظیر خمیر هواخشک، خمیر آرد ذرت و خمیر مجسمه‌سازی نیز استفاده کنید. برای این منظور، نیاز به ساخت پایه چوبی دارید که حجم سر روی آن ساخته شود.

ساختن پایهٔ چوبی

برای ساخت پایهٔ چوبی، نخست تختهٔ مربعی شکلی به اضلاع حدود ۱۵ سانتی‌متر و ضخامت ۳ سانتی‌متر تهیه و در مرکز آن حفره‌ای تعبیه می‌کنیم. یک قطعه چوب دوبل به ارتفاع ۱۵ سانتی‌متر و قطر ۲ سانتی‌متر را درون آن حفره قرار داده و با چکش محکم می‌کنیم.

برای ساخت سر عروسک، مقداری از خمیر را روی پایه چوبی به شکل تخم‌مرغ بزرگی درمی‌آوریم به‌گونه‌ای که نیمی از ارتفاع چوب را در برگیرد. سپس با انگشت، جای چشم‌ها را گود می‌کنیم.

در مرحلهٔ بعد، قطعهٔ کوچکی از خمیر را به شکل بینی،

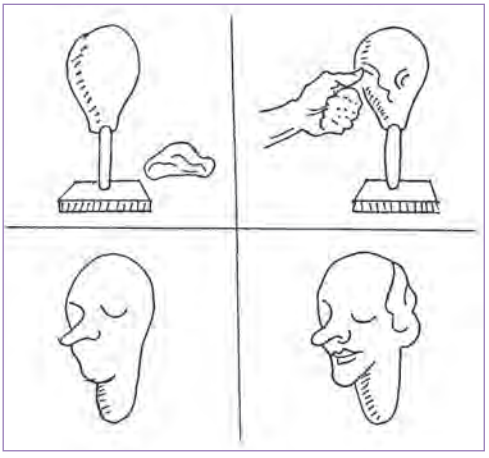

تصویر۶ـ ساخت سر خمیری عروسک روی پایهٔ چوبی

چانه، گوش و لب درآورده و در محل مناسب نصب می‌کنیم و در آخرین مرحله با یک وسیلهٔ نوک تیز شروع به ریزه‌کاری کرده و در پایان، گردن مناسبی را به آن اضافه می‌کنیم. (تصویر۶)
وقتی سرعروسک نیمه خشک شد، سر را از پایهٔ چوبی جدا کرده، در محل مناسبی قرار می‌دهیم تا به‌طور کامل خشک شود. از این سر می‌توان در ساخت عروسک نخی استفاده کرد.
درصورتی که برای ساخت سر از خمیر مجسمه‌سازی (که خشک نمی‌شود) استفاده شود، جهت استحکام بیشتر و یا تکثیر سرعروسک، از آن قالب گرفته می‌شود. قالب‌گیری می‌تواند با استفاده از گچ، خمیر کاغذ یا روزنامه و... صورت پذیرد.

ساخت بدن عروسک نخی

برای ساخت بدن، دست‌ها، پاها، بالاتنه و پایین تنهٔ عروسک می‌توان از مواد مختلفی بهره گرفت.
در تصاویر زیر عروسک‌های نخی دیده می‌شوند که هرکدام با استفاده از مواد مختلفی ساخته شده‌اند. (تصویر۷)

تصویر۷ـ دو نوع عروسک نخی

شما می‌توانید با استفاده از پارچه و پنبه یک عروسک پارچه‌ای بسازید. برای این منظور از پارچهٔ کتان یا متقال استفاده می‌کنیم. بعد از دوختن لایه‌ها آنها را با پنبه یا ویسکوز پر می‌کنیم. توجه داشته باشید برای سنگین شدن بدن پارچه‌ای عروسک، درون آن ارزن یا هردانهٔ دیگری می‌ریزیم. در بدن‌های پارچه‌ای، مفاصل با دوخت ایجاد می‌شود. در نوع عروسک ساده که با دو نخ به حرکت در می‌آید، فقط یک درز در ناحیهٔ کمر ایجاد می‌کنیم ولی در عروسک‌های پیشرفته‌تر در ناحیهٔ آرنج و زانو هم می‌توان محل مفصل را دوخت تا حرکت بهتر و کامل‌تری داشته باشد. (تصویر۸)

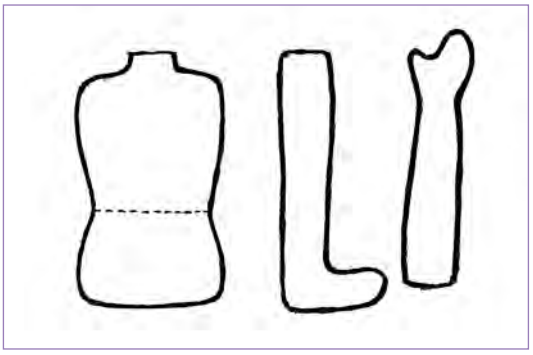

تصویر ۸ــ الگوی بدن پارچه‌ای عروسک نخی

همچنین با قطعات چوب، میله‌های فلزی و حتی با استفاده از لوله‌های مقوایی و... هم می‌توان یک عروسک نخی ساخت.

باید توجه داشت که در این روش برخلاف شیوه‌های عروسکی دیگر، بازی‌دهندهٔ عروسک در سطحی بالاتر از عروسک قرار می‌گیرد و با حرکت دادن نخ‌هایی که از یک طرف به بدن عروسک و از طرف دیگر به دستگاه هدایت (پسایی) متصل است، عروسک‌ها را به حرکت درمی‌آورد. به همین جهت، اجزای بدن عروسک باید از مواد نسبتاً سنگینی ساخته شود که وقتی بازی‌دهندهٔ عروسک، نخ یکی از اعضای بدن را بالا می‌کشد و آن را رها می‌کند، این عضو به محل اصلی خود برگردد. اگر این مواد در دسترس نبود، برای سنگینی مناسب با قراردادن ارزن در بدن و ورقه‌های سرب در کف دست و پا این مشکل را حل می‌کنیم.

مفصل‌بندی

یکی از مهم‌ترین قسمت‌های ساخت عروسک نخی، **مفصل‌بندی** آن است که موجب حرکت بهتر عروسک می‌شود.

اتصالات اجزای بدن عروسک به چند روش انجام می‌شود.

ریسمان، حلقه‌های فلزی، چرم، لولا و... (تصویر ۹)

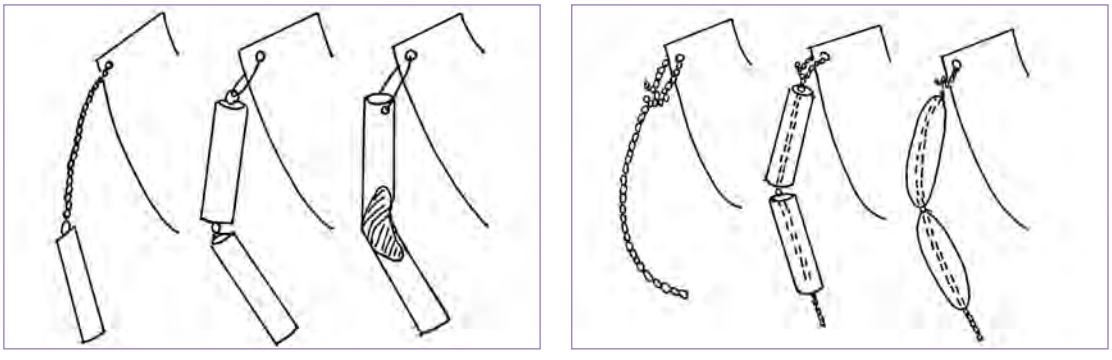

تصویر ۹ــ اتصالات اجزای بدن

توجهات زیست محیطی و ایمنی

■ در هنگام کار، قسمت‌های اضافی و دورریز را در جعبه یا کیسه‌ای نگه‌دارید تا در ساخت عروسک‌های دیگر مورد استفاده قرار گیرند.

پسایی (وسیلهٔ کنترل)

پسایی وسیله‌ای است که معمولاً از چوب یا لولهٔ فلزی ساخته می‌شود و برای کنترل عروسک‌های نخی به کار می‌رود. گذشته از انواع سنتی و ساده، سه نوع پسایی عمودی، افقی و مورب در نمایش‌های عروسکی مدرن به‌کار می‌رود.
ساده‌ترین پسایی به شکل به‌علاوه (صلیبی شکل) است که با استفاده از دو چوب باریک یا لولهٔ فلزی ساخته می‌شود. (تصویر ۱۰)

تصویر ۱۰ــ پسایی

نصب پیچ‌های حلقه‌دار به نقاط مختلف بدن عروسک نخی

برای ایجاد حرکت در اعضای بدن و استفاده از مفاصلی که ساخته‌ایم، به تمام قسمت‌های قابل حرکت عروسک، پیچ‌های حلقه‌داری وصل کرده، به آنها نخ می‌بندیم و با کشیدن نخ، اعضای بدن عروسک به حرکت درمی‌آیند. این اعضا عبارت‌اند از: سر (پشت گوش‌ها)، شانه، دست‌ها، زانو و کمر. (در عروسک مبارک از دو نخ، یکی در سر و یکی در کمر استفاده می‌شود.)

داربست

برای کنترل اعضای بدن عروسک و همچنین رنگ‌آمیزی و پوشاندن لباس و نخ‌بندی، عروسک را به داربستی آویزان می‌کنیم تا حرکات، راحت‌تر و آسان‌تر صورت پذیرد. (تصویر ۱۱)
ساخت داربست باید به‌گونه‌ای باشد که سنگینی عروسک آن را واژگون نکند.

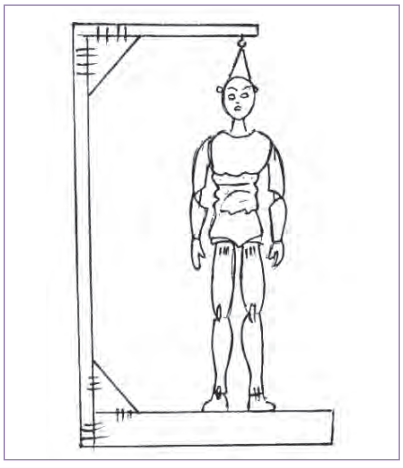

تصویر ۱۱ــ داربست

نخ‌کشی عروسک نخی

اکنون که عروسک ما از هرنظر کامل شده و پسایی را نیز ساخته‌ایم، باید آن را **نخ‌کشی** کنیم.
این نخ‌ها باید خیلی محکم ولی نازک باشد و تحمل وزن عروسک را در حالت آویزان داشته باشد.
معمولاً نخ‌های ابریشمی که در بازار به نام نخ قلاب‌بافی وجود دارد، بهترین نمونهٔ این کار است. این‌گونه نخ‌ها لغزنده هستند، به‌آسانی گره نمی‌خورند و مقاومت بسیاری در برابر کار زیاد دارند. همچنین از نخ‌های کفاشی موم‌خورده که معمولاً به رنگ مشکی است می‌توان استفاده کرد.

نکته

بهتر است در نخ‌کشی، از نخ‌های نایلونی استفاده نشود، زیرا این نخ‌ها در اثر گرما و سنگینی عروسک، کش می‌آیند و طول آنها تغییر می‌کند، ضمن آنکه زیر نور صحنه می‌درخشند.
در تمام طول انجام کار رعایت موارد ایمنی و بهداشتی، ضروری است.

نخ‌کشی عروسک را از شانه شروع می‌کنیم. باید طول دو نخ به‌گونه‌ای باشد که عروسک در حالت تعادل قرارگیرد. سپس به ترتیب نخ‌های سر، دست‌ها، پاها وکمر را متصل می‌کنیم. (تصویر۱۲)

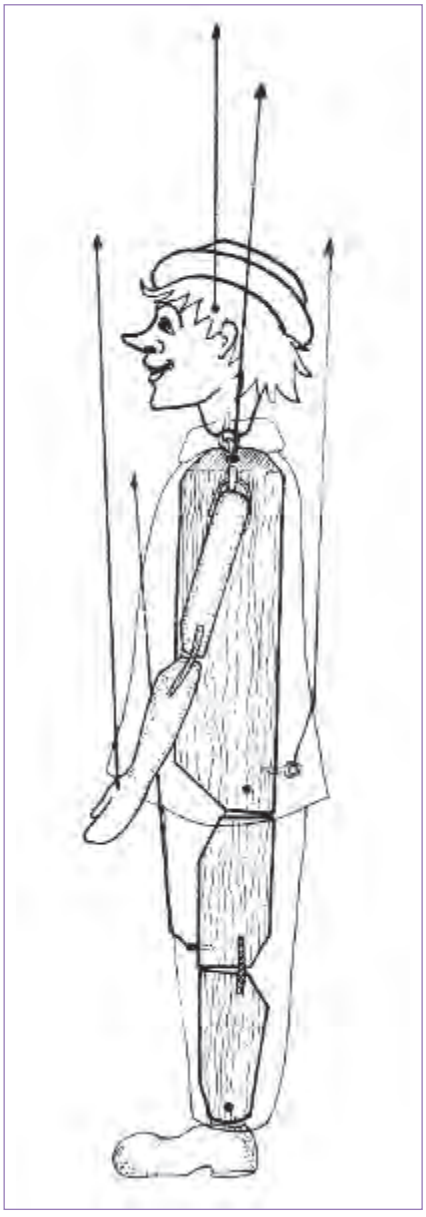

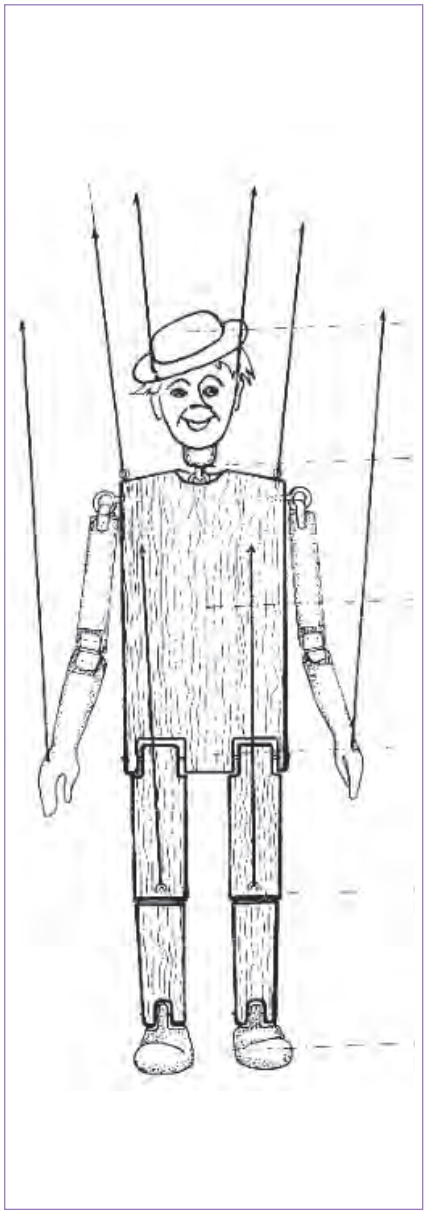

تصویر۱۲ــ نخ‌کشی عروسک

ارزشیابی شایستگی ساخت عروسک‌های نخی

شرح کار:
ساخت عروسک‌های نخی متناسب با پیشینهٔ این عروسک و کاربرد آن در هنرهای نمایشی.

استاندارد عملکرد:
ساخت عروسک نخی با توانایی حرکتی منطبق با شخصیت نمایش در متن مصوّب.
شاخص‌ها:
ـ شناخت متن و ویژگی‌های عروسک متناسب با آن
ـ انتخاب ابزار، مواد و وسایل
ـ ساخت حجم، چهره و اندام عروسک نخی
ـ ارائه برای نمایش

شرایط انجام کار، ابزار و تجهیزات:
مکان: کارگاه عروسک‌سازی
ابزار و تجهیزات: میزکار، صندلی، انواع گیره، چوب ساب‌ها، ابزار صنعتی برش چوب و فلز، ابزار مورد نیاز قالب‌گیری، انواع کاردک، انواع قلم‌مو، لولاها، چسب‌ها، دریل، آگراف، پمپ رنگ، ایربراش، انواع رنگ، چکش، انواع پیچ، انواع خمیر و پارچه
زمان: ۱۲۰ دقیقه

معیار شایستگی:

ردیف	مرحله کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	مطالعهٔ متن و ویژگی‌های عروسک نخی	۱	
۲	مواد و ابزار ساخت	۱	
۳	ساخت احجام چهره و اندام	۱	
۴	مفصل‌بندی و ساخت عروسک نخی	۲	
شایستگی‌های غیرفنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست‌محیطی و ...		۲	
میانگین نمرات			*

*** حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی ۲ می‌باشد.**
*** شایستگی‌های غیرفنی در نمرهٔ واحد یادگیری تأثیر مستقیم ندارد، ولی کسب شایستگی (حداقل ۲) در این بخش، شرط لازم برای محاسبهٔ دو بخش دیگر(نمرهٔ شایستگی‌های فنی و نمرهٔ مستمر) است.**

پودمان ۳

ساخت صحنهٔ نمایش عروسکی

در نمایش عروسکی، دکور برای ایجاد جلوه‌های خاص نمایشی و فضای واقعی (نزدیک به واقعیت) شکل می‌گیرد. هدف از ساخت دکور آن است که تخیل ذهنی تماشاگران را در یک مسیر مشخص هدایت کند. وسایل صحنه می‌توانند توسط گروه، ساخته و یا تهیه شوند.

واحد یادگیری ۱

طراحی صحنهٔ نمایش عروسکی

آیا تا به حال پی برده‌اید

- برای طراحی صحنهٔ نمایش عروسکی چه دانش و مهارت‌هایی نیاز داریم؟

هنرجویان در این واحد یادگیری، مهارت طراحی صحنهٔ نمایش عروسکی برای یک برنامهٔ تلویزیونی را فرامی‌گیرند.

استاندارد عملکرد

- طراحی صحنهٔ یک نمایش عروسکی طبق متن مصوّب.

طراحی صحنه

چه تفاوت‌هایی در طراحی صحنه‌های زیر می‌بینید؟ (تصویر ۱)

تصویر ۱ـ صحنه‌های مختلف نمایش عروسکی

اگر از شما بخواهند فضایی را طراحی و بسازید، چگونه کار را آغاز می‌کنید؟ نقشهٔ راه شما چیست؟ شاید اولین پرسش این باشد که این فضا برای چه هدفی طراحی و ساخته می‌شود؟

در طراحی و ساخت صحنهٔ یک نمایش عروسکی، اولین هدف رسیدن به فضای متن است.

فعالیت کلاسی

- متنی را برای اجرا در نظر بگیرید: برای نمونه، فضای قصهٔ «کدو قلقله‌زن» را نقاشی کنید.
- آیا می‌توانید متوجه فضای داستان شوید؟
- اگر بخواهید برای آن صحنه‌ای طراحی کنید چه می‌کنید؟
- طراحی صحنه با خوانش متن شروع می‌شود. پس از تجزیه و تحلیل‌کردن متن، آن را به عناصر کوچک‌تر تقسیم می‌کنیم.

نخست، مکان داستان را مورد ارزیابی قرار می‌دهیم. نمایش در چه مکانی اتفاق می‌افتد؟ سپس دورهٔ زمانی وقوع اتفاق نمایش را درنظر می‌گیریم. بعد از مکان و زمان، نوبت به فضای حسی نمایش می‌رسد. فضا شاد است یا غمگین؟ چه احساسی را القا می‌کند؟
وقتی تمام نکات برای طراحی صحنه روشن شد، با توجه به تکنیک اجرایی کارگردان و نوع عروسک، شروع به طراحی و ساخت صحنه می‌کنیم.

فعالیت کلاسی

- هرکدام از هنرجویان یک متن نمایش عروسکی ساده تهیه کرده و به کلاس بیاورید.
- با کمک هنرآموز خود یکی از متون را انتخاب و برای آن یک فضای نمایشی طراحی کنید.

روند شکل‌گیری طراحی صحنهٔ نمایش عروسکی از طرح تا اجرا

طراحی صحنه در نمایش عروسکی از دو بخش هنری و فنی تشکیل می‌شود.
بخش هنری: ابتدا از فکر و ایده شروع شده و به طرح یا اسکیس (Sketch) نهایی می‌رسد.
بخش فنی: از ترسیم پلان (plan) شروع و با مونتاژ دکور صحنه پایان می‌یابد.

پرسش

فرض کنید مسئولیت طراحی دکور و چیدمان یک کتابخانه را به کلاس شما بدهند. در این فرایند اولین عملکرد کلاس شما چیست؟

تهیه طرح یا اسکیس

طراح صحنه ابتدا کار خود را با خواندن نمایشنامه و حضور در جلسات روخوانی متن همراه با عوامل نمایش و کارگردان شروع می‌کند. سپس با توجه به تحلیل و سبک انتخابی کارگردان، طرح یا اسکیس نهایی را در اختیار کارگردان قرار می‌دهد.

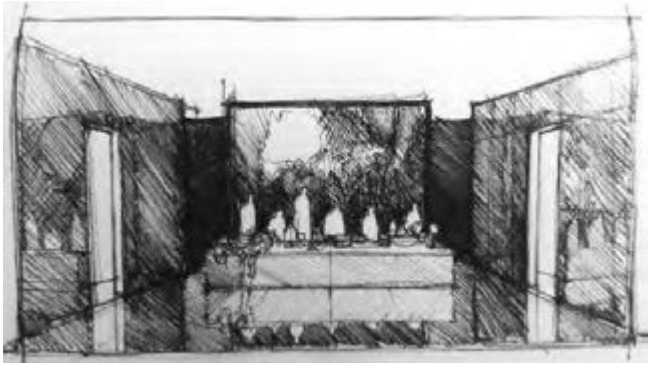

تصویر۲ـ اسکیس

اسکیس، طراحی تند، سریع و ساده‌ای است که بازگوکنندهٔ تصورات طراح صحنه است و تنها با یک قلم و با دست آزاد بر روی صفحهٔ کاغذ کشیده می‌شود (تصویر۲). اسکیس‌های اولیه سیاه و سفید است و درصورت موافقت کارگردان، طرح صحنه به‌صورت رنگی ارائه می‌شود.

فعالیت کلاسی

کلاس خود را از زوایای مختلف، طراحی تند یا اسکیس کنید. (حداقل پنج اسکیس) سپس آنها را به نمایش گذاشته و گفت‌وگو کنید.

ترسیم پلان (نمای افقی یا نما از بالا)

پلان، اولین نقشه از نقشه‌های مورد نیاز برای ساخت دکور است. پلان همان نمای افقی یا نمای از بالاست. وقتی از بالا به یک صحنه نگاه کنیم و آنچه را که می‌بینیم رسم کنیم، پلان آن جسم یا صحنه را رسم کرده‌ایم. طرح‌ها و اسکیس‌هایی که طراح صحنه می‌کشد، فاقد مقیاس هستند. درصورتی‌که نقشه‌های پلان دارای مقیاس بوده و طراح و کارگردان اندازه‌های واقعی دکور را با مقیاس کوچک‌شده روی نقشه‌ها می‌بینند. (تصویر۳)

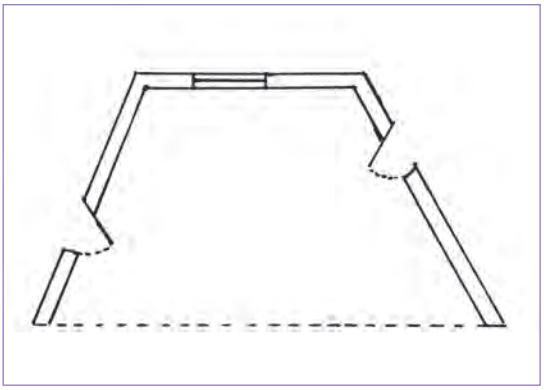

تصویر ۳ـ پلان

فعالیت کلاسی

- یک پلان از کارگاه یا کلاس خود را ترسیم کنید.
- رعایت نسبت‌ها و فاصله‌ها بسیار مهم است. سپس آن را به نمایش گذاشته و گفت‌وگو کنید.
- به کمک هنرآموز خود یک صحنهٔ نمایش عروسکی را از نزدیک ببینید و دربارهٔ آن در کلاس بحث و گفت‌وگو کنید.

ساخت دکور

با توجه به اینکه دکور در کارگاه ساخته می‌شود، در صورت ساخت یکپارچهٔ آن، به‌خاطر اندازه و وزن زیادش، امکان انتقال به سالن نمایش وجود ندارد. از این‌رو دکور به‌صورت تکه‌تکه ساخته می‌شود و در سالن نمایش، این تکه‌ها به یکدیگر متصل می‌شوند. ساخت دکور بر پایهٔ یک رشته قطعات صورت می‌گیرد که رایج‌ترین آنها لته است.

ساختار لته

لته از یک قاب چوبی سبک وزن ساخته می‌شود. این قاب چهارگوش با رویهٔ چوب، تخته سه‌لا، کاغذ ضخیم و یا پارچه‌ای از جنس متقال پوشانده می‌شود تا امکان هر نوع پرداخت روی آن فراهم شود.

نقشه‌های ساخت و پشت‌بندی لته‌ها

اگر به نماهای گستردهٔ لته‌ها از پشت نگاه کنیم، چگونگی پشت‌بندی آنها را خواهیم دید. طراح، با توجه به ابعاد هریک از لته‌ها، نسبت به تعیین چوب‌های به‌کار رفته در کلاف‌بندی، قیدها و نوع اتصالاتی که در ساخت لته به‌کار می‌رود، اعلام نظر می‌کند. (تصویر۴)

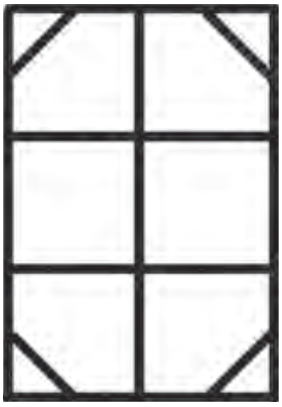

تصویر۴ـ ساختار لته

فعالیت کارگاهی

- یک لته بسازید.
- یک چهارچوب یا قاب خالی در ابعاد A۴ تهیه کنید. سپس روی آن پارچه یا کاغذ بکشید.

برپایی دکور

برای اتصال کامل و بی‌درز قطعات، غالباً ابزار خاصی مثل خارهای محکم‌کننده، گیره‌های فلزی یا تیغه‌های چفت‌شونده مورد استفاده قرار می‌گیرد.
برای اتصال دقیق قطعات به یکدیگر از چند روش رایج استفاده می‌شود:

۱ـ تسمه‌کشی

تسمه‌کشی روشی ساده و انعطاف‌پذیر است. در این روش یک تکه طناب نرم را به‌طور زیگزاگ به‌دور قلاب‌های متصل به پشت لته‌ها می‌پیچند و پس از محکم کردن، آن را گره می‌زنند. این تسمه‌ها را می‌توان به سرعت باز و قطعات دکور را جمع کرد. (تصویر۵)

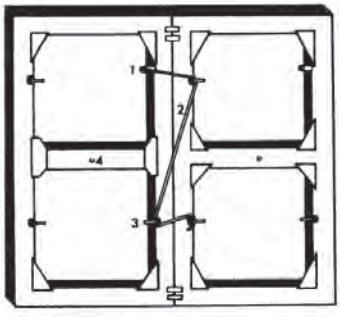

تصویر۵ـ تسمه کشی

۲ـ چفت‌های فلزی

چفت‌های فلزی شکل‌های مختلفی دارند. در این روش باید لته‌ها را طوری در کنار هم قرار داد تا چفت‌ها دقیقاً در مقابل یکدیگر قرار گیرند. (تصویر۶)

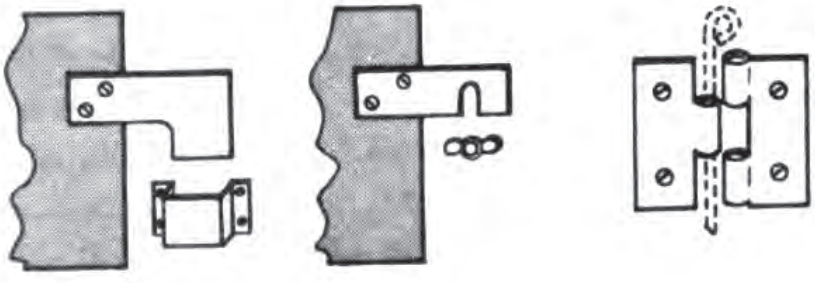

الف) لولا مانند　　ب)چفت فلزی با مهرهٔ خروسکی　　ج) فلزی با قطعهٔ L مانند

تصویر ۶

فعالیت کارگاهی

به کمک هنرآموز خود لته‌های کوچک A۴ را آماده کرده و با یکی از دو روش مطرح شده به هم متصل کنید.

تجهیزات ایستا کردن دکور

قطعات دکور را می‌توان از نظر ایستایی به سه دسته تقسیم کرد:

۱ قطعاتی که خودشان سرپا می‌ایستند؛

۲ قطعاتی که به خاطر ایمنی بیشتر معمولاً به ابزار نگهدارندهٔ دکور نیاز دارند؛

۳ قطعاتی که باید کاملاً ایستا شوند.

قراردادن قطعات در جای خود فقط بخشی از فرایند برپایی آن است. علاوه بر این، باید دکور را در جای خود نیز محکم کرد. برای مهار کردن این قطعات ابزار مختلفی وجود دارد که ساده‌ترین آن **گونیا** است. گونیاها، ستون‌های مثلثی لولاداری هستند که به پشت لته‌ها پیچ می‌شوند. آنها را می‌توان به کمک وزنه و یا کیسه‌های شن ثابت کرد. (تصویر ۷)

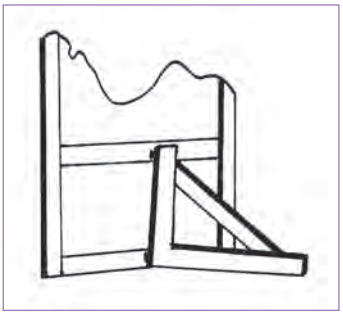

تصویر ۷ــ گونیا

شیوه‌های مخفی‌سازی اتصالات

وقتی که قطعات دکور در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، هرقدر هم که کامل چفت شوند، همواره شکافی بین آنها وجود دارد که ساختار مجزایشان را فاش می‌کند. در یک ردیف لته‌های ساده، این اتصالات کاملاً قابل رؤیت‌اند و حتی چراغ‌های سالن نمایش یا استودیوها از ورای آنها دیده می‌شوند. روش‌های متعددی برای مخفی‌سازی اتصالات لته‌ها وجود دارد.

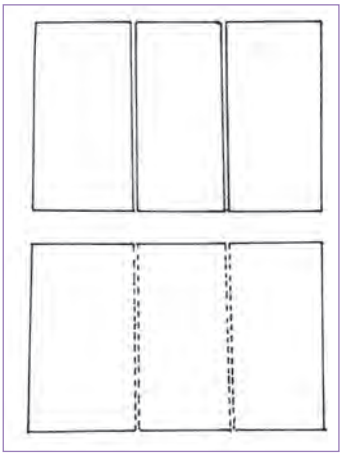

تصویر ۸ــ نوارکشی

نوارکشی: ساده‌ترین روش مخفی‌سازی محل اتصال لته‌ها نوارکشی است. در این روش یک تکه کاغذ باریک یا نوارچسب کاغذی در طول اتصالات چسبانده می‌شود. این نوع پرداخت، فقط در استودیو و در مورد دکورهای برپاشده اعمال می‌گردد و درصورتی که بعدها موضع لته‌های مجاور تغییر کند، از بین می‌رود. (تصویر ۸)

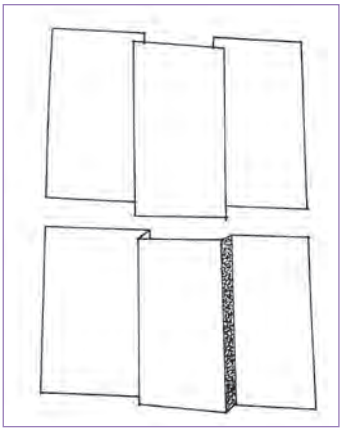

تصویر ۹ــ بیرون آمدگی

بیرون آمدگی: بعضی اوقات می‌توان لته‌ها را به‌طور لب به لب در کنار هم قرار نداد و در آنها ایجاد شکستگی کرد. در این حالت یکی از لته‌ها کمی جلوتر از لته‌های مجاورش قرار می‌گیرد.(تصویر ۹) اگرچه جابه‌جایی سطوح در دکور صحنه از جمله مؤثرترین روش‌ها در ایجاد جلوه‌های

جذاب تزیینی است، اما فقط در صحنه‌پردازی‌هایی استفاده می‌شود که عدم تداوم و یکدستی سطوح در تصاویر دوربین‌ها دیده نمی‌گردد.

فرورفتگی: رایج‌ترین فن مخفی‌سازی اتصالات لته‌ها، ایجاد عقب‌رفتگی در فاصلهٔ لته‌ها است.(تصویر ۱۰) عقب‌رفتگی با استفاده از یک لتهٔ باریک با عرض‌های مختلف و با زوایای عمود در میان لته‌های دیگر به وجود می‌آید. این روش مطلوب‌ترین راه حل برای مخفی‌سازی دکور به‌شمار می‌رود. سطوح صاف را می‌شکند و از صرف وقت برای نوارکشی جلوگیری می‌کند.

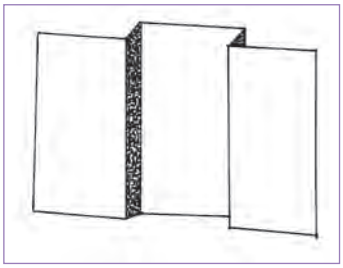

تصویر ۱۰ــ فرورفتگی

زیرسازی و رنگ‌آمیزی دکور

پس از برپایی لته‌ها، با استفاده از رنگ‌های پلاستیک، به اصطلاح زیرسازی دکور انجام می‌شود.

برای پرکردن ناصافی‌ها و زدگی‌ها از بتونهٔ متناسب با رنگ زمینه استفاده می‌شود. بتونه را می‌توان به‌صورت آماده از رنگ‌فروشی‌ها تهیه نمود و یا از ترکیب مل، رنگ، چسب چوب و مقدار کمی آب ساخت.

یک لتهٔ دیوار را می‌توان به‌طور یکدست و بدون ایجاد بافت خاصی رنگ کرد و یا می‌توان با رنگ‌های دیگر روی آن، جلوه‌هایی چون سایه‌روشن، برجستگی‌های بصری و ناهمواری ایجاد نمود.

فعالیت کارگاهی

لته‌های خود را با همراهی هنرآموز رنگ‌کنید. سپس آن را به نمایش گذاشته و گفت‌وگو کنید.

ساخت یا انتخاب لوازم صحنه

یکی از کاربردهای لوازم صحنه ایجاد عمق و بُعد در صحنه است. نحوهٔ قرارگیری لوازم صحنه باید به‌گونه‌ای باشد که مانع حرکت عروسک‌ها و بازی‌دهندگان نگردد.

لوازم صحنه به پیشنهاد طراح صحنه و تأیید کارگردان در جهت انتقال فضا و حس نمایش به مخاطب، طراحی و از مواد مختلف ساخته و یا از آرشیوهای موجود انتخاب می‌شوند.

فعالیت کارگاهی

مجموعه‌ای از لوازم صحنه نظیر درخت، خانه و ساختمان را براساس مقیاس عروسک انتخاب کرده، آنها را در پایه‌ای از جنس گل یا گچ قرار داده و مورد ارزیابی قرار دهید.

فعالیت کلاسی

متن کوتاهی را انتخاب کرده و لوازم صحنهٔ آن را از متن استخراج کنید.

ساخت لوازم صحنه

طراح و سازنده برای ساخت هر کدام از این لوازم، باید اطلاعات لازم در زمینهٔ جنس مواد، اتصالات، نوع برش‌ها و انواع چسب‌های مورد استفاده را داشته باشد و سپس اقدام به طراحی آن نماید. همچنین در ساخت هریک، به زیبایی، استحکام و کاربرد آن در صحنه باید توجه کند. به‌طور مثال: اگر قرار است شمشیری ساخته شود با توجه به کاربرد آن در نمایش، می‌توان از چوب یا یونولیت استفاده کرد.

برای انتخاب مواد جهت ساخت لوازم صحنه به دو روش می‌توان عمل کرد. یکی با استفاده از مادهٔ اصلی در جای خود (مثلاً برای ساخت تنهٔ درخت یا میز یا صندلی از چوب استفاده کنیم) و دیگری با استفاده از مواد گوناگون دیگر و شبیه‌سازی آن با لوازم اصلی (استفاده از خمیر مجسمه‌سازی یا پلاستوفوم و...).

باید توجه داشت که در بسیاری از مواقع، لوازم صحنه توسط عروسک جابه‌جا می‌شود. بنابراین لوازم صحنه باید سبک باشند.

مواد مورد استفاده در ساخت لوازم صحنه: بیشتر لوازم صحنه از موادی نظیر پلاستوفوم، چوب و پارچه ساخته می‌شوند. پس از ساخت، با روزنامه، مِل و چسب چوب آنها را روکش کرده و سپس رنگ می‌زنیم.

بیشترین چسب‌هایی که در این خصوص مورد استفاده قرار می‌گیرند، چسب چوب، چسب لاتکس و سریش است. چسب چوب برای چسباندن یونولیت و چوب، چسب لاتکس برای روکش و همچنین چسباندن یونولیت و سریش برای روکش روزنامه و کاغذ روی اشیا کاربرد دارد.

فعالیت کلاسی

فیلم یک نمایش عروسکی اجرا شده را انتخاب و دربارهٔ چیدمان آن در کلاس گفت‌وگو کنید.

انتخاب لوازم صحنه براساس مواد موجود: خلاقیت، یکی از عوامل مهم در انتخاب لوازم صحنه است. طراح صحنه در بسیاری از مواقع با کمبود وسایل روبه‌رو است. لذا می‌تواند با بهره‌گیری از دانش خود در این زمینه و تلفیق اجسام مختلف، لوازم صحنهٔ جدیدی را به وجود آورد. برای مثال با ترکیب چند صندلی و یک پارچه شکل جدیدی مانند کوه ایجاد کند.

کمتر طراح صحنه‌ای می‌تواند تمامی آنچه را که می‌خواهد، به‌طور کامل از آرشیوها و منابع دیگر انتخاب کند. اگر اشیای مورد نظر طراح، قابل دسترس نباشد، می‌تواند با استفاده از خلاقیت و نوآوری، اشیای مختلف را با هم مونتاژ و وسایل مورد نظر را خلق کند. (تصویر ۱۱)

تصویر ۱۱ــ استفادهٔ خلاقانه از مواد در طراحی صحنه

فعالیت کارگاهی

- تصاویر مختلفی از لوازم صحنه را به کلاس بیاورید.
- با ترکیب کردن اشیای موجود در تصاویر، لوازم صحنهٔ جدیدی طراحی کنید.

ارزشیابی شایستگی طراحی صحنهٔ نمایش عروسکی

شرح کار:
طراحی صحنه برای اجرای نمایش‌های عروسکی به منظور پخش در برنامه‌های تلویزیونی.

استاندارد عملکرد:
طراحی صحنهٔ یک نمایش عروسکی طبق متن مصوّب.
شاخص‌ها:
ـ مطالعهٔ متن و انتخاب صحنهٔ متناسب با آن
ـ طراحی صحنه برای نمایش عروسکی
ـ ساخت صحنه و ارائه به کارگردان

شرایط انجام کار، ابزار و تجهیزات:
مکان: کارگاه ساخت دکور
ابزار و تجهیزات: میزکار، صندلی، انواع گیره، ابزار صنعتی برش چوب و فلز، انواع قلم‌مو، لولاها، چسب‌ها، دریل، آگراف، پمپ رنگ، ایربراش، انواع رنگ، انواع چوب، پلاستوفوم (یونولیت)، چکش، میخ، پارچهٔ متقال، کاغذ و مقوا.
زمان: ۶۰ دقیقه

معیار شایستگی:

ردیف	مرحله کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	خوانش متن	۱	
۲	طراحی صحنهٔ نمایش عروسکی	۲	
۳	ساخت صحنهٔ نمایش عروسکی	۲	
شایستگی‌های غیرفنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست‌محیطی و ...		۲	
میانگین نمرات			*

*** حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی ۲ می‌باشد.**
*** شایستگی‌های غیرفنی در نمرهٔ واحد یادگیری تأثیر مستقیم ندارد، ولی کسب شایستگی (حداقل ۲) در این بخش، شرط لازم برای محاسبهٔ دو بخش دیگر(نمرهٔ شایستگی‌های فنی و نمرهٔ مستمر) است.**

واحد یادگیری ۲

اجرای صحنهٔ نمایش عروسکی

آیا تا به حال پی برده‌اید

- برای اجرای صحنهٔ نمایش عروسکی چه دانش و مهارت‌هایی لازم است؟

هنرجویان در این واحد یادگیری، مهارت اجرای صحنهٔ نمایش عروسکی را در یک برنامهٔ تلویزیونی فرامی‌گیرند.

استاندارد عملکرد

- اجرای یک دکور برای یک نمایش عروسکی طبق متن مصوّب.

صحنه در نمایش عروسکی دستکشی

ساده‌ترین صحنه که احتیاج به هیچ‌گونه ساخت‌وسازی ندارد، استفاده از یک مبل یا پشتی، در خانه است. عروسک از پایین آرام آرام یا به‌طور ناگهانی بالا آمده و به حرکت درمی‌آید.
همچنین می‌توان با برگرداندن یک میز به پهلو (تصویر۱)، کشیدن پارچه در چارچوب در (تصویر۲)، استفاده از یک صندلی (تصویر۳) و یا استفاده از تابلوی وایت‌برد در کلاس درس (تصویر۴)، یک صحنهٔ نمایش عروسکی موقت به‌وجود آورد.

تصویر ۱ــ برگرداندن میز

تصویر ۲ــ کشیدن پارچه در دهانهٔ در

تصویر ۳ــ استفاده از صندلی

تصویر ۴ــ تابلوی وایت‌برد

از کاغذ، مقوا، کارتن و... می‌توان برای ساخت صحنه‌های نمایش عروسکی استفاده کرد. (تصویر۵)

تصویر۵ـ استفاده از کاغذ و مقوا در طراحی صحنه

تنوع صحنه‌های نمایش عروسکی از نظر کمی و کیفی آنقدر گسترده است که نمی‌توان تعریف جامع و واحدی از آن ارائه کرد. این گستردگی از پرده‌ای بین زاویهٔ دو دیوار (در پهلوان کچل) شروع می‌شود تا جعبه‌ای تابوتی شکل (عروسک **پولچینلا**) (Pulcinella) و خیمهٔ رودوشی (نمایش عروسکی چینی ـ تصویر۶).

در شکل مدرن و امروزی، صحنه‌هایی می‌بینیم که از تمام امکانات، وسایل، مواد و فناوری‌های جدید بهره می‌برند.

تصویر۶ـ خیمهٔ رودوشی

فعالیت کلاسی

■ با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی نمونه‌هایی از صحنه‌های متنوع نمایش عروسکی از دیگر کشورها، جمع‌آوری کرده، به کلاس بیاورید و سپس گفت‌وگو کنید.

در نمایش عروسکی دستکشی با توجه به اینکه عروسک بالای سر بازی‌دهنده قرار می‌گیرد، باید فضای مناسبی برای رفت‌وآمد درنظر گرفت، به‌گونه‌ای که هم عروسک بتواند حرکت مناسبی داشته باشد و هم بازی‌دهنده بتواند حرکات عروسک را کنترل کند.

اگر عروسک به پاراوان خیلی نزدیک شود، بازی‌دهنده نمی‌تواند به‌درستی حرکات عروسک را کنترل کند، لذا برای یک اجرای مناسب لازم است بین پاراوان و عروسک قرار گیرد تا هر لحظه، حرکات عروسک را ببیند.

در نمایش‌های تلویزیونی و سینمایی، بازی‌دهندهٔ عروسک حرکات کاراکتر عروسکی خود را از مانیتور می‌بیند، در نتیجه نیازی به این فاصله نیست.

بازی‌دهندگان عروسک می‌توانند در حالت‌های ایستاده، نشسته و یا زانو زده کار خود را انجام دهند، ولی نشستن و زانو زدن، محدوده عمل بازی‌دهنده را کم می‌کند، پس بهترین روش ایستادن در صحنه است.

فعالیت کلاسی

تفاوت بازی‌دهندگی عروسک در نمایش تلویزیونی با نمایش صحنه‌ای چیست؟ گفت‌وگو کنید.
(تصاویر ۷ و ۸)

تصویر ۷ــ نمایش عروسکی تلویزیونی

تصویر ۸ــ نمایش عروسکی صحنه‌ای

صحنه در نمایش عروسکی ماپت

در نمایش عروسک ماپت دو نوع صحنه داریم:
در صحنه‌هایی که بازی‌دهندهٔ عروسک، پنهان است و تنها عروسک دیده می‌شود، می‌توانیم از صحنه‌ای شبیه به صحنه‌هایی که برای عروسک دستکشی تدارک دیده‌ایم استفاده کنیم. (تصویر ۹)
اما اگر در پاره‌ای از موارد عروسک همراه بازی‌دهندهٔ آن در صحنه ظاهر شود، در این صورت صحنه‌ای شبیه به تئاتر غیرعروسکی داریم و نیاز به هیچ پاراوانی نیست، چرا که در این‌گونه نمایش‌ها بازی‌دهندهٔ عروسک به عنوان بازیگر در صحنه حضور پیدا می‌کند.(تصویر ۱۰)

تصویر ۹ــ صحنه در نمایش عروسکی ماپت با بازی‌دهندهٔ پنهان

تصویر ۱۰ــ صحنه در نمایش عروسکی ماپت با بازی‌دهندهٔ آشکار

صحنه در نمایش عروسکی میله‌ای

صحنه در نمایش عروسک میله‌ای، شبیه صحنه در نمایش عروسک دستکشی است. با این تفاوت که عروسک‌های میله‌ای از نظر اندازه و دایرهٔ حرکتی، نیاز به فضای بیشتری دارند.(تصویر۱۱)

تصویر۱۱ــ صحنه در نمایش عروسکی میله‌ای

در صحنه‌هایی که بازی‌دهندهٔ عروسک پشت پاراوان قرار دارد، کف صحنهٔ نمایش از بالای پاراوان شروع می‌شود. به همین جهت در زمان اجرای نمایش لازم است که وسایل صحنه، روی پایه‌ها تعبیه شده و نصب شوند. (تصویر۱۲)

تصویر۱۲ــ پایه در صحنهٔ نمایش عروسکی میله‌ای

عروسک‌های رومیزی که یک نوع از عروسک‌های میله‌ای محسوب می‌گردد، بر روی سطحی در مقابل بازی‌دهنده قرار می‌گیرند. (تصویر۱۳)

تصویر۱۳ــ صحنه در نمایش عروسکی رومیزی

صحنه در نمایش عروسکی نخی

برای به نمایش درآوردن انواع عروسک‌های نخی، باید عروسک‌ها را روی سطح همواری قرار داد که معمولاً بالاتر از سطحی است که تماشاگران قرارگرفته‌اند. (به جز مواردی که عروسک و بازی‌دهندهٔ آن هم‌زمان روی صحنه به اجرای نقش می‌پردازند.)

ساده‌ترین صحنهٔ نمایش عروسکی نخی، از دو میز یک‌اندازه تشکیل می‌شود که یکی را وارونه روی دیگری قرار می‌دهیم و از پایه‌های میز وارونه به‌عنوان صحنه در نمایش عروسکی نخی استفاده می‌کنیم. اطراف آن را با پارچه یا مقوا می‌پوشانیم به‌طوری‌که بازی‌دهندهٔ عروسک و پشت صحنه، از دید تماشاگران پنهان بماند. (تصویر ۱۴)

با ساختن دهانهٔ میدان بازی و پل می‌توان یک صحنهٔ نمایش عروسکی نخی کاملاً حرفه‌ای درست کرد. «پل به صفحه‌ای در پشت صحنهٔ نمایش عروسکی نخی گفته می‌شود که بازی‌دهندهٔ عروسک برروی آن ایستاده و عروسک را بازی می‌دهد» **پل**، عمده‌ترین تفاوت میان انواع صحنه‌های عروسکی و صحنه‌های عروسک نخی است. وجود این بخش در ساختمان کلی صحنه‌ها سبب می‌شود که بازی‌دهندگان عروسک بر عروسک‌ها مسلط باشند و کنترل بیشتری بر آنها داشته باشند. همچنین بازی‌دهندگان در سطح بالاتری از دید تماشاگران قرار می‌گیرند و از نگاه آنان نیز پنهان می‌مانند. (تصویر ۱۵)

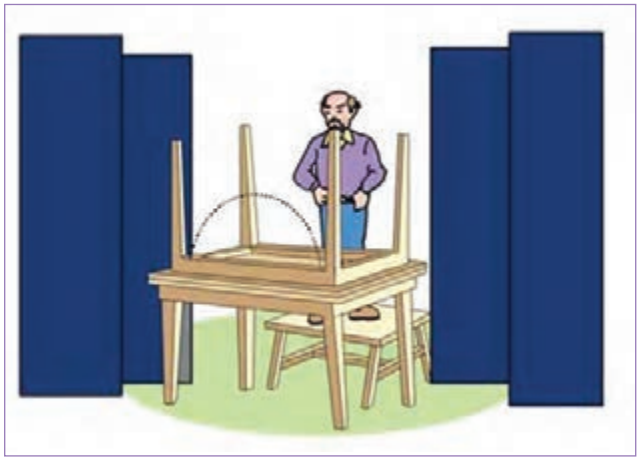

تصویر ۱۴ــ صحنه‌ای ساده در نمایش عروسکی نخی

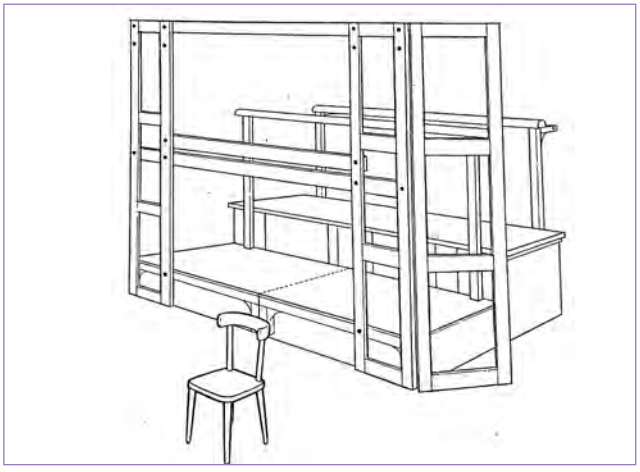

تصویر ۱۵ــ صحنه‌ای حرفه‌ای در نمایش عروسکی نخی

تصویر ۱۶ــ صحنهٔ نمایشی عروسکی نخی

ارزشیابی شایستگی اجرای صحنهٔ نمایش عروسکی

شرح کار:
اجرای صحنهٔ نمایش عروسکی با تکنیک دستکشی، ماپت، میله‌ای و نخی، متناسب با فضای نمایشی آن، کاربرد صحنه و محتوای نمایش، با استفاده از مواد گوناگون.

استاندارد عملکرد:
اجرای یک دکور برای یک نمایش عروسکی طبق متن مصوّب.
شاخص‌ها:
ـ مطالعهٔ متن نمایش عروسکی
ـ اجرای صحنهٔ نمایش عروسکی با تکنیک دستکشی
ـ اجرای صحنهٔ نمایش عروسکی با تکنیک ماپت
ـ اجرای صحنهٔ نمایش عروسکی با تکنیک میله‌ای
ـ اجرای صحنهٔ نمایش عروسکی با تکنیک نخی

شرایط انجام کار، ابزار و تجهیزات:
مکان: کارگاه ساخت دکور
ابزار و تجهیزات: میزکار، صندلی، انواع گیره، چوب ساب‌ها، مغارها، ابزار صنعتی برش چوب و فلز، ابزار مورد نیاز قالب‌گیری، انواع کاردک، انواع قلم‌مو، لولاها، چسب‌ها، دریل، آگراف، پمپ باد، ایربراش، انواع رنگ، پارچه، کاتر، پلاستوفوم (یونولیت)، انواع چوب، میخ، چکش.
زمان: ۱۲۰ دقیقه

معیار شایستگی:

ردیف	مرحله کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	خوانش متن	۱	
۲	آماده‌سازی ابزار و تجهیزات	۱	
۳	اجرای دکور نمایش عروسکی دستکشی یا ماپت	۲	
۴	اجرای دکور نمایش عروسکی میله‌ای یا نخی	۲	
شایستگی‌های غیرفنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست‌محیطی و...		۲	
میانگین نمرات			*

*** حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی ۲ می‌باشد.**
*** شایستگی‌های غیرفنی در نمرهٔ واحد یادگیری تأثیر مستقیم ندارد، ولی کسب شایستگی (حداقل ۲) در این بخش، شرط لازم برای محاسبهٔ دو بخش دیگر(نمرهٔ شایستگی‌های فنی و نمرهٔ مستمر) است.**

پودمان ۴

طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نمایشی

لباس، پوششی برای عروسک‌های نمایشی است. از لباس برای شناسایی موقعیت اجتماعی، فرهنگی، مذهبی و سیاسی عروسک استفاده می‌شود. همانند نمایش خیمه‌شب‌بازی که مبارک لباسی ساده و قرمز بر تن دارد و نشانهٔ قشر ساده و فعال جامعه است. بنابراین با توجه به نوع نمایش و کاربرد عروسک، لباسی طراحی و دوخته می‌شود که معرف شخصیت او باشد.

واحد یادگیری ۱

طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نمایشی دستکشی و ماپت

آیا تا به حال پی برده‌اید

- برای طراحی و دوخت لباس عروسک‌های دستکشی و ماپت به چه مهارت‌هایی نیاز است؟

هنرجویان در این واحد یادگیری، مهارت طراحی و دوخت لباس برای عروسک‌های دستکشی و ماپت در یک نمایش عروسکی تلویزیونی را فرا می‌گیرند.

استاندارد عملکرد

- آماده کردن لباس برای عروسک‌های دستکشی و ماپت، متناسب با متن مصوّب.

به تصاویر زیر نگاه کنید: (تصویر ۱)

تصویر ۱ـ انواع لباس اقوام ایرانی

لباس‌هایی که می‌بینید، هر کدام براساس شرایط اقلیمی، سنت و اعتقادات، علایق اجتماعی، سلیقه، مد و... در میان اقوام ایرانی مرسوم و متداول شده است.

اکنون به این تصاویر نگاه کنید. (تصویر۲)

تصویر۲ـ انواع لباس عروسک‌های نمایشی

پرسش

تصاویر بالا چند نمونه از لباس‌هایی که برای عروسک‌ها دوخته شده‌اند را نشان می‌دهد.

- چه تفاوت‌هایی بین این لباس‌ها می‌بینید؟

طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نمایشی

تجزیه و تحلیل متن

طراحی لباس، براساس تجزیه و تحلیل متن صورت می‌پذیرد.

نخست، نمایشنامه را از نظر تاریخی بررسی می‌کنیم. لباس با توجه به شرایط فرهنگی، اجتماعی و سیاسی انتخاب می‌شود. همچنین هر شخصیتی به نسبت شغل، روحیات، مکان زندگی و... پوشش خود را تعیین می‌کند. تجزیه و تحلیل متن به ما می‌گوید، نمایش مربوط به کدام دوره است؟ مکان وقوع نمایش کجاست؟ و هر نقش چه شخصیتی دارد؟ شناخت این مطالب، بر عهدهٔ طراح لباس می‌باشد. او با شناخت رنگ، فرم، بافت و... می‌تواند باعث تغییر یک شخصیت نمایشی شود. او با طراحی یک لباس برای گرگ سبب می‌شود تا

کودکان از این حیوان نترسند و با تهیهٔ لباسی مناسب برای روباه، شخصیت او را مکارتر نمایش می‌دهد. این قدرت جادویی یک طراح لباس، در نمایش عروسکی است.

فعالیت کارگاهی

- داستانی کوتاه را انتخاب کرده، لباس یکی از شخصیت‌های آن را با کاغذ درست کنید. سپس آن را به نمایش گذاشته و دربارهٔ آن گفت‌وگو کنید.
- برای همان شخصیت چند نوع لباس با رنگ‌های متفاوت طراحی و رنگ‌آمیزی کنید.
- طرح‌ها را در کلاس به نمایش بگذارید و درباره تفاوت‌های آنها با هم گفت‌وگو کنید.

لباس نمایشی، پوششی است که ضمن داشتن اغلب خصوصیات یک لباس، در طراحی آن لازم است که به نکات زیر توجه شود:

۱ زمان و مکان را معیّن سازد.
۲ تصویر روشنی از شخصیت ارائه نماید.
۳ باعث بهتر و بیشتر دیده شدن عروسک، در صحنه شود.
۴ در القای فضای نمایش، مؤثر باشد.
۵ هنگامی که به‌صورت نمادین به‌کار برده می‌شود، مفاهیم مورد نظر را القا نماید.
۶ به منظور دیده شدن از تمامی زوایای سالن، تا حدودی در آن مبالغه شده باشد؛ مثلاً دکمه‌ها بزرگ‌تر از حد معمول انتخاب شود.
۷ در طراحی آن به قدر کافی از فانتزی استفاده شود.
۸ حرکت عروسک را محدود نکند.

پرسش

- طراحی و دوخت یک لباس عروسک به شما محول شده‌است. معیارهای شما برای طراحی و دوخت این لباس چیست؟

طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نمایشی از دو جنبه اهمیت دارد:

۱ از نظر نوع و شیوهٔ حرکت عروسک؛
۲ ارزیابی شخصیت عروسک.

فعالیت کارگاهی

در مورد این مطالب تحقیق و تمرین کنید.

۱ انواع نخ و سوزن

۲ چگونگی نخ کردن سوزن و گره زدن نخ

۳ انواع دوخت با نخ و سوزن (کوک، دندان‌موشی و...) (تصویر ۳)

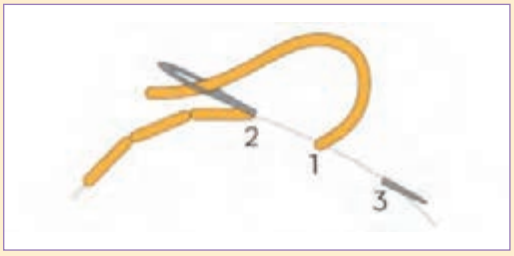

دوخت بخیه

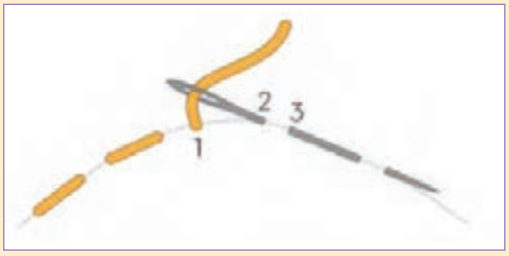

دوخت ساده

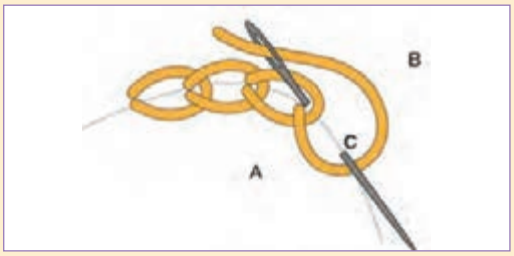

دوخت زنجیره

دوخت دندان موشی

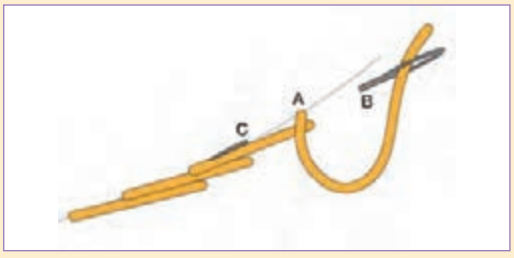

ساقه‌دوزی

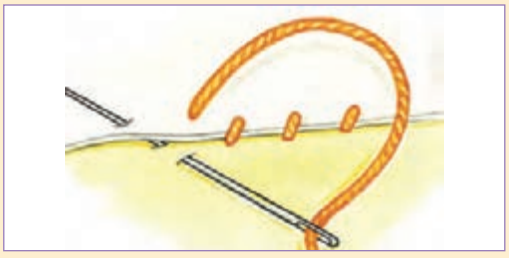

پس‌دوزی

تصویر ۳ـ انواع دوخت

طراحی و دوخت لباس عروسک‌های دستکشی

لباس از عوامل مؤثر در ارائهٔ شخصیت عروسک می‌باشد. از آنجایی که اندازهٔ عروسک‌های دستکشی خیلی بزرگ نیست، نمی‌توانیم لباس این نوع عروسک را با تمام جزئیاتی که در عالم واقعیت وجود دارد بدوزیم. پارچه‌هایی با گل‌های درشت و رنگ‌های تند، دکمه، یراق و وسایل زینتی باعث خواهد شد که برش و شکل اصلی لباس در مقیاس کوچک‌تر، برای تماشاگر مشخص نباشد. (تصویر ۴)

برای دوخت لباس عروسک دستکشی باید تا حد امکان پارچه‌های ساده و یا با نقش و نگار ریز در رنگ‌های یکدست و روشن انتخاب کرد. ضمن آنکه باید هماهنگی رنگ پارچه را با چهره و شخصیت عروسک در نظر گرفت. برای انتخاب جزئیات لباس مثل دکمه،جیب، لیفه و... باید کمال صرفه‌جویی را به خرج داد و فقط وسایلی را انتخاب کرد که در عین سادگی بتواند شخصیت عروسک را به نمایش بگذارد.

تصویر۴ـ لباس عروسک دستکشی

در طراحی لباس زنانه معمولاً نوع پوشش به‌نحوی انتخاب می‌شود که از قسمت کمر گشاد باشد و در طراحی لباس مردانه می‌توان از کت یا جلیقه استفاده کرد.

در یک نمایش باید حداکثر تفاوت را بین لباس عروسک‌ها قائل شد که به‌راحتی بتوان آنها را از هم تشخیص داد. گاهی در یک نمایش می‌توان با تغییر لباس، از عروسک‌ها چندین مرتبه و در نقش‌های مختلف استفاده نمود.

لباس عروسک به بدن دوخته نمی‌شود، چون باید قابلیت جداکردن و شست‌وشو را داشته باشد.

طراحی و دوخت لباس عروسک‌های ماپت

طراحی و دوخت لباس در عروسک‌های ماپت به دو گونه انجام می‌شود:

نخست عروسک‌هایی که جنس سر و بدنشان از یک نوع پارچهٔ خاص، به‌نام پولیش است. معمولاً این نوع عروسک‌ها شخصیت‌های فانتزی یا حیوانی دارند. پس از روکش کردن سرعروسک، پارچه را در ادامه بر روی نواحی گردن و بدن عروسک می‌کشیم و درزهای آن را بعد از چسب زدن، به هم می‌دوزیم. (تصویر۵)

در روش دوم که معمولاً عروسک‌های انسانی هستند و پوشش سر و بدن آنها با هم متفاوت است، نخست سر عروسک را روکش می‌کنیم و سپس یک لباس نیم‌تنه را طراحی و براساس اندازه و بدن عروسک می‌دوزیم. برای عروسک‌هایی که جنسیت زنانه داشته باشند یک پیراهن و برای عروسک‌هایی که جنسیت مردانه دارند پیراهن و در بعضی موارد جلیقه و یا کت دوخته می‌شود. (تصویر۶)

تصویر۵ـ لباس یکپارچهٔ عروسک ماپت

تصویر۶ـ لباس چند تکهٔ عروسک ماپت

ارزشیابی شایستگی طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نمایشی دستکشی و ماپت

شرح کار:
طراحی و دوخت لباس برای عروسک‌های نمایشی دستکشی و ماپت با توجه به کاراکتر و گونهٔ (ژانر) نمایش و ارائه جهت ساخت برنامهٔ تلویزیونی.

استاندارد عملکرد:
آماده‌کردن لباس برای عروسک‌های دستکشی و ماپت، متناسب با متن مصوّب.

شاخص‌ها:
- مطالعهٔ متن نمایشی و ویژگی‌های شخصیتی عروسک‌ها
- انتخاب ابزار و وسایل مورد نیاز
- اندازه‌گیری و تهیهٔ الگو
- دوخت لباس عروسک

شرایط انجام کار، ابزار و تجهیزات:
مکان: کارگاه دوخت لباس
ابزار و تجهیزات: میزکار، صندلی، قیچی، اسفنج نازک، چرخ خیاطی، انواع پارچه، انواع چسب، نخ و سوزن.
زمان: ۹۰ دقیقه

معیار شایستگی:

ردیف	مرحله کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	بررسی شخصیت عروسک نمایشی	۲	
۲	طراحی، اندازه‌گیری و تهیهٔ الگو	۱	
۳	دوخت لباس عروسک دستکشی یا ماپت	۲	
شایستگی‌های غیرفنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست‌محیطی و...		۲	
میانگین نمرات			*

*** حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی ۲ می‌باشد.**
*** شایستگی‌های غیرفنی در نمرهٔ واحد یادگیری تأثیر مستقیم ندارد، ولی کسب شایستگی (حداقل ۲) در این بخش، شرط لازم برای محاسبهٔ دو بخش دیگر(نمرهٔ شایستگی‌های فنی و نمرهٔ مستمر) است.**

واحد یادگیری ۲

طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نمایشی میله‌ای و نخی

آیا تا به حال پی برده‌اید

- معیارهای طراحی و دوخت لباس برای عروسک‌های میله‌ای و نخی چیست؟

هنرجویان در این واحد یادگیری برای عروسک‌های میله‌ای و نخی جهت تهیهٔ یک برنامهٔ تلویزیونی، لباس طراحی کرده و آن را خواهند دوخت.

استاندارد عملکرد

- دوخت لباس برای عروسک میله‌ای و نخی مطابق متن مصوّب.

طراحی و دوخت لباس عروسک‌های میله‌ای

لباس در اغلب عروسک‌های میله‌ای، تنهٔ عروسک را تشکیل می‌دهد. به‌طور معمول لباس عروسک، به‌صورت پیراهنی بلند طراحی و دوخته می‌شود.
بلندی لباس عروسک به حدی است که میلهٔ نگهدارندهٔ اصلی عروسک، از پشت دکور دیده نشود.
معمولاً عروسک میله‌ای از نظر اندازه و حجم، بزرگ‌تر از عروسک دستکشی است، به همین جهت محدودیت‌های عروسک دستکشی را از نظر رنگ و جزئیات دوخت و دوز، کمتر دارد.
پوشش لباس عروسک میله‌ای به دو صورت انجام می‌شود:

۱ لباس‌های ثابت روی بدن عروسک

۲ لباس‌هایی که قابلیت پوشاندن و درآوردن از بدن عروسک را دارا باشد. در این‌گونه لباس‌ها از زیپ، دکمه و یا کوک استفاده می‌کنند. (تصویر ۱)

برای طراحی و دوخت لباس عروسک‌های رومیزی به دلیل دارا بودن آناتومی کامل، از روش دوخت لباس عروسک‌های نخی استفاده می‌کنیم.

تصویر ۱ــ لباس عروسک میله‌ای

طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نخی

همان‌طور که مطرح شد عروسک نخی دارای آناتومی کاملی است، یعنی علاوه بر سر، بدن و دست، پا هم دارد. از آنجا که این عروسک بسیار شبیه نمونهٔ زنده‌اش (انسان، حیوان و یا...) به‌نظر می‌رسد، طراحی و دوخت لباس آن شبیه پوشش موجود زندهٔ مورد نظر می‌باشد، ولی در مقیاسی کوچک‌تر. (تصویر ۲)
شایان ذکر است طراحی و دوخت لباس، قبل از نخ‌کشی عروسک انجام می‌شود.

تصویر ۲ــ لباس عروسک نخی

درزهای لباس عروسک نخی را می‌توان دوخت و یا با استفاده از چسب به یکدیگر متصل نمود. (تصویر۳)

چسباندن لباس

ابتدا باید یک لایه اسفنج نازک را همچون لایهٔ ظریف پوست، روی بدن عروسک کشید و سپس قسمت‌های مختلف لباس را روی آن چسباند.

دوختن لباس

شبیه دوختن لباس برای انسان، نخست اندازه‌های مختلف بدن مثل قد، کمر، سرشانه، آستین و... را مشخص می‌کنیم. سپس الگوی لباس را روی کاغذ کشیده، روی پارچه منتقل می‌کنیم.

در این روش نیز برخی از قسمت‌ها را به جای دوختن می‌چسبانیم. این عمل، باعث سرعت بخشیدن به انجام کار می‌شود.

تصویر۳ـ لباس عروسک نخی

چند الگوی ساده برای طراحی و دوخت لباس عروسک‌ها

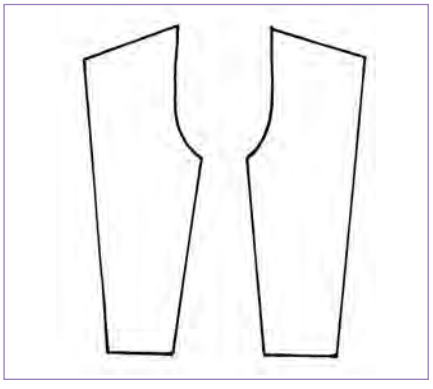

تصویر۴ـ الگوی شلوار

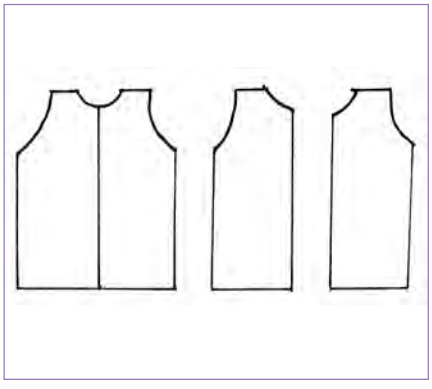

تصویر۵ـ الگوی جلیقه

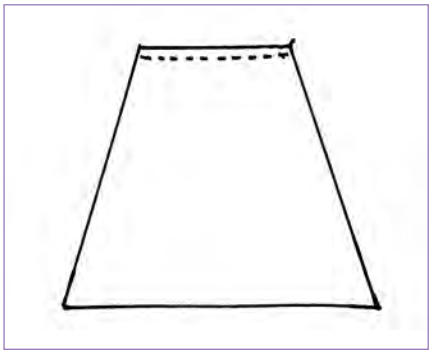

تصویر۶ـ الگوی دامن

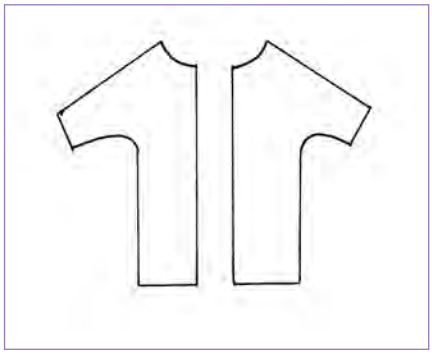

تصویر۷ـ الگوی پیراهن

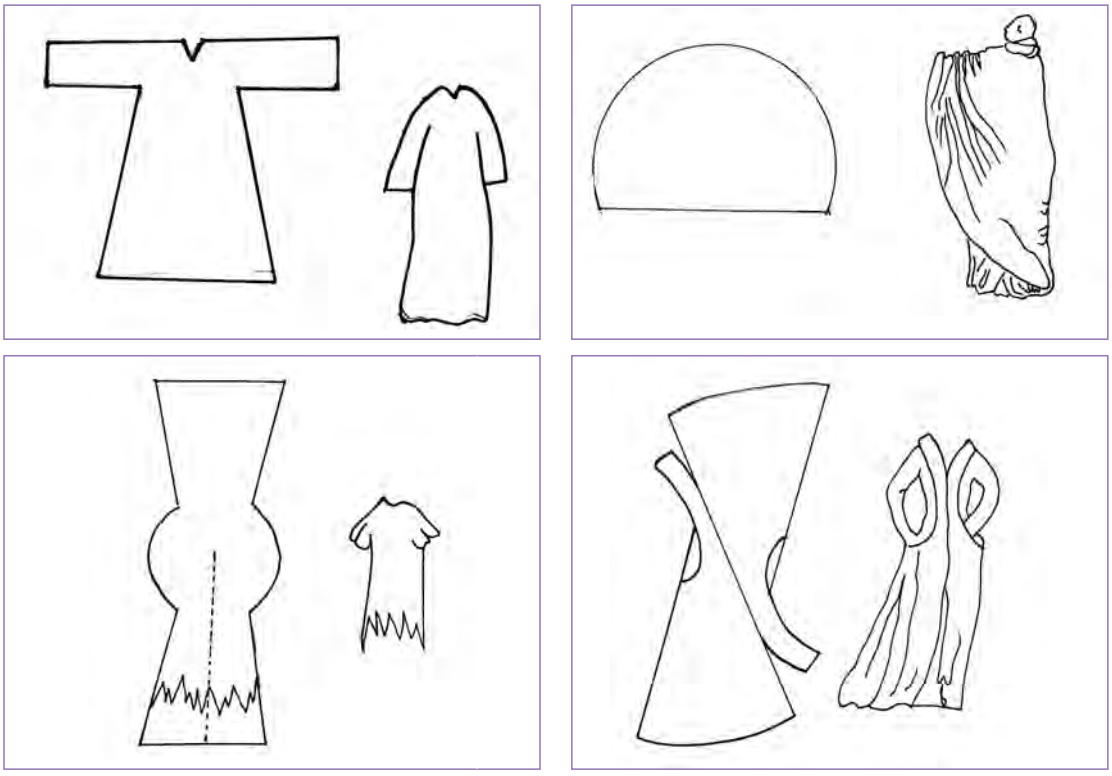

تصویر ۸ــ الگوی انواع پیراهن

تهیهٔ لباس از آرشیو

همان‌طور که در قسمت‌های قبل اشاره شد، انتخاب لباس براساس شناخت شخصیت، زمان، وقایع و... می‌تواند از آرشیو لباس انجام شود. در یک آرشیو، لباس‌ها براساس دوره‌های تاریخی نمایش، جنسیت کاراکترها و خصوصیات مشترکی که با هم دارند چیدمان می‌شوند (تصویر ۹). طراح لباس با تجزیه و تحلیل متن و تقسیم‌بندی لباس‌های مورد نظر در آرشیو، لباس مناسبی برای عروسک‌های نمایش انتخاب می‌کند.

آنچه مسلم است در آرشیوهای لباس نمی‌توان به‌صورت کامل به خواسته‌های خود رسید، بلکه می‌توان لباس‌هایی را انتخاب کرد که از بسیاری جهات به لباس مورد نظر نزدیک باشد. سپس می‌توان با حذف و اضافه، لباس مناسبی برای عروسک تهیه کرد.

لباس‌های آرشیوی را قبل از استفادهٔ مجدد، تمیز کرده و سپس تن عروسک می‌کنیم.

تصویر ۹ــ آرشیو لباس عروسک نخی

ارزشیابی شایستگی طراحی و دوخت لباس عروسک‌های نمایشی میله‌ای و نخی

شرح کار:

دوخت لباس برای عروسک‌های نمایشی میله‌ای و نخی با توجه به کاراکتر و گونهٔ (ژانر) نمایش و ارائه جهت ساخت برنامهٔ تلویزیونی.

استاندارد عملکرد:

دوخت لباس برای عروسک میله‌ای و نخی مطابق متن مصوّب.

شاخص‌ها:

- مطالعهٔ متن نمایشی و ویژگی‌های شخصیتی عروسک‌ها
- انتخاب ابزار و وسایل مورد نیاز
- اندازه‌گیری و تهیهٔ الگو
- دوخت لباس عروسک

شرایط انجام کار، ابزار و تجهیزات:

مکان: کارگاه دوخت لباس
ابزار و تجهیزات: میزکار، صندلی، قیچی، کاغذ الگو، اسفنج نازک، چرخ‌خیاطی، پارچه، انواع چسب، نخ و سوزن
زمان: ۱۲۰ دقیقه

معیار شایستگی:

ردیف	مرحله کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	بررسی شخصیت عروسک نمایشی	۱	
۲	طراحی، اندازه‌گیری و تهیهٔ الگو	۲	
۳	دوخت لباس عروسک میله‌ای یا نخی	۲	
شایستگی‌های غیرفنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست‌محیطی و...		۲	
میانگین نمرات			*

*** حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی ۲ می‌باشد.**
*** شایستگی‌های غیرفنی در نمرهٔ واحد یادگیری تأثیر مستقیم ندارد، ولی کسب شایستگی (حداقل ۲) در این بخش، شرط لازم برای محاسبهٔ دو بخش دیگر(نمرهٔ شایستگی‌های فنی و نمرهٔ مستمر) است.**

پودمان ۵

بازی‌دهندگی و صداپیشگی عروسک‌های نمایشی

از دیرباز، بازی‌دهندگی عروسک در بسیاری از جوامع آسیای جنوب شرقی به عنوان یک حرفهٔ فرهنگی شناخته شده است. بازی‌دهندهٔ عروسک نه تنها به عروسک جان می‌بخشد بلکه در بیشتر موارد نیز به جای آن صحبت می‌کند. در بعضی از نمایش‌های عروسکی همچون خیمه‌شب‌بازی چندین عروسک را به حرکت درآورده و یک تنه به جای همهٔ آنها حرف می‌زند.

واحد یادگیری ۱

بازی‌دهندگی عروسک‌های نمایشی

آیا تا به حال پی برده‌اید

- مهارت‌های یک بازی‌دهندهٔ عروسک برای تولید برنامهٔ تلویزیونی چیست؟

هنرجویان در این واحد یادگیری، فنون و شیوه‌های بازی‌دهندگی عروسک را متناسب با انواع نمایش عروسکی فراخواهند گرفت.

استاندارد عملکرد

- بازی‌دهندگی عروسک در قالب متن مصوّب.

فعالیت کلاسی

یکی از عروسک‌های دستکشی را که ساخته‌اید، انتخاب کنید. روبه‌روی هنرجویان بایستید (تصویر۱) و با آن یک نمایش عروسکی اجرا کنید. سپس پشت میز هنرآموز بروید و خودتان را پنهان کنید. (تصویر۲) عروسک را بالا بیاورید و همان نمایش را دوباره اجرا کنید.
بعد از نمایش از هم‌کلاسی‌های خود بخواهید، درباره این دو اجرا نظر بدهند.
به نظر شما کدام یک از این دو اجرا تأثیرگذارترند؟ چرا؟

تصویر۱ـ عروسک دستکشی همراه با بازی‌دهنده عروسک

تصویر۲ـ عروسک دستکشی پشت پاراوان

به تصاویر زیر نگاه کنید: (تصویر۳)

تصویر۳ـ عروسک نمایشی شناخته شدهٔ تلویزیونی

در این تصاویر عروسک‌هایی را می‌بینید که همگی از چهره‌های تلویزیونی یا سینمایی هستند و همچنان در بین مخاطبین شهرت و محبوبیت خاصی دارند. این عروسک‌ها سال‌های زیادی است همنشین مخاطب شده‌اند و آنها هم به مرور زمان فراموش کرده‌اند عروسک‌ها اشیای بی‌جانی هستند که توسط بازی‌دهندهٔ عروسک زنده شده و به حرکت درآمده‌اند.
بازی‌دهندگان عروسک کسانی هستند که دیده نمی‌شوند و غالباً برحسب نوع نمایش، پشت پاراوان مخفی شده یا چهره‌هایشان را می‌پوشانند و بدون اینکه دیده شوند، سعی می‌کنند با انتقال احساسات به دست‌هایشان عروسک‌ها را جان بخشیده و حرکتی زیبا بیافرینند. برخلاف بازیگران تئاتر، تلویزیون و سینما که چهره‌هایی شناخته شده‌اند، بازی‌دهندگان عروسک ناشناخته باقی می‌مانند و تنها هنر و عروسک‌هایشان معروف و شناخته می‌شوند.

پرسش

با شناخت مختصری که از بازی‌دهندگی عروسک پیدا کرده‌اید، آیا می‌توانید تعریف ساده‌ای از آن را بیان کنید.

بازی‌دهندهٔ عروسک، بازیگری است که علاوه بر هنر بازیگری، مهارت‌های بازی‌دهندگی عروسک را نیز می‌داند.
حال به تصاویر زیر نگاه کنید: (تصویر۴)

تصویر۴ــ عروسک‌ها و بازی‌دهندگان عروسک

در اکثر نمایش‌های عروسکی پنهان، به دلایل مختلف برای بازی‌دهندگان عروسک فضا و محیط محدودی در نظر گرفته می‌شود و آنها موظفند که تمام امکانات حرکتی عروسک را برای ارائهٔ بازی بهتر، به کار گیرند.

پرسش

- به نظر شما بازی‌دهندهٔ عروسک برای مقابله با این محدودیت‌های محیطی چه ویژگی‌هایی باید داشته باشد؟
- چگونه می‌تواند از این تنش‌ها بکاهد؟

آمادگی جسمانی بازی‌دهندهٔ عروسک

همان‌گونه که یک ورزشکار هر روز به تمرین بدنی می‌پردازد تا بتواند بدن خود را آماده نگه دارد، بازی‌دهندهٔ عروسک نیز ناگزیر است برای داشتن انعطاف بدنی، نرمش قبل از نمایش و ورزش روزانه را سرلوحهٔ کارهای خود قرار دهد.

باید توجه داشته باشیم که نرمش با ورزش بدنی متفاوت است. ورزش‌های سنگین، بدن را دچار خستگی و در نتیجه غیرقابل انعطاف می‌کند. برای گرم کردن بدن نیازی به ورزش‌های سنگین نیست. در ابتدا راه رفتن معمولی مطلوب است. راه رفتن می‌تواند آرام‌آرام تند شود تا تبدیل به دویدن گردد. وقتی بدن گرم شد، می‌توان حرکات نرمشی را به آن اضافه کرد.

پاره‌ای از حرکات نرمش به شرح زیر است:

۱ـ حرکات سر: سر را به آرامی بالا و پایین می‌آوریم. سر را از منتهی‌الیه سمت چپ حرکت داده تا به منتهی‌الیه سمت راست برسد، سپس بر می‌گردانیم؛
۲ـ حرکات شانه: شانه‌ها را به آرامی بالا برده و پایین می‌آوریم. سپس شانه‌ها را یکی‌یکی بالا و پایین می‌بریم. شانه‌ها را حول محور دست می‌چرخانیم سپس این حرکت را بر عکس انجام می‌دهیم؛
۳ـ حرکات دست: دست‌ها را کاملاً باز می‌کنیم. یک‌بار موافق جهت حرکت عقربه‌های ساعت و یک‌بار مخالف آن می‌چرخانیم. دست‌ها را از آرنج می‌شکنیم و حول محور آن دایره می‌زنیم سپس چرخش دست را بر عکس انجام می‌دهیم؛
۴ـ حرکات کمر: پایین‌تنه را ثابت نگه‌داشته، بالاتنه را حول محور بدن می‌چرخانیم، سپس برعکس آن را انجام می‌دهیم؛
۵ـ حرکات پایین‌تنه: بالا تنه را ثابت نگه داشته، پایین تنه را حول محور بدن به راست می‌چرخانیم سپس این حرکت را بر عکس کرده پایین تنه را به چپ می‌چرخانیم؛
۶ـ حرکات پا: پاها را به نوبت از زانو می شکنیم و با هر کدام دایره‌ای می‌زنیم. پاها را به نوبت بالا آورده و پنجه پا را به راست، چپ، بالا و پایین می‌آوریم.

این نرمش بدنی یکی از کارهای روزمرهٔ بازی‌دهندگان عروسک به‌شمار می‌رود و تنها مربوط به اجرای نمایش نیست. این نرمش سبب می‌شود بازی‌دهندگان عروسک، بدنی منعطف و آماده داشته باشند.
بازی‌دهندهٔ عروسک در طی نمایش ممکن است مدت زمان زیادی ناچار باشد دست‌هایش را بالا نگه دارد و یا بدنش در حالت خاصی قرار گیرد. داشتن بدنی آماده سبب می‌شود به‌راحتی این‌گونه فشارها را تحمل کرده، احساس درد و خستگی نکند و تمرکز لازم برای ادامهٔ نمایش را از دست ندهد.

نکته بهداشتی

تقویت عضلات بدن به تغذیهٔ مناسب، استراحت کافی و تمرینات بدنی مداوم بستگی دارد.

فعالیت کلاسی

به کمک اینترنت تصاویری از بازی‌دهندگی عروسک در تمام دنیا جمع‌آوری کنید و به کلاس بیاورید. به بدن بازی‌دهندهٔ عروسک توجه کنید و قابلیت‌های بدنی لازم برای این کار را فهرست کرده، در این‌باره در کلاس گفت‌وگو کنید.

دست‌های معجزه‌گر

دست برای بازی‌دهندهٔ عروسک در حکم بدن بازیگر تئاتر است. بازی‌دهندهٔ عروسک باید قادر باشد با دستش انواع شخصیت‌ها را طوری نشان بدهد که برای تماشاگر مفهوم و شگفت‌انگیز باشد.

فعالیت کارگاهی

- جلوی آینه بایستید، تصور کنید دست شما اندام بدن انسانی است. حس‌های مختلف انسانی را با دست خود نشان دهید. مانند: غم، شادی، خشم. همچنین تیپ‌های مختلفی از انسان‌های دیگر را.
- تیپ‌های خاصی را درنظر بگیرید مثل پیرزن یا پیرمردی گوژپشت، با توجه به امکانات بدنی آنها طرز راه رفتن، خندیدن، یکه خوردن و ... را در چنین شخصیت‌هایی نشان دهید.

مراحل بازی‌دهندگی عروسک

کار هنری بازی‌دهندهٔ عروسک با خواندن متن شروع می‌شود. سپس برای ارزیابی همه جانبهٔ یک اثر نمایشی سؤالات متعددی را مطرح می‌کند:

- نمایشنامه چه می‌خواهد بگوید؟
- در چه دورهٔ زمانی و با چه زبانی می‌گوید؟
- شخصیت‌های نمایشی از لحاظ روانشناسی و جامعه‌شناسی چگونه هستند؟

عروسک‌ها از نظر تکنیک، شکل و چهره باید با نقش خود همخوانی داشته باشند.
معمولاً در تئاتر غیرعروسکی قبل از ساخت دکور صحنه و لباس، بازیگران می‌توانند نقش خود را تمرین کنند. اما در نمایش عروسکی پیش از آنکه عروسک و دکور ساخته شود عملاً بازی‌دهندگان عروسک کار خاصی را

نمی‌توانند انجام دهند. در واقع شروع تمرین یک نمایش عروسکی بعد از ساخت عروسک و آماده شدن دکور آغاز می‌شود.

در بعضی از صحنه‌ها ما شاهد عروسک هستیم ولی از بازی‌دهندهٔ عروسک خبری نیست و در برخی دیگر حضور عروسک و بازی‌دهنده را توأمان می‌بینیم.

بازی‌دهندگی عروسک به‌طورکلی به دو روش انجام می‌شود:

۱ روش بازی‌دهندگی پنهان، که در آن از پاراوان و یا شیئی برای مخفی شدن بازی‌دهنده استفاده می‌شود.

۲ روش بازی‌دهندگی آشکار، که بازی‌دهنده همراه عروسک به‌طور هم‌زمان در نمایش شرکت دارد.

بازی با عروسک‌های نمایشی مختلف

شیوه‌های نمایش عروسکی متفاوت است. به همین خاطر، یک بازی‌دهندهٔ عروسک باید در هر نمایش، با نحوهٔ بازی‌دهندگی آن نوع عروسک آشنا باشد (تصویر۵). از مهم‌ترین اصول بازی‌دهندگی عروسک‌ها توجه و دقت به ایستایی درست و حفظ زاویهٔ دید عروسک‌ها می‌باشد.

تصویر۵ــ چند نمونه از بازی‌دهندگی عروسک نمایشی

بازی با عروسک دستکشی

در این نوع نمایش، بازی‌دهندهٔ عروسک باید ضمن انجام تمرینات و اجرای نمایش، حالات زیر را داشته باشد.

۱ بالاتنه راست باشد.

۲ ساعدش عمودی باشد.

۳ در حین بازی با عروسک در همه حال نگاهش به عروسک باشد.

۴ هنگامی‌که عروسک ثابت است، پاهایش قدری جدا از هم باشد و وزن بدنش روی هرکدام از پاها به طور مساوی تقسیم شود.

چگونگی حالت دست و انگشتان بازی‌دهندهٔ عروسک

حالت انگشت یا انگشتانی که در داخل عروسک قرار دارند بسیار مهم است چون معمولاً وزن سر عروسک باعث خم شدن سر به جلو یا عقب می‌شود، برای جلوگیری از این حالت باید انگشت یا انگشتان را طوری داخل گردن عروسک قرار داد که در حالت عادی، سرعروسک به حالت عمودی بایستد. (تصویر۶)

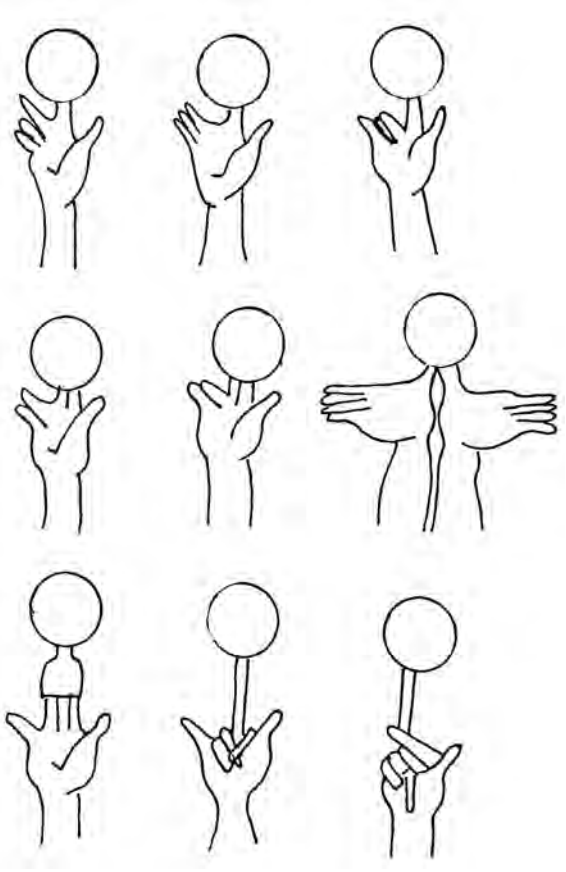

تصویر۶ـ شیوه‌های قرارگیری انگشتان در عروسک دستکشی

ارتفاع عروسک

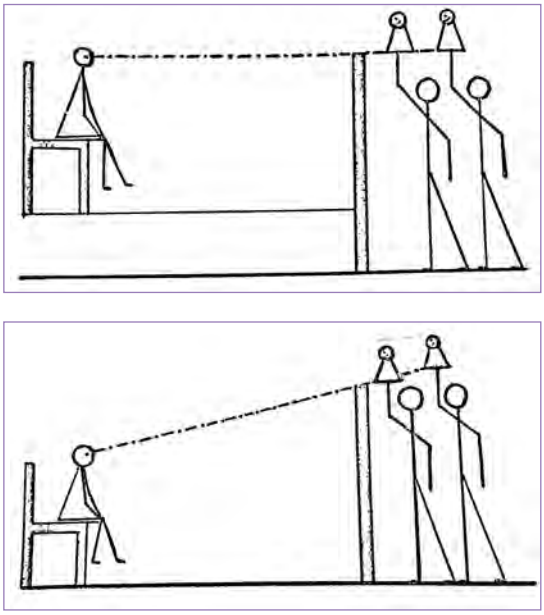

تصویر ۷ـ اختلاف سطح عروسک بر اساس خط دید تماشاگر

نکته مهم برای القای حرکت کامل و زندهٔ عروسک به تماشاگر، تنظیم مناسب ارتفاع و عدم تغییر این ارتفاع است. برای نشان دادن سطح غیرقابل رؤیتی که عروسک‌ها روی آن حرکت می‌کنند، بازی‌دهندهٔ عروسک باید با دقت زیادی آن سطح فرضی را در نزدیک‌ترین فاصله به لبهٔ صحنه برای خود انتخاب کند. اگر خط دید تماشاگر نسبت به لبهٔ صحنه عمودی باشد عروسک در حرکت به عقب صحنه ارتفاع خود را تغییر نخواهد داد. ولی اگر خط دید تماشاگر پایین‌تر از لبهٔ صحنه باشد باید ارتفاع عروسک در ضمن حرکت به عقب صحنه تغییر کند که این تغییر ارتفاع بستگی به خط دید تماشاگر دارد. در این صورت سطح فرضی حرکت عروسک نسبت به لبهٔ صحنه به طرف عقب صحنه، شیب به بالا دارد. (تصویر ۷)

چگونگی حالت ساعد و بازوی بازی‌دهندهٔ عروسک

براساس قد بازی‌دهنده، حالت‌های قرارگرفتن ساعد و بازو متفاوت خواهد بود. ساعد بازی‌دهنده است که همه چیز را رهبری می‌کند، برای یک بازی‌دهندهٔ کوتاه قد، بازو و ساعد باید کاملاً کشیده باشد و برای یک بازی‌دهندهٔ بلند قد، بازو و ساعد باید به حد کافی خم شده باشد تا اینکه پایین لباس عروسک تقریباً با لبهٔ صحنه مماس شود.

چند نوع حرکت عروسک دستکشی

راه رفتن: برای نشان دادن راه رفتن، مچ دست خود را به عقب و جلو حرکت داده و عروسک را به طرف جلو راه ببرید.

توجه داشته باشید عروسک نباید هنگام راه رفتن از حالت طبیعی خود خارج شده و یا از بغل حرکت کند، نباید عقب عقب برود و یا اینکه کج شود.

صحبت کردن: بعضی از عروسک‌های دستکشی دهانشان باز و بسته نمی‌شود، برای صحبت کردن بایستی از حرکت دادن سرشان استفاده کرد. به این صورت که سر را به‌طور متوازن با عبارات یا جملات، حرکت داده و حالت حرف زدن را با حرکت سر نشان می‌دهد.

گوش کردن: عروسک شنونده مادامی که عروسک دیگری مشغول صحبت است، نباید حرکت کند و باید صورتش به سمت کسی باشد که مشغول حرف زدن است.

نشستن: برای نشستن، عروسک را به آرامی رو به جلو خم کرده و پایین بیاورید و انگشت اشارهٔ دست دیگر را در زیر لباس عروسک طوری قرار دهید که زانو را نشان بدهد. آن‌گاه عروسک را راست کنید و حالت نشستن به آن بدهید.

بازی با عروسک ماپت

از آن‌جا که این‌گونه عروسک‌ها معمولاً پشت پاراوان‌های کم ارتفاع، پشت میز، قفسه یا مبلمان قرار می‌گیرند بازی‌دهندگان عروسک معمولاً در حالت نشسته یا زانو زده عروسک را به حرکت درمی‌آورند.

دایرهٔ حرکتی این نوع عروسک معمولاً محدود است. چنان‌که پیش‌از این توضیح داده شد، این‌گونه عروسک‌ها در نمایش‌های تلویزیونی و سینمایی استفاده می‌شوند.

بازی‌دهندهٔ عروسک ماپت می‌تواند با یک دست، سر عروسک و با دست دیگر یکی از دست‌های عروسک را به حرکت درآورد. (تصویر ۸)

تصویر ۸ــ بازی‌دهندگی عروسک ماپت

فعالیت کلاسی

با آوردن تصاویر پشت صحنهٔ نمایش‌های عروسکی ماپت، در مورد شیوه‌های بازی‌دهندگی این نوع عروسک، در کلاس صحبت کنید.

بازی با عروسک میله‌ای

حالات بازی‌دهندهٔ عروسک در حین اجرای نمایش میله‌ای تقریباً شبیه به عروسک دستکشی است. بالاتنه راست، ساعد عمودی و در حین بازی با عروسک، نگاه بازی‌دهندهٔ عروسک، معطوف به عروسک است. هنگامی که بازی‌دهنده ثابت است، پاهایش را قدری جدا از هم قرار می‌دهد که بتواند وزن بدنش را روی هرکدام از پاها به طور مساوی تقسیم کند.

چگونگی قرار گرفتن عروسک میله‌ای در دست بازی‌دهندهٔ عروسک

بازی‌دهندهٔ عروسک، میلهٔ نگهدارندهٔ عروسک را در دست گرفته، پایین‌تر از تنهٔ عروسک پشت پاراوان پنهان می‌شود. بازی‌دهندهٔ عروسک باید دارای مهارت خاصی باشد تا علاوه بر تحمل وزن عروسک و حفظ تعادل آن توسط میله‌ها حرکت مورد نظر را به عروسک منتقل کند.

اگر تعداد میله‌های عروسک زیاد باشد، یک عروسک را دو یا سه بازی‌دهنده به‌حرکت درمی‌آورند که در این حالت ارتباط هرکدام به تنهایی با عروسک، ارتباط هر سه با هم و هماهنگی میان حرکات عروسک، به تمرکز و دقت بیشتری نیازمند است. (تصویر ۹)

تصویر ۹ـ بازی‌دهندگی عروسک‌های میله‌ای

ارتفاع عروسک

تنظیم ارتفاع عروسک میله‌ای نیز شبیه به عروسک دستکشی است با این تفاوت که وزن عروسک میله‌ای و نگاه داشتن آن در ارتفاع مناسب، مشکل‌تر است.

حرکت عروسک میله‌ای

بعضی حرکات از قبیل راه رفتن، گوش کردن و... کاملاً شبیه به حرکاتی است که در بازی‌دهندگی عروسک‌های دستکشی شاهد بودیم. بعضی از حرکات دیگر مثل صحبت کردن، در صورت فک‌زن بودن عروسک، به‌وسیلهٔ میله یا نخ از پایین توسط بازی‌دهندهٔ عروسک انجام می‌شود.

اگر قرار باشد عروسک میله‌ای در صحنه‌ای بنشیند، با اضافه کردن مفصل متحرک در کمر و اضافه کردن پا به بدن عروسک، این نیاز بر طرف می‌شود.

در صورتی‌که بخواهیم عروسک میله‌ای ما خم شود از میلهٔ نگه‌دارندهٔ کوتاه‌تری استفاده می‌شود، عروسک‌گردان دستش را داخل بدن عروسک قرار داده و میله را کنترل می‌کند. (تصویر ۱۰)

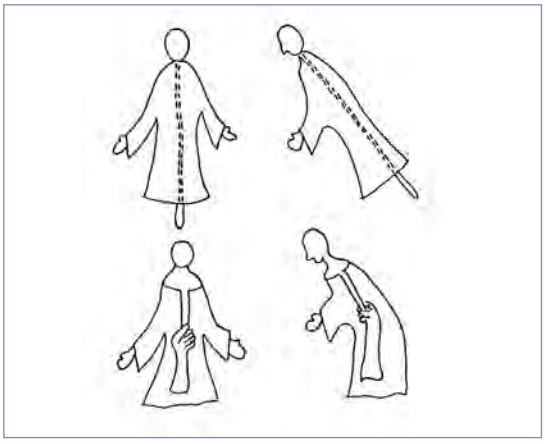

تصویر ۱۰ـ انواع میلهٔ نگهدارندهٔ عروسک‌های میله‌ای

بازی با عروسک نخی

در مقایسه با سایر انواع عروسک‌های نمایشی، بازی دادن عروسک‌های نخی نیاز به نظم، آرامش، تجربه، مهارت و خلاقیت بسیار زیادی دارد. هرچند که این گفته چیزی از اهمیت سایر عروسک‌ها نمی‌کاهد.

بازی‌دهندگان برای رسیدن به حد مطلوب باید مراحل مختلفی را طی کنند، یعنی نخست، با عروسک‌های ساده و پس از آن با عروسک‌های نخی پیشرفته‌تر به بازی دادن عروسک‌ها بپردازند.

حرکت عروسک نخی با کنترل نخ‌ها توسط بازی‌دهنده صورت می‌گیرد. نخستین اصل در بازی‌دهندگی عروسک نخی، حفظ تعادل و ایستایی عروسک می‌باشد که از طریق کنترل دو نخ متصل به شانه امکان‌پذیر است. سایر نخ‌ها هرکدام از یک طرف به پسایی و از طرف دیگر به یکی از اعضای عروسک مانند دست‌ها و پاها متصل شده‌اند و با کشیدن و رها کردن نخ، آن عضو بالا یا پایین می‌رود. در بعضی از پسایی‌ها نخ دست‌ها یا پاها به هم متصل است، به‌طوری که با کشیدن یک سمت نخ، سمت مخالف بالا می‌رود و برعکس.

فعالیت کارگاهی

- با عروسک‌های نخی که قبلاً ساخته‌اید، راه رفتن عروسک را تمرین کنید.
- حالات مختلف حرکت را با توجه به تصاویر با عروسک تمرین کنید. (تصویر ۱۱)

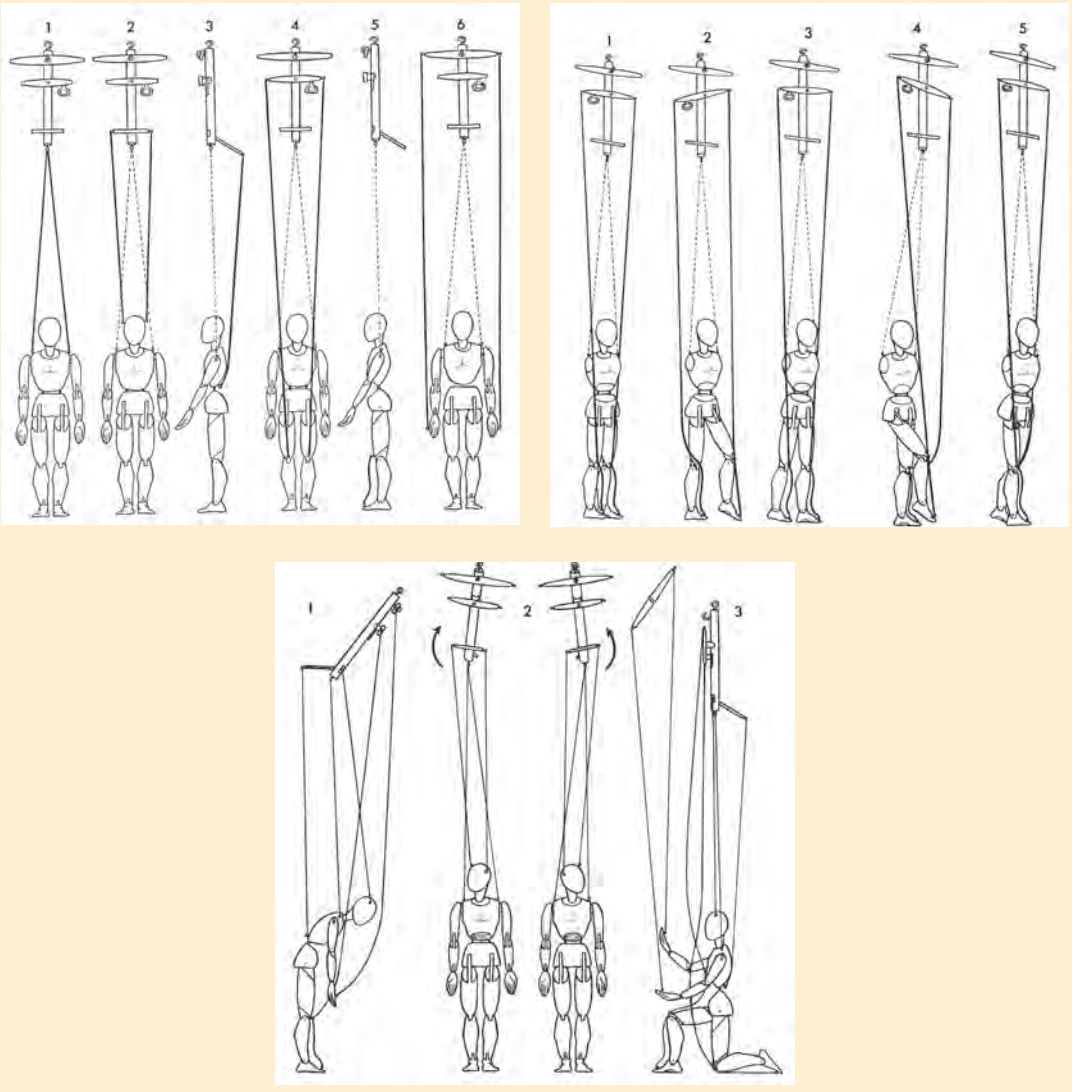

تصویر ۱۱ــ انواع حرکت در عروسک‌های نخی

ارزشیابی شایستگی بازی‌دهندگی عروسک‌های نمایشی

شرح کار:
خواندن متن نمایشی و شناخت شخصیت عروسک‌ها، بازی‌دهندگی عروسک متناسب با برنامه تلویزیونی.

استاندارد عملکرد:
بازی‌دهندگی عروسک در قالب متن مصوّب.
شاخص‌ها:
ـ تحلیل نمایش عروسکی و ویژگی‌های شخصیتی آنها
ـ تمرین نقش در نمایش عروسکی
ـ بازی‌دهندگی عروسک با یکی از شیوه‌های منتخب عروسک دستکشی، ماپت، میله‌ای و یا نخی

شرایط انجام کار، ابزار و تجهیزات:
مکان: پلاتوی تمرین
ابزار و تجهیزات: محل تمرین، لباس مناسب و عروسک با تکنیک مناسب
زمان: ۶۰ دقیقه

معیار شایستگی:

ردیف	مرحله کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	آماده‌سازی بدن	۱	
۲	خواندن و تحلیل نمایشنامه عروسکی	۲	
۳	اجرای تمرینی نقش در نمایش عروسکی	۱	
۴	بازی‌دهندگی عروسک با شیوه‌های مختلف	۲	
شایستگی‌های غیرفنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست‌محیطی و ...		۲	
میانگین نمرات			*

*** حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی ۲ می‌باشد.**
*** شایستگی‌های غیرفنی در نمرهٔ واحد یادگیری تأثیر مستقیم ندارد، ولی کسب شایستگی (حداقل ۲) در این بخش، شرط لازم برای محاسبهٔ دو بخش دیگر(نمرهٔ شایستگی‌های فنی و نمرهٔ مستمر) است.**

واحد یادگیری ۲

صداپیشگی عروسک‌های نمایشی

آیا تا به حال پی برده‌اید

■ مهارت‌های لازم برای صداپیشگی عروسک‌های نمایشی کدامند؟

هنرجویان در این واحد یادگیری با مهارت ساخت صداهای متنوع، متناسب با شخصیت عروسک و هماهنگی صدا با بازی‌دهندگی عروسک آشنا می‌شوند.

استاندارد عملکرد

■ صداپیشگی یک عروسک نمایشی، هماهنگ با بازی‌دهندهٔ عروسک به‌صورت هم‌زمان متناسب با متن مصوّب برای برنامهٔ تلویزیونی.

بررسی متن نمایش عروسکی

تصویر ۱ــ عروسک کلاه قرمزی

به تصویر روبه‌رو نگاه کنید: (تصویر ۱)

■ کدام‌یک از ویژگی‌های کلاه قرمزی تداعی‌کنندهٔ شخصیت این عروسک است؟ صدا، حرکت یا چهره؟

فرض کنید در یک خیابان به تنهایی در حال قدم زدن هستید، صدای خشن و گرفته‌ای از پشت سر می‌شنوید، از آنجایی‌که هیچ‌گونه تصویر ذهنی از فردی که شما را صدا زده ندارید، نسبت به آن صدا چه برداشتی خواهید داشت؟

صدای هر شخص می‌تواند بیانگر نوعی از شخصیت مهربان، خشن، لطیف، ضعیف و... باشد.

هرکدام از این صداها به نوعی تداعی‌کنندهٔ تصویر ذهنی برای شنونده است.

یکی از مهم‌ترین بخش‌های نمایش عروسکی انتخاب صدای مناسب برای عروسک است.

صداسازی عروسک به عوامل زیادی بستگی دارد: جایگاه شخصیتی عروسک در متن نمایشنامه، چهرهٔ عروسک، نوع و تکنیک حرکتی آن.

گاهی تماشاگر صدای واقعی را برای عروسک نمی‌پذیرد، زیرا می‌داند که عروسک موجودی است غیرواقعی و فانتزی با صدایی خاص.

فعالیت کارگاهی

■ متنی با شخصیت‌های حیوانی انتخاب کنید.

■ متن را با صدای خاص حیوانات بخوانید. می‌توانید متن‌های مختلف را اجرا کرده و به یکدیگر امتیاز دهید.

■ یک شخصیت عروسکی را انتخاب کنید و برداشت‌های خود را دربارهٔ صدای آن شخصیت بنویسید.

دیالوگ‌ها در نمایشنامه کلماتی هستند که به‌وسیله آن، منظور نمایش به تماشاگران پیام‌رسانی می‌شود.

■ فرض کنید کلمات غم‌انگیزی با خنده بیان شود، چه اتفاقی می‌افتد؟ یا پادشاهی که با صدای ضعیف و با حالت ترس، سپاهیان خود را به استواری و شجاعت فرامی‌خواند.

با توجه به موارد بالا درمی‌یابیم که لحن، در مفهوم دیالوگ بسیار مؤثر است و باید با هدف اجرا همخوانی داشته باشد.

کجا باید سکوت کرد؟ شروع دیالوگ چگونه صورت می‌پذیرد؟ چه وقت می‌توان سریع حرف زد؟ و کجا باید شمرده‌تر حرف زد. تمامی این مطالب، باعث بهتر شدن دیالوگ و یا منولوگ‌های نمایش می‌شود.

فعالیت کارگاهی

برای عروسک‌های زیر، صداهای مناسب بسازید.(تصویر ۲)

تصویر ۲ـ شخصیت‌های مختلف عروسکی

هماهنگی با عوامل اجرا

برنامه‌ریزی، ساعت‌های تمرین

نمایش عروسکی به هماهنگی نیاز دارد. در یک نمایش، احساسات جاری در بین عوامل آن همچون بازی‌دهندهٔ عروسک، صداپیشه‌های عروسک و حتی تماشاگران، مشترک است. گروه نمایش عروسکی به تمرین‌های زیادی نیاز دارد و این تمرینات هماهنگی لازم را طلب می‌کند. کارگردان، باید به‌عنوان یک برنامه‌ریز و مدیر، گروه را هماهنگ کند. همچنین تمرین‌ها را مطابق برنامه پیش ببرد، احتمال وقوع هر اتفاقی را پیش‌بینی کند و زمان شروع و پایان جلسات را مشخص نماید.

تقسیم نقش نسبت به توانایی و جنس صدا

برای اینکه بدانیم چه صدایی برای چه عروسکی مناسب است باید با توجه به نقش‌های متن، از صداپیشگان تست صدا بگیریم و نقش‌ها و صداها را بین افراد تقسیم کنیم. ارزیابی صداها، کاری بسیار دقیق است و باید صدا با نقش کاملاً هماهنگ باشد.
گاهی باید این صدا را بنا به نقش بسازیم و با تغییر در صدا، آن را به نقش نزدیک‌تر کنیم.

فعالیت کلاسی

تصاویر شخصیت‌های یک نمایش عروسکی معروف را تهیه کرده و روی تابلوی کارگاه نصب کنید. هر هنرجو یک شخصیت را انتخاب کرده و برای آن صداسازی کند.

توانایی صداپیشه

یک صداپیشهٔ حرفه‌ای توانایی‌هایی دارد که به او کمک می‌کند تا صدایش را با چهرهٔ عروسک هماهنگ کند. توجه داشته باشید که صداپیشهٔ عروسکی، در طول کار هنری خود، بهتر است بازی‌دهندگی عروسکی را نیز تجربه کند. این کار سبب می‌شود که با تکنیک حرکتی عروسک بیشتر آشنا شده و هنگامی که در مقام صداپیشه در نمایش شرکت می‌کند، بتواند صدای عروسک را با فک‌زدن آن هماهنگ کند. همچنین با توجه به زمان‌بندی دیالوگ‌ها و بیان احساس عروسک، شاهد یک روند منطقی در نمایش باشد. عدم هماهنگی بین صدا و فک‌زدن عروسک باعث می‌شود که تماشاگران نتوانند با نمایش ارتباط معناداری برقرار کنند.
گاهی در یک برنامهٔ زندهٔ نمایشی اتفاقاتی می‌افتد که خارج از برنامهٔ مدون است، در چنین مواقعی صداپیشه می‌تواند با دیالوگ‌هایی خلاقانه در خصوص این اتفاق، سعی کند که نمایش به روند اصلی خود برگردد و به اصطلاح با بداهه‌پردازی خود، نمایش را سر و سامان بدهد.

قرارگیری عروسک در مکان‌های متفاوت

بازی‌دهندهٔ عروسک با عروسک خود انواع حرکت‌ها را انجام می‌دهد. وقتی ما در جهت‌های مختلف خم می‌شویم، از بلندی می‌افتیم، وسیله‌ای را برمی‌داریم، دست خود را برای داد زدن کنار دهان قرار می‌دهیم، صدایمان تغییر می‌کند و طبیعتاً صداپیشه باید به تمامی این تغییرات واکنش نشان داده و لحن خود را براساس شرایط پیش‌آمده، تغییر دهد. این تغییر صدا و لحن باعث می‌گردد که از یکنواختی صدا پرهیز شود.

فعالیت کارگاهی

- یک دستگاه ضبط صدا را روشن کرده، شروع به صحبت کنید و در جهت‌های مختلف آن حرکت کرده، به آن نزدیک شوید، کم‌کم از آن فاصله بگیرید و صدای خود را ضبط کنید.
- صداهای ضبط شده را پخش کنید. اکنون تغییر صدای خود را در موقعیت‌های مختلف بشنوید.

توانایی خواندن آواز و شناخت ریتم در موسیقی

صداپیشه در بسیاری از موارد، به‌خصوص نمایش کودک و نوجوان، با آواز و ریتم سروکار دارد. در این‌گونه موارد علاوه بر شناخت موسیقی و آواز باید ریتم نمایش را هم درنظر داشته باشد و با عروسک هماهنگ شود.

فعالیت کارگاهی

- چند قطعه از ترانه‌ها و یا سرودهای رادیو و تلویزیون را انتخاب کرده، هنگام پخش با آن تمرین کنید.
- یک شعر کودکانه را انتخاب کرده و آهنگین بخوانید.

صداپیشگی هم‌زمان

در بیشتر مواقع در نمایش‌های عروسکی صحنه‌ای، بازی‌دهندهٔ عروسک ضمن حرکت دادن عروسک به صداپیشگی نیز می‌پردازد.

از آنجا که محل قرارگیری بازی‌دهندهٔ عروسک در بیشتر موارد فضاهای تنگی است، اگر وی بخواهد ضمن حرکت دادن عروسک، از صدای شفاف و یکنواختی بهره‌مند گردد، باید از نظر آمادگی بدنی از توانایی بالایی برخوردار باشد.

فعالیت کارگاهی

- چند بار نفس عمیق بکشید.
- چند بار از بینی نفس عمیق بکشید و از دهان آرام‌آرام خارج کنید.
- نفس عمیق بکشید و هوا را با استفاده از یکی از حروف (اَ ـ اِ ـ اُ ـ آ ـ ای ـ او) به آرامی خارج کنید.
- اکنون با استفاده از همان حروف در حالت خم شده این تمرین را انجام دهید.

صداپیشگی به صورت از پیش ضبط شده (پلی بک)(playback)

در بعضی از نمایش‌ها صدای صداپیشگان همراه با موسیقی و افکت‌های صوتی، نخست ضبط می‌شود و بازی‌دهندگان هنگام اجرای نمایش، حرکات عروسک‌ها را براساس صدای ضبط شده، هماهنگ می‌کنند.

صفیر

در نمایش عروسکی سنتی ایرانی، صدای عروسک توسط وسیله‌ای به نام صفیر تولید می‌شود که این وسیله از قرار گرفتن تکه‌ای روبان بین دو ورقهٔ نازک فلز برنج و یا پلاستیک و پیچیدن نخ دور آن ساخته می‌شود. (تصویر۳)
صداپیشه یا صفیرزن با قراردادن این وسیله بین زبان و کام خود صحبت می‌کند.
جهت ایجاد صدای بهتر، قبل از استفاده از صفیر آن را خیس می‌کنند.

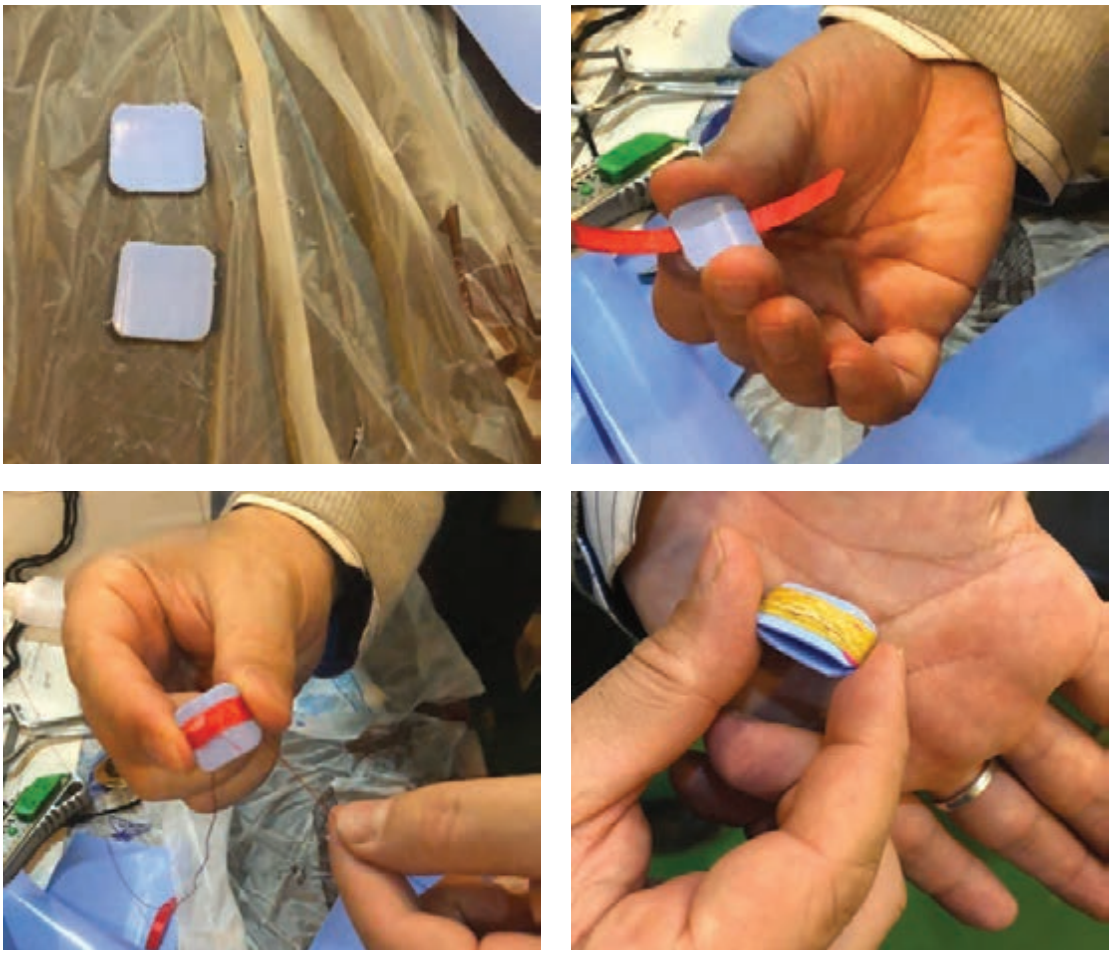

تصویر ۳ـ مراحل ساخت صفیر

فعالیت کارگاهی

صحبت کردن با صفیر را تمرین کنید.

ارزشیابی شایستگی صداپیشگی عروسک‌های نمایشی

شرح کار:
مطالعهٔ متن نمایش عروسکی، صداپیشگی برای عروسک‌ها با همکاری بازی‌دهندهٔ عروسک و یا ایفای هر دو نقش.

استاندارد عملکرد:
صداپیشگی یک عروسک نمایشی، هماهنگ با بازی‌دهندهٔ عروسک به‌صورت هم‌زمان متناسب با متن مصوّب برای برنامهٔ تلویزیونی.

شاخص‌ها:
ـ مطالعهٔ متن نمایشی و ویژگی‌های شخصیتی عروسک‌های نمایشی
ـ هماهنگی با عوامل تولید برنامهٔ تلویزیونی
ـ صداپیشگی هم‌زمان با بازی‌دهندگی عروسک

شرایط انجام کار، ابزار و تجهیزات:
مکان: پلاتوی تمرین
ابزار و تجهیزات: میزکار، صندلی، انواع گیره، ورقهٔ نازک پلاستیک، سنبادهٔ نرم، روبان، نخ قرقره، قیچی، عروسک نمایشی، وسایل ضبط و پخش صوت.
زمان : ۶۰ دقیقه

معیار شایستگی:

ردیف	مرحله کار	حداقل نمره قبولی از ۳	نمره هنرجو
۱	بررسی متن نمایش عروسکی	۱	
۲	هماهنگی با عوامل اجرا	۱	
۳	هماهنگی با بازی‌دهندهٔ عروسک‌های نمایشی	۲	
۴	صداپیشگی هم‌زمان	۲	
شایستگی‌های غیرفنی، ایمنی، بهداشت، توجهات زیست‌محیطی و ...		۲	
میانگین نمرات			*

*** حداقل میانگین نمرات هنرجو برای قبولی و کسب شایستگی ۲ می‌باشد.**
*** شایستگی‌های غیرفنی در نمرهٔ واحد یادگیری تأثیر مستقیم ندارد، ولی کسب شایستگی (حداقل ۲) در این بخش، شرط لازم برای محاسبهٔ دو بخش دیگر(نمرهٔ شایستگی‌های فنی و نمرهٔ مستمر) است.**

منابع

۱ برنامه درسی رشته تولید برنامهٔ تلویزیونی. (۱۳۹۴). سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش.

۲ استاندارد شایستگی حرفه گروه شغلی ـ تولید برنامهٔ تلویزیونی. (۱۳۹۳). سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش.

۳ استاندارد ارزشیابی حرفه گروه شغلی ـ حرفه‌ای تولید برنامهٔ تلویزیونی.(۱۳۹۳). سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش.

۴ راهنمای عمل طراحی و تألیف بسته تربیت و یادگیری رشته‌های فنی و حرفه‌ای.(۱۳۹۳). سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش.

۵ غریب‌پور، بهروز؛ نمایش عروسکی گام‌به‌گام؛ انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان؛ تهران: ۱۳۷۲.

۶ برد، بیل؛ هنر عروسکی؛ ترجمهٔ جواد ذوالفقاری؛ موسسهٔ فرهنگی و هنری نوروز هنر؛ چاپ دوم؛ تهران: ۱۳۸۱.

۷ صمیمی مفخم، کامبیز؛ عروسک‌های دستکشی؛ پایان‌نامهٔ کارشناسی؛ تهران: دانشکدهٔ هنرهای دراماتیک دانشگاه تهران، ۱۳۵۷.

۸ پاک‌بین، منصور؛ آموزش نمایش عروسکی؛ مرکز فرهنگی و انتشاراتی ایتا؛ چاپ دوم، تهران: ۱۳۷۸.

۹ پاک‌بین، منصور؛ آموزش نمایش عروسکی دستکشی؛ انتشارات تربیت؛ چاپ سوم، تهران: ۱۳۷۶.

۱۰ پاک‌بین، منصور؛ اصول و مبانی نمایش عروسکی؛ شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران؛ چاپ هفتم، تهران: ۱۴۰۳.

۱۱ علیاری، فریدون؛ اصول و مبانی طراحی صحنه؛ شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران؛ چاپ هشتم، تهران: ۱۴۰۳.

۱۲ میلرسون، جرالد؛ اصول صحنه‌پردازی در تلویزیون؛ ترجمهٔ مهدی رحیمیان؛ انتشارات سروش؛ تهران: ۱۳۶۸.

۱۳ آرشیو عکس‌های صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران.

۱۴ تصاویری از نمایش‌های عروسکی «عصر جدید». «کوزهٔ عسل نیست؟»، «چرا»، «خاله قورباغه»، «پنگول»، «زی‌زی‌گولو»، «کلاه قرمزی و پسرخاله».

۱۵ Currel D. Learning with Puppets. London: Ward Lock Educational;1980.

۱۶ Fraser P. Introducing Puppetry. London: B T Batsford Ltd;1968.

۱۷ Obraztsov S. My Profession. Moscow: Fredonia Books;2001.

۱۸ Brooke I. Medieval Theatre Costume. London: Adam & Charles Black.

هنرآموزان محترم، هنرجویان عزیز و اولیای آنان می‌توانند نظر اصلاحی خود را درباره مطالب کتاب‌های درسی از طریق سامانه «نظرسنجی از محتوای کتاب درسی» به نشانی «nazar.roshd.ir» یا نامه به نشانی تهران ـ صندوق پستی ۴۸۷۴ ـ ۱۵۸۷۵ ارسال کنند.

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی